

Айзек АЗИМОВ

Коинот оқимлари

Илмий-фантастик роман

МУҚАДДИМА. БИР ЙИЛ ИЛГАРИ

Ерлик одам бир қарорга келди. Бу қарор аста-секин пишиб етилгани учун жуда қатъий эди.

Мана неча ҳафтадирки, у қадрдон кемасини ташлаб бу ёқларда юрибди. Ҳозир у, ўзига доим эл бўлган, қоп-қора ва совуқ фазога боқибдан ҳам маҳрум. У Юлдузлараро Коинот Тадқиқоти Бюросига шошилиш хабар бермоқчи, сўнг дарров изига қайтмоқчи эди. Бироқ, бу ерда анча ушланиб қолди. У ўзини душман қўлига тушган асирдек ҳис этарди.

У чойини охиригача ичди-да, столнинг нариги томонида ўтирган одамга юзланди:
— Бўлди, мен бу ерда ортиқ қололмайман!

Озод
МУМИНОВ
таржимаси

Айзек АЗИМОВ — америкалик фантаст-ёзувчи ва олим. Смоленск яқинидаги Петровичи қишлоғида туғилган. У ёшлигида ота-онаси билан Нью-Йорк шаҳрига кўчиб кетган.

Айзек Азимов — биокимё бўйича мутахассис. Докторлик унвонига эга.

Маълумки, фантастикада икки хил йўналиш мавжуд. Бири “фантази” (хаёлот) деб аталса, иккинчиси “сайнс фикшн” (илмий тўқима) деб ном олган. Бизда бу оқимлар “фантастика” ва “илмий фантастика” деб таржима қилинган. Бутун дунё эътирофи бўйича, илмий фантастикада Айзек Азимов олдида тушадиган ҳеч ким йўқ. Аниқса, унинг “Мангуликнинг тугатилиши” романи кенг довруғ таратган. Бошқа йирик асарлари ҳам китобхонлар эътиборини қозонган. Айзек Азимовнинг бошқа бир машҳур илмий-фантастик романи — “Коинот оқимлари” 1952 йилда ёзилган. Шуниси ажабланарлики, бу асарда кўрсатилган социал муаммолар Ўзбекистоннинг собиқ Шўролар давридаги пахта яккахоқимлиги билан боғлиқ қийинчиликларга жуда ҳамоҳанг.

Коинотдаги сайёраларнинг бирида пахтанинг энг аъло, ноёб ва гоят қимматбаҳо нави — кирт ўсади. Бошқа сайёраларда кирт ўстиришга бўлган турли-туман уринишларнинг барчаси беҳуда. Бу ҳол ўша сайёра — Флорина (сайёра номини инглизчадан “гуллаб-яшнган ўлка”, деб ўгириш мумкин) бошига бало бўлиб тушган. Уни бошқа бир сайёра — Сарк забт этиб, Флорина аҳолисини ёппасига, фақат пахта плантацияларида фидокорона меҳнат қилаётган азамат кирткорларга айлантирган. Халқнинг аксари қисми фирт оми бўлиб қолган. Ана шундай шароитда, коинотда кезиб юрувчи тадқиқотчиларнинг бири бу сайёранинг ҳалокатга маҳкум эканлигини аниқлайди. Бу фожа яқин бир неча йил ичида рўй бериши мумкин...

ЖАҲОН АДАБИЁТИ

170

У киши ҳам бир қарорга келганди. Қарор эса аста-секинлик билан пишиб стилгани учун жуда қатъий эди. Вақт керак, жуда кўп вақт керак. Юборилган хатларга ҳамон жавоб йўқ. Демак, Ерлик одамни кўлдан чиқармаслик зарур. У чўнтагидаги қора рангли силлиқ стерженни ушлаб кўрди.

— Сиз бу муаммонинг ўта нозиклигини сезмаяпсиз, шекилли?

— Гап бутун бошли сайёранинг йўқотилиши ҳақида кетяпти, — эътироз билдирди Ерлик. — Шунинг учун, сиз бир гапни Саркка, унда яшаётганларга етказишингизни истайман.

— Биз бундай қила олмаймиз, ваҳима кўтарилиши мумкин.

— Лекин, сиз ваъда бергансиз.

Мен яна ўйлаб кўрдим. Ҳозиргина тушундимки, бу асло мумкин эмас экан.

— ЮКТБ вакили-чи, у ҳали етиб келмадими? — бир оздан сўнг сўради Ерлик.

— Йўқ. Улар зарур чора-тадбирларни кўриш билан оворалар. Яна бир-икки кун...

— Яна бир-икки кун?! Наҳот, улар шунчалик бандларки, мен учун бир неча дақиқа вақт ажрата олмайдилар? Улар, ҳатто менинг ҳисоб-китобларимни кўрганлари йўқ.

— Сизга, ўша ҳисоб-китобларингизни менга беринг, уларга ўзим кўрсатаман дегандим. Сиз эса рози бўлмадингиз.

— Ҳали ҳам рози эмасман. Улар менинг олдимга келишсин, ёки мен ўзим борай ўша ёққа. Сиз Флоринанинг ҳалокатга учрашига ишонмаяпсиз, шекилли.

— Мен сизга ишонаман. Беҳуда қизишманг.

— Нега қизишмас эканман?! Бунинг ҳеч ҳайрон қоладиган жойи йўқ! Сиз, бу одам ҳалигидай бўлиб қолган, унга коинот таъсир қилган, деб ўйлаяпсиз! Мени эси оғанга чиқаряпсиз!

— Қўйсангиз-чи, бекор гап!

— Тилёғламалик қилманг. Мен, худди мана шунинг учун ҳам ЮКТБ даги бирор кимса билан учрашишим керак. Менинг ақдан озган-озмаганлигимни ана ўшалар ҳал қиладилар.

— Сиз касалсиз. Сизга ёрдам зарур.

— Йўқ. Ёрдамингиз ўзингизга буюрсин! — жазавага тушиб қичқирди Ерлик. — Мен ҳозир кетаман. Агар мени ушлаб қолмоқчи бўлсангиз, фақат ўлдирибгина ниятингизга етасиз. Лекин, бунга ҳаққингиз йўқ. Агар менинг жонимга қасд қилсангиз, Флорина аҳолиси қонининг гуноҳи сизнинг гарданингизга тушади!

— Мен сизни ўлдирмайман!

— Унда нима, боғлаб қўймоқчимисиз? Ёки қамоққа тиқасизми? Ниятингиз маълум? Лекин, билиб қўйинг, ЮКТБ мени қидира бошласа, қийин аҳволга тушиб қоласиз. Мен вақти-вақти билан маълумот юбориб туришим керак.

— Сиз бежавотир жойда, яъни меникида эканлигингизни Бюро билади.

— Билади деяпсизми? Айнан шу сайёрага қўнганлигимни ҳам билади дерсиз? Менинг юборган маълумотларим етиб ҳам бормаганди...

Унинг боши айланар, вужуди титрай бошлаганди.

Сўхбатдоши ўрнидан турди. У катта столни айланиб ўтиб, Ерликка яқинлаша бошлади. Сўзлари ҳаддан зиёд мулойим эди.

— Мен фақат сизнинг фойдангизни кўзляяпман.

Унинг қўлида қора стержень пайдо бўлди. Ерликнинг овози бўғиқ чиқди:

— Рухият зонди-ку!

У ўрнидан турмоқчи бўлди, лекин қимирлашга мажולי етмади. Тиришиб қолган тишлари орасидан аранг товуш чиқарди:

— Гиёҳми?

— Ҳа, чойга гиёҳ солдим, — тасдиқлади нариги киши. — Менга қаранг, сизга зиён-заҳмат етказиш ниятим йўқ. Бироқ, сиз қаттиқ ҳаяжонланиб хавотирга тушгансиз. Мен вужудингиздаги хавотирлик ҳиссини йўқотаман, холос. Фақат хавотирликни.

Ерлик гапира олмайдиган ҳолга тушди. У фақат ўтира оларди. Тили акашак бўлгандай қотиб қолган, бироқ мия ҳали ишларди. “Ё Буюк Коинот, мен не ҳолга тушдим”. У бақирлишни, қочиб кетишни истар, лекин қўлидан ҳеч нарса келмасди.

Нариги киши унга яқинлашди. У Ерликка нуқоридан боқиб турарди. Ерлик ҳам унга қаради. Унинг кўзлари эс-хушли одамга хос хусусиятини ҳали йўқотмаганди.

Рухият зонди автоматик қурилма эди. Унинг бир учи бош суякнинг маълум нуқталарига теккизилади-да, ишга туширилади. Ерлик кўзлари шишадек қотиб

қолгунча даҳшат билан қараб турди. У ҳатто бош суягининг айрим жойларига ўткир ва ингичка симлар суқулганини ҳам сезмади.

У ҳаёлан қичқирарди:

“Наҳотки, сиз тушунмаяпсиз! Бу ахир, инсон яшайдиган макон-ку! Юз миллионлаб инсонлар ҳаёти билан ҳазиллашиб бўладими?”

Нариги кишининг сўзлари зим-зиё гор ичига кириб кетаётгандек эди.

— Бу ҳечам оғритмайди. Бир соатдан кейин яхши бўлиб кетасиз, батамом тузаласиз. Сиз ҳатто мен билан бирга ҳозирги ҳолатингиздан куласиз.

Атрофни қоронғулик қамради. Шу билан у ҳеч қачон тўлиқ тарқалмади. Бу қоронғулик пардасининг қисман бўлса-да, кўтарилишига бир йил вақт керак бўлди.

ТАШЛАНДИ

Рик ўрнидан туриб кетди. У шундай титрардики, оппоқ деворга суянишга мажбур бўлди.

— Эсимга тушди! — бақириб юборди у.

Овқат чайнаётган жағлар шовқини тинди. Ҳамманинг юзи бир хилда ялтиратиб қиртишланган ҳамда деворларнинг хира ёрдусидан оппоқ бўлиб кўринарди. Уларнинг кўзларида ҳеч қандай қизиқиш ифодаси йўқ, фақат ногаҳоний ҳайқирикдан туғилган оддий бир эътибор зоҳир эди.

Рик яна қичқирди:

— Хизмат жойим эсимга тушди! Мен ишлар эдим!

Кимдир унга пўписа қилди:

— Жим бўл!

Яна кимдир қўшиб қўйди:

— Ўтир жойингга!

Юзлар ўтирилиб, чайнаш жараёни давом эттирилди. Рик атрофдагиларга маъносиз қараб турарди. “Ҳе, телба Рик!” деган хитоб эшитилди. Кимнингдир кўрсаткич бармоғини чеккасига тираб айлантирганига кўзи тушди. Аммо буларнинг ҳеч бири унинг учун бирон маъно англатмасди.

У аста жойига ўтирди. Қўлига бир ёни пичоқдек ўткир, учи паншахага ўхшаши тишли қошиқни олди — бу билан амаллаб овқатни ичиши, кесиши ва санчиши мумкин эди. Пахта плантациясида ишловчи куллар учун шунинг ўзи кифоя. У қошиқни айлантириб, бандига назар ташлади. Ундан бўлак ҳамманинг қошиғида рақам билан исмлар ҳам битилганди. Уникида эса Рик деган лақабгина бор. Плантациялардагина қўлланиладиган алоҳида тилда, бу тахминан жинни ёки телба деган маънони англатарди.

У, балки, энди кўп нарсаларни эслай бошлар?! Рик фабрикада пайдо бўлгандан буён илк марта аввалги ҳаётига тааллуқли ниманидир эслади. Бир ўйлаб кўринг-а!”...

Кечқурун фабрикадан қайтаётганда унга Валона Марч етиб олди.

— Нонушта маҳалида қандайдир нохуш воқеа рўй берганмиш?

— Ҳеч нарса бўлгани йўқ, Лона, — тўнғиллаб қўйди Рик.

Қиз яна қайта сўради:

— Сенинг ёдингга нимадир тушганмиш. Шу тўғрими, Рик?

Валона ҳам уни Рик деб атарди. У бўлса зўр бериб ўз исмини эслашга тиришарди. Бир куни Валона титилиб кетган адреслар китобини топиб келди-да, ундаги барча исмларни бирма-бир ўқиб чиқди. Аммо китобдаги исмларнинг ҳеч қайсиси унга таниш туюлмади.

Рик қизнинг юзига тикилганча деди:

— Мен фабрикадан кетишим керак.

Валонанинг қовоғи солинди:

— Билмадим, қўлингдан келармикан. Бу яхши эмас, ҳар қалай.

— Мен ўз ҳақимда кўпроқ ўйлашим; эсланим керак.

Валона қуриб қолган лабларини намлаб олди.

— Билмадим, бунинг ҳожати бормикан.

Рик тескари ўтирилди. Ҳа, бу қиз уни фабрикага жойлади, ҳаётини сақлаб қолди. Лекин, ҳар ҳолда у кўп нарсани ёдга тушириши лозим.

— Яна бошинг оғрияптими?

— Йўқ. Ҳақиқатдан боя ниманидир эсладим. Илгари қандай иш билан шуғулланганим ёдимга тушди... Юр, Лона, майдонга борамиз.

— Кеч кириб қолди.

— Илтимос! Қишлоқ ташқарисига чиқсак бўлди.

...Ярим соатлардан сўнг улар текис йўлдан қум сепилган илонизи йўлга бурилишди. Жим кетиш оғирлик қилар, Валона хавогирга тушарди.

Агар Рик уни ташлаб кетса нима бўлади? У ҳали ҳам ёш болага ўхшайди. Аммо, у эс-ҳушидан маҳрум қилинишидан аввал ўқимишли, Катта одам бўлган.

Ўз пайтида, у Рикнинг биринчи сўзлариданоқ чўчиб тушганди. Ўша сўзлар, бош оғриғи ҳақидаги турли-туман узоқ шикоятлардан сўнг, қутилмаганда жуда ғалати туюлган эди. Валона, ўшандаёқ, унинг қўп нарсани эслаб қолиши ва бир кун келиб ўзини ташлаб кетиши мумкинлигидан қўрқиб қолганди. У бор-йўғи Катта Лона лақабли Валона Марч эди. Унинг оёқлари қўпол, қўллари меҳнатдан дағаллашган йириккина қиз эди. Бундай қизларга эр топилиши жуда қийин. У йигитларга фақат ҳасрат билангина қарарди. Йигитларга қараб жилмайиш ёки қўз қисиш унга асло ярашмасди. Бошқа аёллар бирин-кетин фарзанд кўришар, Валона эса улар олдига бориб, кўзлари юмук, жажжигина оғизчали, сочсиз ва қип-қизил гўшт бўлган чақалоқларга назар ташлаш билан кифояланарди.

Лекин, мана унинг ҳаётида ҳам ўзига хос чақалоқ — Рик пайдо бўлди. Унинг атрофида парвона бўлиш, овқатлантириш, тоза ҳавога олиб чиқиш, ухлатиш, бош оғриғи қийнаганда эса овутиш керак эди.

Унинг муштидан ҳатто эркак кишилар ҳам қўрқишарди. Рикни фабрикага ишга олиб келган куни, уят гап айтгани учун устанинг бошлаб таъсирини берганди.

Шунинг учун, Рикнинг олдинги ҳаётини эслашини истамасди. Акс ҳолда, у Рикка нима ҳам таклиф қила олади. Бироқ унинг доимо ёрдамга муҳтож ва ақли ожиз бўлиб юришини тилаш худбинлик эмасми?! Қиз шу пайтгача ҳеч кимга шу қадар керак бўлмаган ва ёлғизликка асло тоби-тоқати йўқ эди.

Қиз сўради:

— Эслаётганларнинг тўғрилигига ишончинг комилми, Рик?

— Ҳа, Лона, мен ёдимга тушган нарсаларга ишонаман. Сен буни биласан. Масалан, мени гапиришга ўргатмадинг. Ўзим эсладим. Тўғрими? Энди бўлса, илгари қандай эканлигим ёдимга тушяпти. Менинг “илгариги ҳаётим” бўлиши керак, Лона!

“Бўлиши керак”. Шу сўзлар қизнинг юрагига оғир ботди. Рикнинг “илгариси” бутунлай бошқа дунё эди. Бу нарса аниқ, чунки унинг ёдига тушмаган биргина сўз “кирт” эди. Лонага эса Рикни Флоринада энг муҳим ҳаётини тушмаган биргина сўз ушбу сўзга ўргатишга тўғри келди.

— Нималарни эслаяпсан? — сўради қиз.

Рикнинг ҳаяжони тўсатдан босилди. У иккиланарди.

— Буни тушуниш қийин, Лона. Мен фақат, ўз хизматимни ва вазифамни эсладим. Бутунлай бўлмаса ҳам, қисман аниқ биламан.

— Мен Ҳеч Нимани тадқиқ қилганман.

Қиз ўз ҳаётида “тадқиқ қилиш” иборасини эшитмаганди, шундай бўлса-да, савол берди:

— Айт-чи, Рик, бу қандай хизмат? Ҳеч нарсани тадқиқ қилиш мумкинми? Бу иш эмас-ку!

— Мен “ҳеч нарса” деганим йўқ. Ҳеч Нимани тадқиқ қилганман. Катта “Ҳ” ва катта “Н” билан ёзилади.

— Барибир, маъно ўзгармайди-ку?

— Йўқ, албатта. — У чуқур ҳўрсинди. — Буни тушунтириб беролмасам керак. Эслаганларим фақат шунинг ўзи. Лекин, хизматимнинг муҳим ҳисобланганини ҳис қиляпман. Илгари жиноятчи бўлганлигим ёлғон гап!

* * *

Бу ҳодиса, у биринчи марта сўзлаганда рўй берганди. У шундай тўсатдан гапириб юбордики, қизнинг эси чиқиб кетди. Қиз ҳатто Резидент билан маслаҳатлашишга ботинолмади. Келгуси дам олиш кунида Лона Рикни шаҳарга, ҳақимга кўрсатгани олиб борди.

Текширувдан сўнг ҳақим қизнинг олдига чиқди.

- Сиз бу одамни қачон учратдингиз?
 Қиз эҳтиётлик билан, кераксиз тафсилотларсиз, Резидент ва соқчиларнинг но-
 мини қўшмай Рик ҳақида сўзлаб берди.
- Демак, сиз у ҳақда ҳеч нарса билмайсиз?
 — Илгари у ким бўлганидан асло хабарим йўқ.
 — Бу одам руҳият зонди таъсирига дучор қилинган. Бунинг маъносини биласизми?
 Аввалига қиз бош чайқади, сўнг пичирлади:
 — Бу нарса ақли ожизларга нисбатан ишлатиладими, дўхтир?
 — Жиноятчиларга ҳам. Ақлни жойига келтириш ёки ўғирлаш ва ўддиришга бўлган
 иштиёқни сўндириш учун.
 — Аммо Рик ҳеч қачон ўғирлик қилган эмас, — ҳайрон бўлди Лона.
 — Аввал у нима ишлар қилиб юрганини сиз қаердан биласиз? Ҳозир буни аниқ-
 лаш мушкул. Зонд билан жуда кўпол ва чуқур таъсир кўрсатилган. Оннинг қайси
 қисми буткул ишдан чиққани, қайси қисми хиралаштирилгани номаълум. Бу ким-
 са ҳамиша кузатув остида бўлиши лозим.
- Йўқ, йўқ! У мен билан қолади. Дўхтир, мен ўзим унга қарайман!
 Ҳақимнинг қовоғи солинди, аммо янада мулоимроқ сўз қотди:
 — Ҳа, айтгандай, сиз ҳақингизда ўйламапман. Балки унинг онгида бирор ёмон-
 лик қолдиқлари бордир. У сизга зиён-заҳмат етказиши мумкин.
 Шу пайт ҳамшира Рикни етаклаб чиқди. У Рикни гўё ёш боладек тинчлантирар,
 овутарди. Рик қўли билан бошини ушлаганча, атрофга бефарқ нигоҳ ташлади. Кўзи
 Валонага тушгач, унга қўлларини чўзиб талпинди.
 — Лона!
 Қизи маҳкам қучоқлаб олди. Рикнинг бошини меҳрибонлик билан елкасига
 қўйди-да, ҳақимга қаради:
 — У ҳеч қачон менга ёмонлик қилмайди.
 — Барибир, бу ҳақда тегишли жойга маълум қилиш керак. Шу аҳволда назорат-
 дан қандай қочибдийкин?
 — Демак, уни мендан тортиб олишадими, дўхтир?
 — Бошқа илож йўқ. Қонунга бўйсунуш шарт.
 Улар орқага қайтишар экан, Валонанинг кайфияти бузилган, алаmidан Рикни
 бағрига босарди.
 Орадан бир ҳафта ўтгач, гипервидеодан бахтсиз ҳодиса туфайли ҳалок бўлган
 бир ҳақим тўғрисида хабар қилдилар. У электр тармоғи узилган чоғда фалокатга
 йўлиққанди. Ҳақимнинг исми қизга танишдек туюлди ва кечаси уни ўзининг қоғоз-
 ларидаги ном билан солиштирди. Исmlар мос келди.
 Кейинчалик, Рик анча нарсани тушунадиган бўлиб қолганида, қиз ҳақимнинг
 гапларини айтиб берди ва тинч юришни истаса, қишлоқдан четга чиқмасликни мас-
 лаҳат берди...

* * *

- Менинг жиноятчи бўлганлигим ёлгон, — қайтарди Рик, — айниқса, агар ме-
 нинг хизматим муҳимлигини ҳисобга олсак! Кетишим керак. Бошқа илож йўқ. Фаб-
 рикани ҳам, қишлоқни ҳам тарк этишим ва ўзим ҳақимда кўпроқ билишга интили-
 шим шарт.
- Рик! Бу хавфли! Сен Ҳеч Нимани тадқиқ қилган бўлсанг ҳам, ўз ҳақингда
 кўпроқ билишга интилишингнинг нимаси муҳим?
 — Нега десанг, яқинда мен яна бир нарсани хотирладим.
 — Нимани, нимани эсингга туширдинг?
 — Айтмайман, — пичирлади Рик.
 — Сен буни кимгадир айтишинг лозим. Йўқса, унутиб қўйишинг мумкин.
 Рик қизнинг қўлларини ушлади.
 — Гапинг тўғри. Сен ҳеч кимга айтиб қўймайсанми, Лона? Ҳар эҳтимолга қар-
 ши, ёдингда сақлаб юрасанми?
 — Албатта, Рик.
 Рик атрофга боқди. Дунё гўзал эди. Валона қачонлардир бу ердан, бир неча
 миль нарида жойлашган Юқорй Шаҳарда ёниб турадиган каттагина ёзувлар борли-
 гини айтганди:

“ФЛОРИНА — БУТУН ГАЛАКТИКАДАГИ ЭНГ ГЎЗАЛ САЙЁРАДИР”.

Ҳозир атрофга қараркан, у ўша ёзувнинг ҳақиқатлигига ишонч ҳосил қиларди.

— Эсимга тушган нарса жуда даҳшатли. Лекин, ҳаммаси тўғри, шу пайтгача янглишганим йўқ. Буни мен кечқурун эсладим.

— Ростданми?

У даҳшат билан қизга тикилди:

— Бу сайёрада ҳамма ҳалок бўлиши керак. Флоринада бирор тирик зот қолмайди.

* * *

Мирлин Теренс қўнғироқ жиринглаганида, тахмондан фильмкитоб олмоқда эди. Резидент кўйлагининг ёқасини текислар экан, оҳиста эшикка яқинлашди. Унинг кийими Сквайрларникига ўхшаш эди. Баъзан, у ҳатто ўзининг Флоринада туғилганини ҳам унутиб қўярди.

Остонада Валона Марч турарди. У тиз чўкиб, бошини эгди — бу ҳурмат билан салом беришни билдирарди.

Теренс эшикни ланг очди.

— Киравер, Валона. Ўтир. Ётиш вақти аллақачон ўтиб кетди-ку! Назоратчилар сени кўришмадимми?

— Менимча, йўқ. Резидент.

— Хафа кўринасан? Яна Рикни дебми?

— Ҳа, Резидент. — У ҳар доимгидек, катта қўлларини этаклари барига яширди, бироқ қизнинг кучли бармоқлари билинар-билинимас титраётгани Теренснинг назаридан четда қолмади.

— Бир бошидан бошла, — деди у оҳиста. — Қўрқма.

— Эсингиздами, Резидент, мен сизга келиб шаҳарлик ҳаким ва унинг нималар ҳақида гапирганини айтиб бергандим?

— Ҳа, Валона, эсимда. Мен билан маслаҳатлашмай, бунақанги ишларга қўл урма, деб буюрганим ҳам эсимда. Бу-чи, сенинг ёдингдами?

Қизнинг кўзлари чақнади. Бу эслатманинг унга асло ҳожати йўқ эди, ўзи шундоқ ҳам Резидентдан қаттиқ чўчирди.

— Энди ҳеч ҳам бундай қилмайман, Резидент. Бир вақтлар Рик доим ёнингда бўлади, деб ваъда қилгандингиз. Ҳозир шунга эслатгани келгандим.

— Мен ваъдамда тураман. Демак, назоратчилар Рикни суриштиришибди-да?

— Йўқ. О, Резидент, ҳали улар суриштириши ҳам мумкинми?

— Йўқ. Бунга ишончим комил. — Унинг сабр косаси тўлиб борар эди. — Қани, Валона, гапир, нима бўлди?

— У ҳар хил нарсаларни эслаётганмиш.

Теренс шахд билан олдинга интилиб, қизнинг қўлидан ушлаб олай деди.

— Қандай нарсаларни?

* * *

Теренс Рик топиб олинган кунни эслади. У қишлоқ четдаги канал бўйида бир қанча болаларнинг тўпланиб турганини кўриб қолди. Улар, “Резидент!”, “Резидент!” деб қулоқни битиргудай қичқиришар ва қимирлаётган қандайдир оппоқ жонзотни кўрсатишарди.

У ярим яланғоч, кап-катта эркак бўлиб, оғзидан сўлақлар оқар, оёқ-қўлларини бемақсад қимирлатар ва ўзича қандайдир товушлар чиқариб чийилларди. Унинг кўзлари Теренснинг кўзлари билан бир оний муддатга тўқнашиб маълум маъно касб этгандай бўлди... Кейин у қўлини кўтарди ва бош бармоғини оғзига солди.

Болалардан бири кулиб юборди:

— Резидент, у бармоғини сўряпти!

Тошиланг кишининг танаси ногаҳоний қичқириқдан титраб кетди. Юзлари қизариб-буришди. Сўнг кўз ёши чиқармай йиғлашга тушди, лекин бармоғини оғзидан олмади.

Теренс вужудини қамраб олган титроқни нари ҳайдади.

— Нега кирт майдонида ўйнаяпсизлар? Ҳосилни пайҳон қилиб ташлабсиз-ку! Плантация ишчилари тутиб олишса, нима бўлишини биласиз-а? Қани бу ердан жўнанглар! Бировга гапириб юрманг... Ҳой, сен бориб Женкс-ҳакимни чақириб кел.

Женкс-ҳаким билан Теренс икковлашиб бу одамни аравага жойладилар. Кейин иложи борича ҳеч кимга билдирмай қишлоққа олиб келдилар. Биргалашиб уни ювинтиришди, Женкс уни синчиклаб текширди.

— Резидент, унинг юкумли касали йўқ. Қорни тўқ. Оч қолмаган. Уни нима қила-миз, сизнинг фикрингиз қандай?

— Билмадим.

— У ҳатто юра олмайди. У худди чақалоқнинг ўзи. Барча билган нарсаларини эздан чиқарган.

— Бу касаллик натижаси бўлса керак?

— Менимча, ундай эмас. Балки, руҳий касалликдир. Бироқ, мен бу соҳада ҳеч вақо билмайман, шунинг учун, бундайларни шаҳарга жўнатаман. Сиз шахримизни кўрганмисиз, Резидент?

— Келганимга энди бир ой бўлди.

Женкс хўрсинди-да, дастрўмол олиш учун қўлини чўнтагига тикди.

— Ҳа, олдинги Резидент эпчил эди. Бизга қаттиқ турарди. Олтмиш йилдан бери шу ерда яшайман, бироқ бу йигитни энди кўриб туришим. Назоратчилар нима деркин, кўрайлик-чи.

Назоратчилар, албатта, келишди. Бу ҳодисани яшириш мушкул эди. Улар Флорина Назоратчилари аъзоси, деган обрўли номга эга бўлган икки киши эди. Улар бу ишга эътиборсизлик билан қарадилар.

— Бу ақлдан озган ким ўзи? — сўради уларнинг бири Теренсдан.

— Ким билади дейсиз? Утган кунни уни кирт майдонидаги зовурдан топиб олдик.

— Ҳужжатлари бор эканми?

— Йўқ, жаноб. Фақат белига бойланган икки қарич латта бор экан.

— Унга нима бўлган?

— Менимча, гирт жинни.

— Уни бошингизга урасизми? — Флорина назоратчилари Аъзоси эснади, дафтарчасини чўнтагига тикди ва яна сўз қотди. — Бу иш хабар қилишга арзимайди. Шундоқ ҳам ишларимиз жуда кўп.

Шу билан иккала назоратчи кетди.

Резидент Женкс-ҳаким билан маслаҳатлашиб, Рикни Валона Марч қарамоғига топширди. Ҳар ҳолда, яна бир ишчи кучи, айниқса, — текин, бунинг нимаси ёмон?

... Теренс норасмий равишда уларга қараб турди, у Валона учун қўшимча овқат, кийим-бошга патта ундирди, яъни, икки кишининг (бири рўйхатга олинмаган) битта маошга япашлари учун имконият яратиб берди. У Рикни фабрикага ишга жойлашда ҳам Валонага ёрдам берди. Шаҳарлик ҳакимнинг ҳалок бўлгани ундаги хавотирни йўқотди. Лекин Резидент ҳушёр эди.

Шунинг учун Валонанинг барча муаммолар бўйича унга мурожаат қилиши табиий эди. Ҳозир у, ўз саволларига Валонадан жавоб кутарди.

* * *

— У айтяптики, дунёда ҳамма ўлармиш.

— Нега эканлигини айтдимми?

— Билмайди. Унинг айтишича, қачонлардир муҳим иш билан шуғулланган экан, лекин мен тушунмадим.

— Иши ҳақида сўзлардимми?

— Умуман олганда, у... Ҳеч Нимани тадқиқ қилган экан. Бироқ, Резидент, қандай қилиб Ҳеч Нимани бирор нарса қилиш мумкин?

Теренс ўрнидан турди-да, жилмайди.

— Валона, наҳотки сен Коинотнинг деярли ҳеч нарсадан ташкил топганини билмасанг?

Валона бу гапга ҳам тушунмади, лекин индамади. Унинг назарида, Резидент олим одам эди. Рик, ўзининг Рики, Резидентдан ҳам катта олим экани ғурур ба-ришлади.

— Кетдик, — деди Теренс унга қўлини узатиб. — Рикнинг олдига борамиз.

ЖАҲОН АДАБИЁТИ

* * *

Валонанинг кулбаси қоронғу бўлгани учун улар пайпаслаб ичкари кирдилар. Теренс чўнтакчиқоннинг хира ёдусида хонанинг бир бурчаги парда билан тўсиб қўйилганига эътибор қилди.

Бу пардани Валонага унинг ўзи топиб берганди, чунки Рик бу пайтга келиб чақалоқдан кўра кўпроқ катта одамга ўхшаб қолганди.

Парда орқасида кимдир бир текис нафас оларди.

— Валона, уни уйғот!

Қиз Рикка мурожаат қилди.

— Рик! Рик! Болажон!

У ердан бўғиқ товуш эшитилди.

— Мен Лонаман, — деди дарҳол у. Улар парда ортига ўтишди ва Теренс чўнтакчиқон билан ўзини, Валонани, кейин Рикни ёритди.

Рик қўли билан кўзини тўсди.

— Нима бўлди?

Теренс каравот четига ўтирди.

— Рик, — деди у, — Валонанинг айтишича, — у-бу нарсалар ёдинга тушаётганмиш.

— Ҳа, Резидент, — Рик Резидент билан суҳбатлашаётганида ювошгина бўлиб қоларди, чунки шу пайтгача ундан кўра улугроқ одамни учратмаганди. Резидент билан ҳаттоки фабрика бошқарувчиси ҳам хушмуомала эди. Рик Теренсга кун бўйи ёдига тушган нарсаларни сўзлаб берди.

— Яна нималарни эсладинг?

— Бошқа ҳеч нарсани, Резидент.

Теренс ўйланиб қолди.

— Майли, Рик, ухлайвер.

Валона уни кузатиб чиқди. У қизнинг юзлари титраётганини ва кафтининг орқаси билан кўзларини артиб олганини кўрди.

— У энди кетадими, Резидент?

Теренс унинг қўлини ушлаб, жиддий сўз қотди:

— Валона, сен ёш бола эмассан. У мен билан маълум бир муддатга кетади, кейин яна қайтиб келади.

— Кейин-чи?

— Билмадим. Сен уни тушунишинг керак. Ҳозир бизга ҳаммасидан ҳам Рикнинг иложи борича кўпроқ нарсаларни элагани зарурроқ.

— Наҳотки, Рикнинг гапи — Флоринадаги барча кишиларнинг ҳалок бўлиши тўғри бўлса?

Теренс унинг қўлини қаттиқроқ сиқди.

— Бу ҳақда ҳеч кимга гапирма, Валона. Уни назоратчилар бутунлай олиб кетишлари мумкин.

Теренс аста бурилиб, ўз уйи томон кета бошлади. У ҳатто қўллари титраётганини ҳам сезмади. Уйда анча вақтгача ухломмай — ётди ва, ниҳоят, махсус наша мосламасини ишлатишга мажбур бўлди. Бу қурилма, у Флоринага Резидент этиб тайинланганида Саркдан олиб келган асбобларининг бири эди. Асбоб, худди юпқа жун қалпоқдек бошга кийиларди. Теренс вақтни соат 5 га тўғрилади-да, контактни улади.

У ўрнида бемалолроқ ўрнашиб ётишга улгуриши биланоқ, аста-секин таъсир қилувчи кучлар мия марказларини туташтириб, уни дарҳол чуқур уйқуга чўлдирди.

КУТУБХОНАЧИ

Улар диамагнит роллордан шаҳар чеккасидаги тўхташ жойида тушишди. Теренс тўхташ жойи эшигини ёпиб, электрон қулфни бармоғи билан муҳрлагунча, Рик кутиб турди. Янги комбинезонда Рик ўзини ноқулай сезарди. У Юқори Шаҳарни ушлаб турувчи кўприксимон қурилма тагига йўналган Резидентга истамайгина эргашди. Шаҳар икки қисмдан иборат эди: уни майдони 50 квадрат милга тенг бўлган, 20 минг панжарасимон пўлат устун суяб турувчи темирқотишма қатлами ажратиб турарди. Пастда, яъни сояда, маҳаллий халқ яшарди. Юқори эса, қуёш нурларидан

бахра олиб Сквайрлар¹ турмуш кечирардилар. Юқори Шаҳарда юрган киши ўзининг Флоринада эканлигини батамом унутарди. Бу ердаги аҳоли оз сонли назоратчиларни ҳисобга олганда ҳам, фақат саркликлардан иборат эди. Улар том маънодаги олий табақа кишилар эдилар.

Теренс йўлни яхши биларди. У ўзининг резидентлик кийимига ҳам ҳавас, ҳам ҳасад билан боқаятган йўловчилардан четлашиб тез-тез юрарди. Осмонда қуёш чарақлар, унинг нурлари темирқотишма қатлами бўйлаб дарчалардан тақсимланган-дек бир текисда тушар экан, атрофдаги қоронғуликни янада бўрттириб кўрсатарди.

Офтоб тушувчи жойларга қариялар ўзларининг силжувчи курсиларини қўйиб ўтиришар, иссиқликдан баҳра олиб, нур билан бирга ҳаракатланишарди. Баъзан улар мудраб қолиб соя тушганини пайқашмас, фақат беҳосдан қимирлаб кетганларида курси филдиракларининг гижирлашидан уйғонишарди. Бошқа бўш, офтобли жойларга эса ёш болали оналар ўз аравачаларини қўйиб олишганди.

— Энди, Рик, бардам бўл, — деди Теренс. — Биз ҳозир кўтариламиз.

Улар тўрт устун ораллиғига жойлашган, ердан то Юқори Шаҳарга етадиган баландликдаги қурилма қаршида тўхташди. Бу лифт эди.

Улар юқорига чиқишганда эшик тамоман бошқа дунёга очилди. Сарқдаги барча шаҳарлар каби Юқори Шаҳар ҳаддан зиёд сержило ва ранго-ранг эди. Бинолар, улар хоҳ жамоат жойлари бўлсин, хоҳ шахсий тураржой бўлсин, мураккаб ва рангбаранг тош нақшин билан қопланганди. Бу нақшлар яқиндан алкаш-чалкаш кўринсада, узокдан, кузатиш бурчаги ўзгарганда жилоланувчи ажиб ранглар уйғунлигини ҳосил қиларди.

— Кетдик, Рик, — деди Теренс.

Рик атрофга ҳайратланиб боқарди. Ҳеч қандай ўсимлик йўқ! Фақатгина катта-катта тошлар ва ранглар. У биноларнинг бунчалик сервиқор бўлиши мумкинлигини хаёлига ҳам келтирмаганди. Шу пайт унинг қалбида нимадир ёнди-ю, сўнди. Бир дақиқагина ушбу буюклик уни ҳайратга солмай қўйди... Кейин эса онги яна эски ҳолига қайтди.

Ёнларидан фойтун — енгил арава ўтиб кетди.

— Булар Сквайрларми? — пичирлади Рик.

У фақат бир нигоҳ тапшлаганига улгурди. Уларнинг сочлари калта қилиб қирқилган, ёнларидан кўкимтир-бинафша тусда жилоланувчи ялтироқ матодан тикилган кенг, ҳилпироқ енгил қўйлак, калта духоба шим ва худди мис симдан тўқилгандек ялтироқ узун пайпоқ бор эди.

— Ёшлар, — деди Теренс. У Сарқдан кетгандан бери уларни бунчалик яқиндан кўрмаганди. Теренс бу сафар ҳам нафратини беркитди.

Ортидан сиқилган ҳаво ёрдамида бошқарилувчи икки кишилиқ фойтуннинг пишиллаши эшитилди. Машина йўл устида муаллақ турарди: унинг силлиқ тағлиги ҳаво қаршилигини камайтириш мақсадида барча томондан юқорига текис ва силлиқ қайрилган эди. Худди шу нарса ўзига хос пишиллашни вужудга келтирар, бу эса ўз навбатида назоратчилар пайдо бўлишининг биринчи белгиси эди.

Улар барча назоратчилар каби баланд бўйли, кенг ва текис юзли, узун сочли эдилар. Танлари оч жигар ранг тусда эди. Уларнинг қоп-қора кийимлари, уни янада қорайтириб кўрсатаётган кумуш рангли камарбандлари ва ўйма нақшли тугмалари афт-башараларини деярли бир хил қилиб қўйганди.

Назоратчиларнинг бири бошқариш пультада ўтирарди. Иккинчиси эса чаққонлик билан сакраб ерга тушди.

— Ҳужжатларингизни кўрсатинг! — Назоратчи кўрсатилган резидентлик қоғозига кўз ташлади-ю, уни Теренсга қайтарди. — Сиз бу ерда нима қилиб юрибсиз?

— Офицер, мен кутубхонага бормоқчийдим. Мен бундай имтиёзга эгаман.

— Шерингизнинг резидентлик имтиёзи йўқ, — деди кескин назоратчи.

— Унга мен жавобгарман.

Назоратчи елкасини қисди.

— Хоҳишингиз. Резидентларда имтиёз бор, лекин улар Сквайр эмаслар. Ёдингиздан чиқмасин... Ҳов анави бино — кутубхона. Кетдик, Кред!

Улар турган жойдан кутубхона ол рангда товланар, юқори қаватлари эса тўқ қирмизи тусда эди. Улар бинога яқинлашишган сари қирмизи ранг пастки қаватларга силжий бошлади.

¹ Сквайр — олий табақа одами, катта ер эгаси.

— Менимча, бу гўзаллик эмас, — деди Рик.

Теренс унга ҳайрон бўлиб қараб қўйди. У бундай ранг-барангликка Саркнинг ўзида кўникиб бўлганди, бироқ унга ҳам Юқори Шаҳарнинг бундай безаклари бач-каналикдек туюларди.

Улар ассосий кириш эшигига олиб чиқувчи айланмасимон зина олдида тўхташди. Аслини олганда, у текис бўлиб, рангларнинг турланишигина зина суратини берарди. Бу эса кутубхонага “илмий” биноларга хос қадимийлик нусхини бахш этарди.

Ассосий хона катта, совуқ бўлиб, у ерда деярли ҳеч ким йўқ эди. Кутубхоначи аёл уларни кўриб, ўрнидан турди.

— Мен Резидентман. Алоҳида имтиёзларим бор. Мен манави маҳаллий кишига жавобгарман, — Теренс тайёраб қўйган қоғозларини узатди.

Кутубхоначи аёл қайтиб жойига ўтирди ва жиддийлашди. У ҳужжатни очиб, текшириш тирқишига киритганда, ўша заҳотиёқ бинафша тусдаги хира чироқ ёниб ўчди.

— Иккиюз қирқ иккинчи хона, — деди у.

* * *

Бу хона техник котибларникига ўхшарди. Сунъий ёруғлик, ҳаво юритиш мосламасидан бошқа ҳеч қанақа безак йўқ. Иккита диктофон ва бутун девор юзаси қопланган катта экран. Унда пастанд юқорига қараб турли адабиётлар — уларнинг номлари, муаллифлари, тартиб сонлари — алифбо бўйича силжиб борарди.

— Буюртма беришни биламан, — деди Рик тўсатдан. Мана бу митти тугмачалар ёрдамида зарур ҳарф ва рақамларни терсак, ҳов анови экранда китоб пайдо бўлади.

Теренс ялт этиб унга қаради.

— Қаердан биласан? Эсинга тушдимми?

— Балки. Ишончим қомил эмас.

— Бўпти, унда буни топагонлик деб ҳисоблаймиз.

У ҳарф ва сонларнинг қандайдир қоринмасини терди. Экранда ёзув пайдо бўлди: “Сарк энциклопедияси” 54 китоб, Олмос-Анод”.

— Кузатиб тур, Рик. Мен сенга ҳеч нима айтмайман. Бу китобни қараб чиқшининг ва таниш нарсалар учраса тўхташинг лозим. Тушунарлими?

— Ҳа.

— Бўпти. Энди кузатиб тур...

Дақиқалар ўтди. Бир пайт Рик қичқириб юборди:

— Учради, Резидент! Учради!

Бу Коинот тадқиқи ҳақидаги мақола эди.

— Бу ерда нималар ёзилганини биламан, — давом этди Рик. — У ҳовлиқиб кетганидан зўра нафас ростлади. — Мана, қаранг, мен доимо шу ёзувни учратаман!

У секин-аста, лекин Валонанинг гоҳи-гоҳида берадиган дарсларидагига қараганда анча дуруст ўқий бошлади:

— “Ўз мижозига кўра Коинот тадқиқотчисининг интроверт¹ лигига ва кўпинча ҳаётга мослаша олмаслигига таажжубланиш керак эмас. Ҳаётнинг кўп қисмини юлдузлараро даҳшатли бўшлиқни ёлғизона кузатишга бағишлашни тўрт мучаси соғ одамдан талаб қилиб бўлмайди. Ана шуларни қисман тушунган ҳолда Коинот тадқиқоти институти расмий шпор сифатида унча аниқ бўлмаган ифодани қабул қилган: “Биз Ҳеч Нимани тадқиқ қиламиз”.

Рик охириги сўзларни ўқиётганида қичқириб юбораёзди.

— Ўқиган нарсангни тушундингми? — сўради Теренс.

Рик ёниқ нигоҳини унга қадади.

— У ерда: “Биз Ҳеч Нимани тадқиқ қиламиз”, — деб айтилган. Мен худди мана шуни эслагандим. Мен уларнинг бири эдим.

— Сен Коинот тадқиқотчисимидинг?

¹ Интроверт (ингл.) — одамовилик.

— Ҳа! — бақирди Рик. Кейин пастроқ товушда қўшиб қўйди: — Бошим оғриятти. — Унинг пешонаси тиришди. — Мен кўпроқ эслашим лозим. Хавф бор. Жуда катта хавф!.. Мен нима қилишни билмайман.

— Кутубхона бизнинг ихтиёримизда, Рик, — деди Теренс унга синчковлик билан боқиб, ҳар бир сўзини ўйлаб гапирар экан, — каталогни ўзинг қараб чиқ, Койнот тадқиқи тўғрисидаги мақолаларни қидир. Кўрамиз, бу нарса сени нимага олиб бораркин...

— Врийтнинг “Койнотнинг амалий тадқиқоти ҳақидаги рисола” си тўғрисида нима дейсиз? — сўради Рик, узоқ ўйлаб кўргач. — Тўғри топдимми?

— Ўзинг ҳал қил, Рик.

Рик тугмани босди, аммо экранда бошқа ёзув пайдо бўлди: “Бу китоб ҳақида шахсан кутубхоначидан сўралсин”.

Теренс қўл узатиб, экранни ўчирди.

— Бошқасини қидира қол, Рик.

— Аммо... — Рик иккилана-иккилана буйруқни бажарди. У каталогдан Эннингнинг “Фазо таркиби”ни топди.

Экранда яна бояги ёзув пайдо бўлди. Теренс сўкинди-да, экранни ўчирди.

Шу пайт диктофоннинг юқорисига ўрнатилган карнайдан кутубхоначи аёлнинг ингичка товуши эшитилди, бу овоз уларни сескантириб юборди.

— Икки юз қирқ иккинчи хона! Икки юз қирқ иккинчи хонада ким бор?

— Хўш, хизмат? — хириллаб сўради Теренс.

— Сизга қандай китоб керак?

— Ҳеч қандай. Раҳмат. Биз асбобнинг ишлашинигина кўрдик.

Орага жимлик чўкди. Гўё нариги томонда ўзаро маслаҳат қилинаётганди. Кейин кескинроқ товуш янгради:

— Бизга, Войтнинг “Койнот амалий тадқиқоти ҳақидаги рисола” сини ва Эннингнинг “Фазо таркиби”ни талаб қилингани тўғрисида ёзув келди. Шундайми?

— Биз дуч келган сонларни тергандик, — деди Теренс.

— Нега айнан шу китобларни сўраганингизни билсак бўладими? — янгради талабчан товуш.

— Айтяпман-ку, улар бизга керак эмас деб... Жим бўл! — Бу хитоб бир нима деб пичирлаётган Рикка қаратилганди.

Яна жимлик чўкди. Кейин товуш янгради:

— Агар менинг олдимга келсангиз, сўраган китобларингизни олишингиз мумкин. Уларни топиб қўйдим. Фақат хизмат қорозини тўлдирсангиз бўлди.

Теренс Рикка қўлини узатди.

— Кетдик.

— Балки биз қондани бузгандирмиз, — гўлдиради Рик.

— Бўлмаган гап, Рик. Кетдик.

Теренс шошганча Рикни олиб чиқиб кетди. Улар асосий хонага чиқишди. Кутубхоначи аёл уларга қаради.

— Тўхтаб туринг! — қичқирди у ўрнидан турар экан. — Бир дақиқа! Бир дақиқа! Улар тўхташмади. Бироқ олдиларида назоратчи пайдо бўлди.

— Хўш, йигитлар! Қаерга шошасиз?

Кутубхоначи аёл ҳарсиллаб югуриб кетди.

— Сиз икки юз қирқ иккинчи хонадансиз, тўғрими?

— Менга қаранг, — деди Теренс жиддийлашиб, — нега бизни ушлаб қолишяпти?

— Сиз баъзи китобларни сўрадингизми? Биз уларни беришимиз мумкин.

— Кечикдингиз. Бошқа сафар. Наҳотки, ўша китобларнинг бизга керакмаслигини тушунмадингиз? Мен эртага келаман.

— Кутубхонамиз барча ўқувчилар талабини қондиришни истайди, — деди аёл кеккайиб. — Китоблар бир-икки дақиқадан сўнг етиб келади. — Унинг юзлари кизарди. Аёл одам яқинлашганда ўзи очиладиган эшик томон бурилди.

— Офицер, агар сиз йўқ демасангиз... — Теренс гап бошлаган эди ҳамки, назоратчи калта нейротаёқни кўрсатиб, унинг гапини бўлди. Бу таёқ узоқдан таъсир қилувчи ажойиб қурол эди.

— Оғайни, анави хоним қайтмагунча кутиб турганинг маъқул.

Теренснинг пешонасини тер қоплади. Шароитни яхши ҳисобга олмабди. У ўзининг воқеа ва ҳодисаларни тез таҳлил қила билиш қобилиятига ҳаддан зиёд ишо-

нарди. Мана, бунинг оқибати. Бундай қатъийликнинг кераги йўқ эди. Ҳаммасига унинг лаънати, қизиқувчанлиги, Юқори Шаҳарга кириш, кутубхона йўлакларига гуё саркликлардек виқор билан юриш истаги айбдор...

Кутилмаганда унинг назоратчига бор кучи билан ташлангиси келди, бироқ, тўсатдан бунга зарурат қолмади.

Аввалига кимнингдир шарпаси сезилди. Назоратчи қайрилиб қарамоқчи эди, аммо кечикди.

Унинг қўлидаги нейротаёқ юлиб олинди. Офицер фақат, таёқнинг учи чеккасига тиралганида, бўғиқ товуш чиқаришга улгурди.

Рик қувончдан қичқариб юборди, Теренс эса хитоб қилди:

— Валона! Саркнинг барча жинлари ҳаққи, Валона!

ИСЁНЧИ

Теренс шу заҳотиёқ ўзини тутиб олди.

— Кетдик бу ердан! Тезроқ! — деди-ю, ташқарига отилди.

У беҳуш назоратчини устунлар орқасига олиб ўтсаммикан, деб ҳам ўйлади, лекин ҳозир бунинг мавриди эмасли.

Улар ташқарига — зина олдига чиқишди. Атрофга иссиқлик ва ажиб нур таратаётган қуёш пешиндан кейинги манзилига йўл олганди. Юқори Шаҳарнинг рангларини зарғалдоқ тусга кира бошлаганди.

— Тезроқ юринг! — деди ҳаяжонланиб Валона.

Теренс унинг биллагидан ушлаб қолди. У жилмаяётган бўлса-да, паст товушда, қатъий қилиб деди:

— Чопма! Одатдагидай юр, менинг ортимдан қолма. Рикнинг қўлини ушлаб ол. У ҳам югурмасин...

Улар қадам ташлай бошлашди. Назарларида оёқлари елимга ёпишиб қолаётгандек туюларди. Кутубхонада тўполон бошландими? Ёки шундай туюляптими? Теренс ортига қарашга ботинолмасди.

— Бу ёққа, — деди у.

Йўлка устида қуёш нурларида жилоланаётган кўрсаткич турарди: “Амбулаторияга кириш”. Хизмат қўйлагидаги аёл уларни узоқдан кўрди. Аввалига у иккиланиб туриб қолди. Кейин қовоқларини уйганча, улар томон йўналди.

Теренс уни кутиб ўтирмади. У дуч келган йўлакка кескин бурилди; кейин бошқасига ўтди. Уларни ҳозир барибир ушлаб олишади. Шу вақтгача маҳаллий халқ касалхонанинг юқори қаватида назоратсиз юрган эмас. Бу ёғи нима бўларкин?

Охир-оқибат уларни тўхтатишлари аниқ. Шунинг учун ҳам Теренс тепасига “Пастки қаватга” деб ёзилган, кўзга унча ташланмайдиган эшикни кўрганда кўнгли сал жойига тушди. Лифт шу ерда экан. Теренс унга Валона билан Рикни итариб киритди.

Ҳаддан зиёд синчков лифтерлар хизмат қилувчи катта, имиллаган юк лифтларидан кўра, мана шуниси маъқул эди. Бироқ, маҳаллий кишиларга касалхона лифтларидан фойдаланиш ман этилганди. Лекин бу “жиноят” назоратчига ҳужум қилишга нисбатан анча енгил қонунбузарлик ҳисобланарди.

Улар пастки қаватга тушиб, ташқарига чиқишди.

— Мен Рикдан роса хавотир олдим, Резидент! — тез-тез шивирлади Валона. — Мен уни қайтиб олиб келмайсиз, деб ўйладим ва...

— Қандай қилиб Юқори Шаҳарга келиб қолдинг?

— Ортингиздан кузатиб келаётгандим, лифтда юқорига кўтарилганингизни ҳам кўрдим. Лифтер қайтиб тушгач, унга сизлардан қолиб кетганимни айтдим. Кейин у мени юқорига чиқариб қўйди.

— Индамай-я?

— Сал унинг жиғини эзишга тўғри келди.

— Ё, Сарк жини! — ингради Теренс.

— Шундай қилишга мажбур бўлдим, — итоаткорона тушунтирди Валона. —

Назоратчилар сизга қандайдир бинони кўрсатишди. Уларнинг учиб кетишини кутиб турдим-да, ўзим ҳам ўша бинога қараб йўл олдим. Фақат ичкарига киргани ботинолмадим. Қайтиб чиқаётганингизда, назоратчи сизни ушлаб қолганини кўрмагунимча беркиниб туравердим...

Улар соя-салқин Пастки Шаҳар кўчаларидан кетиб боришарди. Бу ерни Флорина даҳаларининг ўзига хос шовқини, ҳидлари тутганди. Юқори қават улар учун яна томга айланганди. Улар жуда ҳаддан ошишди, энди бу ерлар ҳам хавф-хатардан ҳоли эмас.

Бу фикр Резидент онгида гужрон ўйнаётган эди ҳамки, Рик тўсатдан қичқириб юборди:

— Анавини қаранглар!

Теренснинг томоғига нимадир тикилгандек бўлди.

Бу Пастки Шаҳар аҳолиси кўриши мумкин бўлган энг даҳшатли манзара эди. Гўё Юқори Шаҳар даричаларидан баҳайбат қуш учиб бирдан пастга тушар, яна чиқарди. Пастки Шаҳарни булутдай қоплаб оларди. Бу — қуролланган назоратчилар тўла ҳарбий машина эди.

Маҳаллий аҳоли шовқин солганча турли томонга қоча бошлади. Уларда бундай қилиш учун тайинли асос ҳам йўқ эди, бироқ ҳар эҳтимолга қарши ўзларини панага олишга шошардилар.

Теренс иккиланар, Рик билан Валона эса унинг қарорини кутишарди. Резидентнинг хавотири оша бошлади. Энди қаёққа қочадилар? Агар жойларида қолсаларчи, унда нима бўлади?

Улар томон бир келбатли кимса лўкиллаб яқинлашди. Гўё бу ёғига нима қилишни билмагандай у бир фурсат туриб қолди. Кейин лоқайдлик билан деди:

— Хоровнинг новвойхонаси чап кўчадаги иккинчи уйда, кирхонадан кейингиси. — У орқасига бурилди-да, жўнаб қолди.

— Кетдик новвойхонага, — деди ҳаяжонланиб Теренс.

Ўйлаб ўтиришга вақт йўқ эди.

У терга тушганча чошиб борар, шовқин-сурон аралаш назоратчилар карнайидан акиллаб чиқаётган буйруқларни эшитарди. У орқасига қаради. Беш-олти назоратчи машинадан тушганча, ҳар тарафга югура бошлагандилар. Теренс эса резидентлик кийимида Юқори Шаҳарни кўтариб турган устунлардек яққол кўзга ташланарди.

Икки назоратчи тўғри улар томон чопишга тушганди. Теренс улар кимни мўлжаллаб келишаётганини, ўзиними ёки бошқаними, англай олмади, очиги бунинг аҳамияти ҳам йўқ эди. Кутилмаганда назоратчиларнинг иккиси ҳам, новвойхонани кўрсатган келбатли кишига урилиб кетишди. Улар анча яқин келиб қолгандилар. Теренс келбатли кимсанинг бўғиқ товушини, назоратчиларнинг сўкинганини аниқ эшитди ва шу заҳоти Валона билан Рикни чап томондаги кўчага итариб юборди.

Новвойхонанинг тепасида ўзидан нур таратувчи, баъзи жойлари ёрилиб ранги ўчган пластмасса билан ёзилган лавҳа бор эди. Очилиб турган эшикдан ажойиб ҳид тараларди. Улар ичкарига отилиб киришгач, ҳамир юқлари қорайтириб юборган радарли тандирларнинг нурланишини пайқашга улгуришмай, тўсиқ орқасидан бир қария чиқди.

Теренс унга “Келбатли киши...” дея не мақсадда келганини тушунтира бошлаган ҳам эдики, ташқаридан “Назоратчи! Назоратчи!” деган қичқириқлар эшитилди.

— Бу ёққа! Тезроқ! — шивирлади қария. — Мана бу тандир ичига киришлар.

— Шу ёққами? — ҳайрон бўлди Теренс.

— Ҳа! Бу қалбаки тандир. Тезроқ!

Аввал Валона, кейин Рик, сўнг Теренс тандир ичига киришди. Кутилмаганда нимадир шиқ этди ва тандирнинг орқа девори эшикдек очилиб қолди. Улар шу тирқишдан кичик, хира ёритилган хонага ўтишди.

Улар узок ўтиришди. Бу ернинг ҳавоси оғир, пиширилаётган нонларнинг ҳиди эса иштаҳани кўзгарди. Валона Рикка меҳр билан боқар, гоҳи-гоҳида унинг қўлларини аста силаб қўярди. Рик эса унга маъносиз тикиларди.

Орадан нақ бир умрлик вақт ўтгандек бўлди.

Девор шиқ этди. Теренснинг бутун вужуди диққатга айланди. Ўзи билмаган ҳолда муштларини тугиб қўлларини кўтарди.

Тирқишдан баҳайбат елкалар кўринди. Улар ичкарига аранг ўтдилар. Келбатли киши Теренсга қараб жилмайди:

— Ўзингни бос, оғайни. Уришмоқчи эмасман. — Унинг кўйлаги гавдасида сирилиб турар, юзининг у ер-бу ери озгина тирналганди. — Қидирув тугади. Агар қорнингиз оч бўлса, пулни тўланг-да, истаган овқатингизни олинг. Хўш, нима дейсиз?

* * *

Юқори Шаҳар чироқлари етти қават осмонни ҳам ёритардилар-у, бироқ Пастки Шаҳарда зулмат ҳукмрон эди. Чироқ нурларини ташқарига чиқармаслик учун новвойхона деразаларига қалин пардалар тутилганди.

— Мен Матт Хоровман, лекин мени ҳамма новвой деб чақиради, — ўзини танитди келбатли киши. — Сизлар кимсиз?

— Биз, ҳалиги... — елкасини қисди Теренс.

— Кўриб турибман. Балки мен билмаганим яхшироқдир. Бироқ, менга юз фоиз ишонишингиз мумкин. Ахир сизларни назоратчилардан қутқардим-ку, тўғрими?

— Ҳа! Катта раҳмат, — Теренснинг миннатдорчилиги юракдан чиқмади. — Улар бизни қидиришаётганини қаёқдан билдингиз? Ҳамма қочаётганди-ку.

Новвой жилмайди.

— Ҳеч кимнинг турқи-таровати сизникидай эмасди. Юзларингиз оппоқ, доканинг ўзи эди.

Теренс жилмайишга уринди.

— Сиз ўз ҳаётингизни хавфга қўйдингиз. Бизни қутқарганингиз учун миннатдорман.

— Агар имкони бўлса, доим шундай қиламан. Назоратчилар кимнидир излаётган, қувлаётган бўлса, аралашмай туролмайман. Кўргани кўзим йўқ уларни.

— Кўнгилсиз воқеаларга тез-тез дуч келиб тураркансиз-да?

— Албатта. Манави қалбаки тандирни ҳам шунинг учун қурганман. Шу тандир борки, улар мени тутолмайдилар, ишимга ҳам халақит беришмайди. Биласизми, Флоринада қанча сквайр бор? Ўн минг. Назоратчилар-чи? Балки, йигирма мингдир. Бизлар эса, маҳаллий аҳоли, — беш юз миллионмиз. Агар ҳаммамиз уларга қарши турсак... — у қўлларини шиқирлатди.

Теренс унга эътироз билдирди:

— Биз қандай қилиб игнамилтиқ ва плазматўпларга қарши тура оламиз, Новвой.

— Биз ҳам қуролланишимиз лозим. Сиз, резидентлар сквайрларга жуда яқин яшайсиз ва улардан кўрқасиз.

Валонанинг дунёси ағдар-тўнтар бўлиб кетди. Қаршисида ўтирган одам назоратчилар билан муштлашди, энди эса Резидентни ҳам менсимай ишонч билан гапирмоқда. Рик қизнинг енгидан тортди, Валона унинг қўлини олиб, танлашди-да, унга ухлашни буурди.

— ... Сквайрларнинг игнамилтиқлари, плазматўплари бўлса ҳам, улар фақат биргина шароитда, яъни юз минг резидентнинг ёрдами билангина Флоринада ҳукмронлик қила оладилар.

Теренснинг жаҳли чиқиб кетди:

— Сиздан кўра кўпроқ нафратланаман улардан! Аммо барибир...

— Давом этаберинг, хаҳолади Новвой. — Бу гапингиз учун мен сизни сотмайман. Хўш, нега назоратчилар сизни қувишди?

Теренс жавоб бермади.

— Эҳтиёткорлик — яхши нарсаси, Резидент, лекин унинг ҳаддан зиёд бўлгани ҳар доим ҳам фойда келтиравермайди. Балки сизга ёрдам керак бўлиб қолар. Ахир сизни таниб олишган-ку?

— Йўқ, танишмайди, — деди Теренс шошиб.

— Юқори шаҳарда ҳужжатларингизни текширишгандир.

— У ёқда бўлганимни сизга ким айтди?

— Ўзим фаҳмладим.

— Ҳужжатимни кўришди, лекин шунчаки кўз ташлашди, исимини ўқишгани йўқ.

— Бироқ, сизнинг Резидент эканлигингизни пайқашган-ку. Улар, қайси Резидент бугун ўз шаҳрида бўлмаганини аниқлашса бўлгани. Эҳтимол, ҳозир бутун Флоринадаги алоқа симлари шу ҳақда фингиллаётгандир. Хўш, сизга ёрдам керакми?

Улар пичирлаб гаплашишарди. Рик бир бурчакка тикилганча ухлаб қолган, Валона бир Новвойга, бир Резидентга тикилганча, уларнинг суҳбатини индамай тингларди.

— Йўқ, раҳмат, — бош чайқади Теренс. — Ўзим... ўзим бир амаллаб қутуларман.

Новвой кулиб юборди.

— Қизиқ, қандай қилиб. Майли, эрталабгача таклифимни бир ўйлаб кўринг. Балки, ёрдам сўрашга қарор қиларсиз.

— Валона.

Овоз яқиндан келгани учун унинг соч толаларигача силкинди, аммо у шунақаям паст эдики, қиз уни зўр-базўр илгади. У устига фақат чойшаб ёпиб ётгани учун, кўрқув ва хижолатдан гужанак бўлиб олди.

Гапирган Резидент эди.

— Жим. Фақат эшит. Мен кетяпман. Эшик очик экан. Мен қайтиб келаман. Эшитяпсанми? Тушундингми?

У қоронғуликка қўл узатди-да, Резидентнинг қўлини топгач, уни сиқиб қўйди. — Рикка огоҳ бўл. Уни кўздан қочирма. Валона... — У узоқ жим қолди. — Манави Новвойга жуда ҳам ишонаверма. Мен уни танимайман. Тушундингми?

Енгил шитирлаш эшитилди, сўнг узоқроқда нимадир шиқирлади ва у кетди. Қиз тирсагига тиралиб ўтирди, аммо ўзининг ва Рикнинг нафас олишидан бўлак товуш эшитмади.

У кўзларини юмиб, ўйлашга ҳаракат қилди. Нега Резидент назоратчиларни ёмон кўрадиган, уларнинг учаловини ҳам қутқарган Новвой ҳақида бундай гап айтди. Нега бутун ҳодисотлар чувалашиб кетганда, манави Новвой пайдо бўлиб тез ва дадил ишга киришди. Балки, ҳаммаси олдиндан уюштирилгандир? Новвой шундай бўлишини атай кутиб тургандир...

— Алло! Ҳали ҳам шу ердасиз?

Ёруғлик нури тўғри унинг устига тушди, қиз тошдек қотиб қолди. Аста-секин ўзига келиб, чойшабни бўйнигача тортди. Нур ўчди. Гапирган ким, дея сўрашнинг ҳожати йўқ эди. Унинг кенг елкалари орқа томондан таралаётган хира нурда элас-элас кўзга ташланарди.

— У билан бирга кетибсанми, деб ўйлабман.

— Ким билан, жаноб?

— Резидент билан-да. Унинг кетганини биласан-ку. Муғомбирлик қилма.

— У қайтиб келади, жаноб.

— Қайтиб келаман, дедими? У адашибди, назоратчилар тутиб олишади. Сенинг Резидентинг унча айёр эмас экан, акс ҳолда эшикни атай очик қолдирганимни билган бўларди. Сен ҳам кетмоқчимсан?

— Мен Резидентни кутаман.

— Ихтиёринг. Узоқ кутишга тўғри келади. Истаган пайтингда кетишинг мумкин.

Яна ёруғлик нури пайдо бўлди. Валона ерни пайпаслаб, Рикнинг озгин ва ранг-пар юзини топди. Рикнинг кўзлари ёруғликда яна-да қаттиқроқ қисилди. Бироқ уйғонмади.

— Бу кишини эса қолдирган маъқул. Сен кетмоқчи бўлсанг, марҳамат, лекин эшик унинг учун ёпиқ.

— У бир бечора, касал йигит... — деди чўчинқираб Валона.

— Шунақами? Мен касал, бечора йигитларни тўллаяпман. Хуллас, гап битта: у шу ерда қолади. Ёдиндан чиқмасин!

Ёруғлик нури Рикнинг юзига ёпишиб қолгандек эди.

О Л И М

Доктор салим Жуңнинг бир йилдан бери тоқати тоқ бўлди. Бетоқатлик вақт ўтиши билан камаймайди. Аксинча кучаяди. Бироқ ўтган вақт уни Сарк Разведка-си шоширмаслик кераклигига ўргатди. Чунки хизматчиларнинг кўпчилиги кўчиб келган флоринликлардан иборат эди ва улар ўз обрўларига путур етказишни исташмасди.

* * *

Бир куни у Саркда жуда узоқ яшаганидан ҳатто бошмоқлари ҳам шу ерда илдиз отиб кетган қария Эбл транторлик вакил билан суҳбат курди.

— Нега саркликлар давлат идораларида ўзлари чин дилдан нафратланадиган кимсаларнинг хизмат қилишига йўл қўядилар, — деб сўради Жуң.

ЖАҲОН АДАБИЁТИ

Эбл яшил май тўлдирилган қадаҳни тутар экан, кўзларини қисди.

— Сиёсат, Жунц, — деди у. — Сиёсат. Ҳамма гап саркча мантиқ билан олиб борилаётган амалий генетикада. Саркликлар аслини олганда пачоқ ва бир тийинга қиммат халқ, фақат битмас-туганмас олтин кони — флоринага эга бўлганликлари учун кеккайдилар. Шунинг учун улар ҳар йили флоринанинг шаҳар ва қишлоқларидаги йигитларнинг энг сара гулларини олиб Саркка ўқишга жўнатадилар. Бундайроқларини турли қоғозларни тўлдиришга, аризаларга қўл қўйиб туришга ўтказадилар, ақл ва истеъдод эгаларини эса орқага, флоринага юборадилар, улар шаҳарларда маҳаллий ҳукмдор — резидентликка тайинланадилар. Флоринанинг энг ақлли зотлари саркларга содик, чунки улар Саркка хизмат қилар эканлар, ғамташвиш, етишмовчилик нималигини билмайдилар, лекин бу ишдан бўйин товласалар, фақат оддий флориналик каби япашагина умид қилишлари мумкин. Бу эса, дўстим, асло ҳавас қиладиган нарсас эмас.

Қари дипломат бир кўтаришда қадаҳни бўшатди-да, давом этди:

— Бу ёғи... Резидентлар ҳам, Саркдаги идора ходимлари ҳам ўз мавқеларини йўқотмай туриб фарзанд кўришга ҳақлари йўқ. Ҳатто флориналик аёллардан ҳам. Сарк аёллари билан никоҳ ўқитиш ҳақида эса гап бўлиши мумкинмас. Шундай қилиб, флоринанинг энг яхши генлари бетиним чиқитга чиқиб кетаверди ва бора-бора флоринада фақат ўтинчилар билан сув ташувчиларгина қолди.

— У ҳолда саркликлар хизматчисиз қолмайдами?

— Бу келажак муаммоси.

* * *

Шундай қилиб, ҳозир коинот тадқиқотчиси — доктор Салим Жунц флорина ишлари Департаменти қабулхоналарининг бирида ўтирар ва бюрократик лабиринтларда бетиним югуриб юрган флориналик кичик хизматчилар уни қачон чақаришларини бетоқлатлик билан кутарди. Ниҳоят, уни дабдабали жиҳозланган хонага олиб кириб, Кичик Котиб Клерк¹ столи рўпарасидаги оромкурсига ишора қилишди. Ҳеч бир флориналик қанчалик кўп ишга бош кўшмасин, барибир Клеркдан юқорирак мансабни эгаллай олмасди. Флорина ишлари бўйича Кичик ва Катта Котиблар, албатта, саркликлардан иборат эди. Жунц уларни юқори қаватларда учратиши мумкин бўлса ҳам, бу идорада ҳеч қачон рўпара келмаслигини яхши биларди.

Клерк бир сафга тизилган қат-қат маълумотлар тўпидаги ҳар қоғозни, худди унда бутун Коинот сирини яширингандек ҳижжалаб текширарди. У ёш эди, балки мактабни яқинда тугатгандир. Барча флориналиклар каби у ҳам оқ танли ва сочлари малла рангда эди. Ниҳоят, у қоғозларни бир чеккага қўйди-да, сўз қотди:

— Маълумотларга қараганда, сиз бу идорада илгари ҳам кўп бўлган экансиз, шу тўғрими?

— Ҳа, бўлганман, жаноб, — деди Доктор Жунц кескинроқ оҳангда.

— Лекин, яқин орада эмас, а?

— Ҳа, яқин орада эмас.

— Сиз ҳали ҳам ўн бир ой муқаддам... — Клерк қоғоз титкилади, — йўқолган коинот тадқиқотчисини излаяпсизми?

— Худди шундай.

— Шу вақт мобайнида, — давом этди Клерк, — ўша одамнинг ҳеч қандай изи топилмади ва унинг саркликлар худудига бирон марта киргани ҳам аниқланмади.

— Ундан олинган энг сўнгги маълумот, — деди олим, — Сарк яқинидаги фазодан юборилганди.

Клерк бир дақиқагина мовий кўзларини унга қаратди. Кейин ерга боққанча деди:

— Бўлиши мумкин, аммо унинг Саркка боргани исботланмади.

* * *

Исботланмади! Жунцнинг давлари қимтилди. Худди шундай жавобни, борган сари кескинроқ тус олаётган бундай жавобни у кейинги ойлarda Юлдузлараро Коинот Тадқиқоти Бюросидан ҳам олаётганди.

¹ Клерк — энг паст мавқедаги идора ходими.

“Ҳеч қандай далил йўқ, доктор Жунц. Доктор Жунц, сиз ўз вақтингизни бошқа бир тузукроқ ишга сарфласангиз яхши бўларди. Доктор Жунц, Бюро қидирув давом этишини таъминлайди”.

Бу сўзлар: “Бўлар-бўлмас ишларга пул сарфлайверманг, доктор Жунц”, деган маънони аниқларди.

Воқеа, Клерк тўғри тавсифлаганидек, Юлдузлараро келишилган вақт бирлиги бўйича бундан ўн бир ой муқаддам бошланганди. Уша ҳодисага икки кун қолганида, Жунц Бюронинг сарқдаги бўлинмаларини одатдаги текширувдан ўтказиш ниятида сайёрага тушди. Уни ЮКТБ вакили — Саркнинг кимё саноат чиқарадиган қандайдир эластик сақични жағ тишлари ортига ўтказди-да, бир қоғоз узатди:

— Доктор Жунц, кузатувчиларнинг бири хабар юборибди.

Жунц хабарни овоз чиқариб ўқиди:

— Ўта муҳим аҳамиятга молик иш юзасидан батафсил хабар бериш учун ЮКТБ Бош штабининг қоллаштирилган алоқа воситасини бўш сақлашни илтимос қилман. Муҳим хабар бутун Галактикага тегишли. Энг кичик траектория бўйича қўнман.

Вакил жилмайди.

— Буни қаранг, жаноб! “Хабар бутун Галактикага тегишли” эмиш. Бу ҳатто кузатувчи учун жуда зарур гап. Хабарни олишим билан, дарров у билан юлдузлараро алоқа йўли орқали оғзаниб гап нимада эканлигини аниқроқ билмоқчи бўлдим. Бироқ унга ҳеч гап уқтирмадим. У фақат бир нарсани, яъни флоринадаги ҳар бир кишининг ҳаёти хавф остида эканлигини таъкидлайверди. Биласизми, у ерда ярим миллиард одам бор. У эси паст одамга ўхшарди. Шунинг учун тўғриси айтсам, сайёрамизга келганида у билан яккама-якка қолишни истамайман. Сиз бунга нима дейсиз?

— Суҳбатингиз ёзилганми?

— Ҳа, жаноб, — у чўнтагини кавлади. — Мана.

Бу бир бўлак лента эди. Жунц уни асбобга қўйди ва қоғозини солди.

— Кўчирма нусха шекилли?

— Ҳа. Асл нусхани Сайёралараро Транспорт Бюросига жўнатганман. Мен уни “Тез ёрдам” хизмати билан кутиб олсак яхшироқ бўлади, деб ўйлагандим. Балки унинг аҳволи оғирдир. Жунц йигитнинг фикрига қўшилгиси келди. Чунки, ёлғиз ҳаёт кечирувчи коинот тадқиқотчилари ақлдан озганларида, уларнинг хатти-ҳаракатларида кутилмаган жиҳатлар пайдо бўлиши мумкин эди. Бироқ, Жунц ўйлиниб қолди.

— Тўхтанг-чи. У ҳали қўнгани йўқми?

Вакил ҳайрон бўлди.

— Назаримда у қўнган, лекин ҳали ҳеч ким менга бу ҳақда хабар бермади.

— Ундай бўлса, Транспорт билан алоқа ўрнатинг ва тафсилотларни суриштиринг. У ақлдан озганми ёки йўқми, барча маълумотларни қайд этишингиз керак.

Жунц эртаси кун, энг охириги текширувга келди. Бошқа сайёраларда иши қўн бўлгани учун, у жуда шошаётганди. У чиқиб кетар чоғидагина қайрилиб сўради:

— Кузатувчи нима бўлди?

— Ҳа, айтгандай, унутаёзбман, — деди вакил, — Сунъий йўлдошлар у ҳақида ҳеч нарса билмайди. Мен унинг қувват спектрини фазога юбордим, улар бундай кема фазонинг ҳеч қаерида йўқлигини айтишди.

Жунц қайтишни яна бир кунга кечиктирди. Келаси кун у сайёра пойтахти — Сарк шаҳридаги Сайёралараро Транспорт Бюросига борди. Бу ерда у биринчи марта флориналик бюрократлар билан тўқнашди, улар барча саволларга бош чайқаб жавоб бердилар. Улар ЮКТБ тадқиқотчисининг Саркка қўнмоқчи эканлиги тўғрисида хабар олишган, бироқ кема қўнмаган.

— Бу жуда муҳим, — қатъий туриб деди Жунц. — У одам қаттиқ бетоб. Улар тадқиқотчининг ЮКТБ хизматчиси билан ўтказган суҳбати ёзувининг нусхасини олишдимми?

Бюро аъзолари бу гапни эшитиб ҳайрон бўлишди. Ҳеч ким бирор нарсани олганини эслолмади. У кишининг бетоблигига, албатта, ачинамиз, бироқ ЮКТБнинг ҳеч қандай кемаси бу ерга қўнгани йўқ.

Жунц меҳмонхонага қайтиб, бу муаммо тўғрисида узоқ ўйлади. У қайтиб кетишни яна орқага сурди. Узоқ вақт истиқомат қилишга мўлжалланган бошқа хонага кўчиб ўтди. Трантор вакили Людиган Эбл билан учрашишга келишди.

Кейинги кунни у Сарк тарихига оид китобларни мутолаа қилиш билан ўтказди. Эбл билан учрашиш вақти етганида, унинг қалби ғазабдан жунбушга келганди. Улар ҳали кўрадиганини кўрадилар...

Қари Эбл унинг қўлларини қаттиқ сиқиб, меҳмоннавозлик билан кутиб олди. Робот-барменни чақирди ва биринчи, иккинчи қадаҳларни бўшатиш мобайнида иш ҳақида умуман гапиртирмади. Жунц қулай фурсатдан фойдалаиб қолишга интилиб флоринанинг фуқаролик хизмати тўғрисида савол берди ва Саркдаги амалий генетика ҳақида маъруза эшитди. Унинг нафрати янада ошди. Шунга қарамай, у оҳиста ва қисқагина қилиб, ўтган воқеани айтиб берди. Эбл бирон марта ҳам унинг сўзини бўлмади.

Жунц гапиришдан тўхтагач, у сўради:

— Сиз йўқолган кимсани танийсизми?

— Йўқ.

— Унга назарингиз тушмаган ҳамми?

— Кузатувчи — тадқиқотчиларимиз билан учрашиш жуда мушкул.

— Унда авваллари ҳам ана шундай руҳий безовталиқ бўлганми?

— ЮКТБнинг марказий бошқармасидаги ёзувларга қараганда, бу — биринчиси. Агар буни руҳий безовталиқ деб ҳисобласак, албатта.

— Қандай ёрдам қилишим мумкин?

— Мен тушунтириб бераман. Саркнинг Сайёралараро Транспорт Бюроси кузатувчимиз кемасининг юригичлари қуввати спектрини яқин фазодан топа олмади. Бу нарсада улар алдашмайди. Мен саркликлар алдам-қалдамни ёқтиришмайди димоқчи эмасман, улар фақат бефойда ёлғон-яшиқни ишлатишмайди, чунки менинг бу фазони икки-уч соат ичида текшириб чиқишим мумкинлигини билишади.

— Тўғри, Хўш, унда нима?

— Қувват спектрини фақат икки ҳолдагина сезиш мумкин эмас. Биринчиси — яқин фазода кеманинг йўқлиги, чунки у гиперфазо орқали Галактиканинг бошқа қисмига ўтиб кетган; иккинчиси — унинг умуман фазода мавжуд эмаслиги, чунки кема сайёрага қўнган. Тадқиқотчи ўз фикридан қайтганлигига ишонмайман. Агарда унинг флорина учун хавфли ва Галактика учун муҳим ҳисобланувчи фикрлари чиндан ҳам хомхаёл бўлса, унинг Саркка тушиб, хавфдан огоҳ қилишига ҳеч нарса халақит қилолмайди. У ўз фикрни ўзгартириши ва қайтиб учиб кетиши асло мумкин эмас. Бу соҳада менинг ўн беш йиллик тажрибам бор. Лекин унинг хабари тўғри бўлса, унинг яқин фазодан жўнаб қолиши, ҳеч бир ақлга сизмайдиغان хатти-ҳаракатдир.

Транторлик қария кўрсаткич бармоғини кўтарди-да, уни оҳиста тебратар экан, деди:

— Демак, сиз уни Саркда деб ҳисоблаяпсизми?

— Худди шундай. Лекин, бу ерда ҳам икки хил тахмин бор. Биринчидан, агар у ҳақиқатдан ҳам ақдан озган бўлса, албатта, сайёранинг фазовий бекатидан бошқа жойга қўнган бўларди. Ва у қасрлардадир ярим эси оған ҳолда санғиб юрарди. Бу бизнинг кузатувчиларимиз учун ҳам камдан-кам учрайдиган ҳол. Бундай эс оғишлик одатда вақтинча бўлади. Бу нарса ўтиб кетганда эса, бемор ўз ишининг тафсилотларини эслайди. Чунки, коинот тадқиқотчисининг ҳаёти — унинг хизмати дир. Кўпинча бундай беморни оммавий кутубхонага кириб коинот тадқиқотига оид адабиёт қидиришидан топиб олишади.

— Тушунарли. Сиз Кутубхоначилар қўмитасидан шундай ҳол тўғрисида ахборот олиб беришимни истаяпсизми?

— Йўқ, мен учун бундай қийинчилик мавжуд эмас. Мен коинот тадқиқоти бўйича айрим адабиёт намуналарини махсус сақланишга қўйиб, уларни сўраган ҳар бир кимсани, агар у сарклик эканлигини исботлай олмаса, ушлаб, сўроқ қилишни илтимос қиламан. Буни, албатта, бажаришади, чунки улар ёки уларнинг бошлиқлари билишадики, бундай мўлжал ҳеч қандай натижа бермайди.

— Нега натижа бермас экан?

— Ишончим комил, ўша одам мўлжаллаганидек Саркнинг фазовий бекатига қўнган, сарк ҳукумати эса уни қамоққа тикқан ёки ҳатто, ўлдирган бўлиши мумкин.

— Ҳазиллашяпсизми?

— Қандай ҳазил? Сарклиларнинг ҳаёти ҳам, бойлиги ҳам, ҳукмдорлиги ҳам флоринани эгаллаб туришга боғлиқ-ку. Сиз Саркнинг бутун бойлиги флоринанинг киртзорлари эканлигини мендан яхши биласиз. Кутилмаганда қандайдир одам пайдо бўлади-да, — унинг эс-ҳуши жойидами ёки йўқми, бунинг аҳамияти йўқ, — аллақандай янги вазият флоринанинг барча аҳолиси ҳаётига хавф соляпти, дейди. Мана, кузатувчимизнинг энг охириги хабарини бир кўринг.

Эбл Жунц тиззасига ташлаган лента бўлагига назар солди.

— Бу жуда калта-ку.

— Албатта. Бу ерда фақат хавф борлиги айтилган. Бу хавфнинг жуда катта эканлиги таъкидланган. Мана шунинг ўзи. Бироқ, бу хабарни саркликларга жўнатиш мумкин эмас эди. Агар коинот тадқиқотчиси хато қилган бўлса ҳам, унга сарк ҳукмати ақдсиз гоёни тарқатишга ва у билан бутун Галактикани тўлдиришга йўл қўйиши мумкинмиди? Флоринада кўтариладиган ваҳимани, кирт толаси етиштиришда вужудга келадиган қийинчиликларни айтмаса ҳам бўлади, ва бу ҳолда, албатта, Сарк билан Флорина ўтрасидаги сиёсий муносабатларнинг қоронғу томонлари бутун Галактика олдида яққол очилиб қолади. Ана шулардан қутилиш учун, улар бир одамни йўқ қилишлари керак. Бундай вазиятда Сарк иккиланиб ўтирармиди? Сиз тасвирлаб берган генетик тажриба ўтказувчиларга тўла сайёра асло иккиланмайди.

— Сиз ахир мендан нима истайсиз? Ҳозирча бу воқеадан мен ҳеч нарса тушунолганим йўқ, — деди Эбл совуққонлик билан.

— Уни ким ўлдирганини топинг, — деди ғамгинлик билан Жунц. — Бу ерда сизнинг жосуслик ташкилотингиз бўлиши керак. О, келинг, бекинмачоқ ўйнамайлик. Мен Галактика қаърида етарли даражада изғиб, сиёсий калтабинликдан ташқарига чиққанман. Мен уларни кутубхона масалалари билан чалғитиб тургунимча, сиз калаванинг учини топишга интилинг. Сиз қотилликни очганингиздан сўнг, мен истардимки, Трантор Галактикадаги ҳеч бир ҳукумат ЮКТБ одамларини ўлдириб, сувдан қуруқ чиқа олиши мумкин эмаслигини кўрсатсин.

Унинг Эбл билан биринчи суҳбати ана шундай тугади.

Жунц фақат бир нарсада ҳақ эди: сарк ҳукмати иш кутубхона билан боғлиқ бўлгунча жуда ҳушмуолама бўлди. Бироқ, унинг бошқа тахминлари нотўғри чиқадиганга ўхшарди. Ойлар ўтмоқда эди, Эблнинг жосуслари Саркда изи йўқолган кузатувчининг на ўлигини, на тиригини топдилар.

Шу тарзда ўн бир ойдан кўпроқ вақт ўтди. Жунц бу нарсаларнинг барчаси жонига тегаётганини пайқайди. У ўн иккинчи ойдан кейин кутишни бас қилишни мўлжаллаб қўйди. Аммо шу орада қандайдир умид учқуни пайдо бўлди. Бу ахборот Эблдан эмас, махсус тайинланган кишидан келди. Сарк Оммавий кутубхонасидан хабар қилинишига, кимдир коинот тадқиқотига оид китобларни сўрабди. Шундан сўнг Жунц флорина ишлари Департаменти ходими ҳузурига келди.

* * *

Клерк хаёлини йиғди-да, қабулида ўтирган кишига қаради.

— Ҳўш, мендан нима истайсиз?

Жунц қуруққина қилиб сўз бошлади:

— Кеча кундуз 4.22 да Сарк Оммавий кутубхонасининг флоринадаги бўлими коинот тадқиқоти бўйича икки намунавий адабиётни олишга уринган, сарклик бўлмаган одамни мен учун ушлаб туришганини хабар қилганди. Аммо ўшандан буён кутубхона ҳеч қандай ахборот бермади. — У Клеркнинг нимадир деб гап қайтармоқчи бўлаётганини пайқаб, товушини баландатди. — Мен яшаб турган меҳмонхонадаги жамоат аппаратида кундузги 12.05 да қабул қилинган ва дарҳол эълон қилинган қисқа телеахборотда айтилишича, сарк оммавий кутубхонасининг флоринадаги бўлимида флорина назоратчиси уриб йиқитилган ва у беҳуш ҳолда ётибди, ҳамда бу ишга алоқадор деб ҳисобланаётган уч флориналик қидириляпти. Кейинги телеахборотда бу хабар қайтарилмади. Мен, бу икки хабарнинг бир-бирига боғлиқ эканлигига шубҳа қилмайман. Қидираётган одамимнинг назорат қўлида эканлигига ҳам шубҳа қилмайман. Флоринага учишга руҳсат сўрадим, бироқ жавоб ололмадим. Флорина ишлари Департаментига бу ишда ёрдам беришларини сўраб ташриф буюрдим. Ё менга руҳсат этилсин, ёки у киши бу ерга жўнатилсин.

Клеркнинг мурдадек совуқ товуши янгради:

ЖАҲОН АДАБИЁТИ

188

— Сарк ҳукумати ЮКТБ ходимларидан ультиматум қабул қилмайди. Менинг бошлиқларим, сизнинг ана шу иш бўйича қизиқишингиз мумкинлигини ҳисобга олиб, ўз кўрсатмаларини беришган. Хабарда айтилишича, махсус сақланишдаги китобларни истаган одам ва унинг икки шериги — Резидент ва флориналик аёл, ҳақиқатда ҳам сиз эслатган ноҳўя ишни қилишган. Назорат уларни таъқиб этган, аммо қўлга туширилмаган.

Жунцнинг вужудини ачиқ алам қамраб олди. Бу ҳолатини беркитиб ўтирмади.

— Улар қочишибдими?

— Жуда ҳам бундай эмас. Улар Матт Хоров деган кимсанинг новвойхонасигача таъқиб этилганлар.

Жунц ҳайратга тушди.

— Улар ўша ерда қолишибдими? Уларга тегишмабдими?

— Сиз кейинги пайтда Людиган Эбл жаноби олийлари билан суҳбатлашмадингизми?

— Бунинг нима аҳамияти...

— Сизнинг тез-тез Грантор элчихонасида бўлиб туришингиз бизга маълум.

— Мен ҳурматли элчини кўрмаганимга бир ҳафта бўлди.

— У ҳолда учрашишни маслаҳат бераман. Грантор билан бизнинг юлдузлараро муносабатлармиз қалтислиги туфайли, жиноятчиларнинг Хоров дўконига қолишига йўл қўйдик. Менга, агар лозим топилса, шу нарсани айтиш топширилганки, сиз бунга ҳайрон қолмасангиз керак... Клерк рангпар юзини масҳараомуз буриштирди, — Хоров, бизнинг хавфсизлик бўлимимизга Грантор жосуси сифатида жуда яхши таниш.

ЭЛЧИ

Жунцнинг Клерк билан ўтказган суҳбатидан ўн соат аввал Теренс Хоровнинг новвойхонасини тарк этди. У турли пастқам кўчалардан эҳтиёткорлик билан кетиб борарди. Унинг қўллари ишчилар яшовчи кулбаларнинг гадир-будир деворларига тегиб кетар, агар Юқори Шаҳардан дам-бадам тушиб турган хира ёруғликни ҳисобга олмаса, атроф зим-зиё эди.

Пастки Шаҳар гуё ялтироқ, гажақларини жилвали Юқори Шаҳар тагига беркитган улкан чаёнга ўхшаб кетарди. Бирон-бир ерда балки тунги ҳаёт давом этаётган бўлиши ҳам мумкин, бироқ бу ердаги вайроналарда эмас.

Узоқдаги қадам товушларини эшитиб, Теренс чанг босган бир кўчага чекинди (Флоринада кечалари ёғиб турадиган ёмғир ҳам темирқотишма остидаги соялар маконига ўгиши қийин эди). Чўнтақчироқ ёғдулари пайдо бўлиб, шундоқ ёнгинадан ўтдилар-да, қоронгулик қаърига сингиб кетдилар.

Назоратчилар бутун тун у ёқ, бу ёққа юрардилар. Тартибни сақлаш учун куч ишлагиш шарт эмас, уларни кўрганда пайдо бўладиган кўрқувнинг ўзи етарли эди.

Теренс шошарди. У юқоридаги темирқотишма тирқишлари тагидан ўтаётганда юзига оппоқ шуълалар тушарди ва у тепага нигоҳ ташлашдан ўзини тиёлмади.

Сквайрларга етиш мушкул!

* * *

Ҳақиқатдан ҳам уларга етиш мушкулми? Унинг сарклик Сквайрларга бўлган муносабати бир неча марта ўзгарганди. Ёшлигида у бошқа болалардан ҳеч фарқ қилмасди. Назоратчилар қорамтир-кумуш маҳлуқ эдилар, улардан айбдор-айбдор-маслигинга қарамай қочиш лозим эди. Сквайрлар эса Сарк номли жаннатда яшовчи, чидам ва ҳушёрлик билан флоринада истиқомат қилувчи ақли ноқисларнинг фаровон ҳаётини асровчи мавҳум, хаёлий суперодам эдилар.

У ўн ёш экан, мактабда саркдаги ҳаётни қандай тасаввур этиши тўғрисида иншо ёзди. Бу ғирт тўқима нарса эди. Ҳозир фақат унинг бир қисмигина ёдида. У Сквайрларни бундай тасвирлаганди: бўйлари 20 футлик сервикор одамлар ҳар кун эрталаб деворлари кирт гули рангида бўлган катта хонага тўпланадилар ва флориналикларнинг гуноҳларини муҳокама қилар эканлар, уларни эзгуликка қайтариш учун жазолаб туриш лозимлигини айтиб, ачинадилар.

Ўқитувчи аёлга унинг иншоиси жуда ёқди ва йил охирида, бошқа ўғил-қизлар ўқиш, ёзиш ҳамда одоб-ахлоқ бўйича қисқа курс ўтадиган пайтларида, уни арифметика, галактография ва Сарк тарихи ўқитиладиган махсус синфга кўчиришди. Ун олги ёшида эса уни Саркка жўнатишди.

* * *

Ҳозир Теренс шаҳар четига яқинлашиб қолганди. Ногаҳон эсанг шабада унинг димоғига кирт гулининг тунги ажиб ҳидини олиб келди. Бир қанча дақиқалардан сўнг, назоратдан ҳоли, бежавотирроқ очиқ далаларга чиқади ва узук-юлуқ булутлар орасидан ярқироқ юлдузларга яна нигоҳ ташлайди. Ҳатто Саркнинг куёши бўлмиш ёрқин сариқ юлдузни ҳам кўради.

* * *

Уша юлдуз кетма-кет бир неча йил унинг ҳам куёши бўлган. Уни кеманинг иллюминаторидан биринчи марта юлдуз каби эмас, балки беҳад ёрқин коптокчадек кўрганда, беихтиёр тиз чўккиси келганди. Жаннатга яқинлашяпсан, деган фикр, ҳатто биринчи фазовий учишнинг фалаж қилиб қўювчи кўрқинчини ҳам босиб кетганди.

У жаннатга кўнғач, инон-ихтиёрини флориналик бир қарияга топширишди. Қария эса уни яхшилаб ювинтириб, тузукроқ кийим кийдирди. Шундан сўнг, уни бир катта бинога олиб боришди. Йўлда кетишаётганда қария йўлбоғчи қаршиларидан чиқиб қолган бир кимсага букчайиб таъзим қилди.

— Бошингни эг, қуллуқ қил! — жаҳл билан шивирлади у ёш Теренсга.

Теренс айтилганни бажарди, лекин хижолат бўлди.

— Ким бу?

— Сквайр, қишлоқи!

— Шу — Сквайрми?

У тўсатдан тўхтаб қолди ва уни тезроқ юришга ундашга тўғри келди. Шундай қилиб, у Сквайрлар билан танишди. Улар ҳам оддийгина одам эканлар. Бошқа ёш флориналиклар, балки бундай қутилмаган ҳафсаласизликни енгиб кетган бўлардилар, бироқ бу Теренснинг қўлидан келмади. Унинг қалбида бир нарса бутун умрга ўзгарди.

У фуқаролик хазматига беш йилдан кўпроқ ишлади ва шу вақт мобайнида унинг истеъдодини одат бўйича турли ишларда синаб кўрдилар.

Бир куни унинг олдига лўшпигина, юмшоқ флориналик келди-да, дўстона жилмайди, елкаларига қоқиб. Сквайрлар ҳақидаги фикрини сўради.

Теренснинг бир кўнглида шартта бурилиб, кетиб қолгиси ҳам келди-ю, лекин ўзини босди. У пинҳоний фикрларим қандайдир сирли йўл билан юзимда ифодаланиб қолмадимикан, деб ҳам ўйлади. У бош чайқаб, Сквайрларнинг фазилатлари ҳақида нималарнидир гўлдирди. Лўшпи одам эса лабларини қимтиб, сўз қотди.

— Сиз бундай ўйламайсиз. Кечаси мана бу ерга келинг.

У Теренснинг қўлига бир парча қоғоз тутқазди. Бу қоғоз бир неча дақиқадан кейин ўз-ўзидан куйиб қулга айланди.

Теренс борди. У бир чеккаси кўрқар, аммо қизиқиш туйғуси ундан ҳам кучли эди. У бир неча танишларини ҳам учратди, улар Теренсга жуда сирли боқардилар. Маълум бўлишича, у якка эмас экан.

Бу одамлар ҳам Сквайрларни флоринанинг бойликларини ўзларининг бир чақага қиммат ўйин-кулгуларига сарфловчи, маҳаллий халқни эса кабағалликда ва нодонликда сақловчи ифлос чўчқалар деб ҳисоблашар экан. У яқин орада Саркка қарши буюк қўзғалиш рўй беришини ва флорина бойликлари қонуний эгаларига топширилажани билди.

— Аммо, Сквайрлар ва назоратчилар қуролланишган-ку... — ҳайрон бўлди Теренс.

Шунда унга Трантор, яъни кейинги юз йилликларда кенгайиб Галактикадаги инсон зоги яшайдиган сайёраларнинг қарийб ярмисини ўз ичига олган улкан давлат ҳақида сўзлаб беришди. Трантор, дейишди улар, флориналиклар ёрдамида Саркни тор-мор келтиради.

— Бироқ, — деди Теренс аввал ўзига, кейин бошқаларга. — Трантор шунчалик буюк, флорина эса кичкинагина, бу ҳолда Трантор янада каттароқ ва золироқ ҳукмдор бўлиб қолмайдими? Агарда бу қутулишнинг ягона йўли ҳисобланса, ундан кўра Сарк истибдодига чидаган яхши-ку.

Лекин улар Теренснинг устидан кулишди ва бу ерда эшитганлари ҳақида бировга гиринг деса гумдон қилажакларини айтиб ҳайдаб юборишди.

Теренс бир қанча вақт Хавфсизлик Бўлимида ҳам ишлади, — бунга унча-бунча флориналик муяссар бўла олмасди. Теренс бу хизматда юриб, бутун сиёсат турли фитналардан иборат экан. Флоринадаги кишилар қандайдир йўллар билан тил топишиб, қўзғолонга тайёргарлик кўришарди. Одатда, уларни маблағ билан Трантор таъминларди. Баъзан эса бўлажак исёнчилар Флорина бошқа бировнинг ёрдамисиз ҳам галаба қила олади, деб ўйлардилар.

Энди эса манави, қачонлардир коинот тадқиқотчиси бўлган, ҳозир эса ҳар бир флориналик ҳаётига таҳдид қилаётган қандайдир хавф ҳақида гўлдираётган кўрим-сизгина одам унда умид уйғотди...

* * *

Теренс тунги ёмғир ёғиб ўтган, булутлар орасидан хирагина милтиллаб турган юлдузлар ёғдуси тушаётган дала бўйлаб юрарди. У Флоринанинг бойлиги ҳамда бошига тушган балоси бўлган кирт бўйини тўйиб ҳидларди.

* * *

У хомхаёлликдан йироқ эди. Ҳа, у энди Резидент эмас. Ҳатто флориналик озов деҳқон ҳам эмас. У — қочоқ, беркиниб юришга мажбур жиноятчи. Бироқ, охириги кунларда унинг қўлида Саркка қарши буюк куч мавжуд эди. У янгилишаётгани йўқ. У Рикнинг ёдига тушган нарсалар тўғрилигини, унинг қачонлардир коинот тадқиқотчиси бўлганлигини ва у эсини йўқотар даражада руҳият зонди таъсирига учраганлигини биларди.

Бироқ, ҳозир Рик ўзини флориналик ватанпарвар қилиб кўрсатган, аслида эса Трантор жосуси бўлган — бунга аввал бошдан оқ шубҳаланмаганди, келбатли кимсанинг қўлида. Ахир, Пастки шаҳарнинг қайси фуқароси радарли қалбаки тандир кура олади?

Нима бўлганда ҳам Рикни Трантор ихтиёрига қолдириб бўлмайди. У нима қилишини билади. Фақат тонг отишини кутиш лозим.

* * *

Жунц Клерк билан суҳбат қургандан сўнг ўн соат ўтгач, яна Людиган Эбл билан учрашди.

Элчи Салим Жунцни одатдаги меҳмоннавозлик билан кутиб олди, лекин ўзини унинг олдида айбдор ҳис этарди. Уларнинг биринчи учрашувларида (бунга анча бўлди, деярли бир Намунавий йил) Эбл унинг коинот тадқиқотчиси ҳақидаги ҳикоясига эътибор бермаганди. Ўша вақтда у фақат бир нарсани ўйлаганди: бундан Транторга қандай наф бор?

* * *

Трантор! У элчининг ўй-фикрлари орасида ҳаминша биринчи ўринда турарди, лекин Эбл юлдузлар жаннатини ёки трантор ҳарбий кучларининг сариқ нишонини қўёш ва коинот кемалари билан қўшиб илоҳийлаштирувчи аҳмоқлардан эмасди.

Очиги, у том маънодаги ватанпарвар ҳам эмасди, унинг учун Трантор Трантор сифатида ҳеч қандай аҳамиятга эга эмас эди.

Бироқ, у тинчлик тарафдори эди. Бунинг устига у кексайиб борар ва ўзининг қадаҳидаги майни, бешовқин мусиқали муҳитни, тушки овқатдан кейинги уйқуни ҳамда шошилмай қазои-муаллақни кутишни хуш кўрарди. У барча одамлар шундай бўлишлари керак деб ҳисобларди, лекин одамлар урушга ва вайронагарчиликларга муқкадан кетишганди. Улар фазо бўшлиқларида музлаб қолишар, атомлар портла-

шидан буғлиниб кетишар, қамал қилинган, ўққа тутилаётган сайёраларда очдан ўлишарди.

Эблнинг хонасида Трантор харитаси — Галактика қолипнинг уч ўлчамли биллур куббаси осифлик турарди. Юлдузлар оппоқ олмосдек чақнаб турардилар, туманликлар ёрқин ёки қорамтир хиралик эдилар, анча тублиқда эса Трантор жумҳуриятини билдирувчи бир қанча мовий ранг учқунлар милтирардилар.

Харита тарихий бўлиб, унинг тугмаси бор эди — улар ёрдамида ҳар эллик йилдан сўнг Трантор атрофида кўлаб мовий юлдузлар чақнаётганини кузатиш мумкин эди.

Ўнта тугманинг оддийгина босилиши натижасида бир ярим минг йил ўтар ва Трантор тасарруфига Галактиканинг ярми кўшилари.

Трантор жумҳуриятнинг Трантор Иттифоқига айланиш йўли тоғ-тоғ ҳалок бўлган одамлар, кули фазога созурилган кемалар, йўқ қилинган одамлар устидан ўтганди. Буларнинг ҳаммаси Транторга куч берарди.

Ҳозир эса Трантор янги ўзгариш бўсағасида, яъни унинг таъсири барча юлдузларга тарқатилиб, Трантор Иттифоқининг Галактика Иттифоқига айланиш ва натижада умумжаҳон тинчлиги вужудга келиши олдида ҳаяжондан титрарди. Эбл худди шундай тинчликни истарди.

Хуллас, эҳтиёткор Элчи доктор Жунц билан бир йил илгари ўтказган суҳбатидида “бундан Транторга қандай наф бор?” деган фикрнигина кўнглидан ўтказганди.

* * *

— Йўқ, мен орқамдан қўйилган жосусларингиздан ранжимаяпман, — деди Жунц. — Балки, сиз эҳтиёткор одамдирсиз, ҳеч кимга ва ҳеч нарсага ишонишингиз керак эмасдир. Аммо, ҳар ҳолда айтинг-чи, нега мен қидираётган кишининг манзилгоҳи аниқланганини хабар қилмадингиз? Ёки сиз ҳам у бир йил Флоринада яшаганини, уни Сарқдан қидириш бефойда эканини билмаганмидингиз? Бироқ, ҳозир сиз уни топибсиз ва мен у билан суҳбатлашим зарур.

— Афсуски, бунинг иложи йўқ.

— Нега?

— Яхши, мен сизга очиғини айтаман: Шунинг учунки, ўн икки соат аввал Матт Хоровни — трантор жосусини Флорина назоратчиси ўлдирилган. У ўз новвойхонасида яшириб қўйган икки флориналик аёл ва эркак, сиз қидираётган кузатувчи бўлиши керак, изсиз йўқолишган. Афтидан, уларни Сквайрлар тутиб олишган бўлишса керак.

Жунц оромкурсидан турди.

Эбл хотиржамлик билан май тўлдирилган қадаҳни лабларига яқинлаштирар экан, сўз қотди:

— Расмий томондан мен ҳеч нарса қилолмайман. Ўлдирилган киши флориналик эди, йўқолганларнинг ҳам флориналик эмаслигини биз исбот этолмаймиз.

НАЗОРАТЧИ

Рик ғира-шира пайтда уйғонди. У узоқ ётиб, ўз онги ҳақида ўйлади. Ўтган тун мобайнида қалбининг қандайдир яраси тузалгандек, кўнгли тўлгандек эди. Бу, икки кун аввал, ўша, “эслашга” тушгандан сўнг рўй бера бошлаганди. Бундай жараён кеча кун бўйи давом этди. Юқори Шаҳарга боргани, кутубхона ва назоратчиға қилинган ҳужум, ундан кейинги кечишлар ва Новвой билан бўлган учрашув — буларнинг ҳаммаси унга фермент¹ дек, малҳамдек таъсир кўрсатди. Миянинг анчадан бери қуруқшаб ётган ҳужайралари ўзларининг заиф бўлса-да, фаолиятини бошладилар. Ҳозир, у уйкуга тўйғач, уларда қандайдир ҳаракат сезиларди. Рик фазо ва юлдузлар, ёлғизона узоқ кезиб юришлар, буюк жимжитлик ҳақида хаёл сурди. Ниҳоят, у бошини кўтариб қизни чақирди:

— Лона!

— У шу заҳотиёқ уйғонди, тирсагига тиралиб турди-да, Рик томонга боқди.

¹ Фермент — организмдаги кимёвий ўзгаришларга ёрдам берувчи мураккаб органик модда.

— Лона, менинг аҳволим жуда яхши. Мен яна у-бу нарсаларни эсладим. Мен кемада бўлганман ва аниқ биламанки...

Бироқ қиз уни эшитмасди. У Рикка тескари қараб, кўйлагини кийди, олдидаги илгак-чокни силади-да, белбоғини асабийлик билан тортиб қўйди. Кейин оёқ учидан яқинлашди.

— Жим, товушингни баланд чиқарма.

— Резидент қани?

— У йўқ. У... у кетди.

Хона ёришди ва Новвойнинг келбатли қомати кўринди. Унинг қалин лаблари табассумдан қулоқларига етай дерди.

— Вақтли уйғонибсиз.

Улар индашмади.

— Бугун сиз жўнайсиз.

Резидент кетгандан сўнг, унинг Рикка қандай кўз билан қарагани, қизнинг ёдидан эди.

— Сиз тўғрингизда тегишли жойга хабар қилинди. Хавотирланмасангиз ҳам бўлади.

У кетди, лекин тез орада овқат, кийим ва икки тоғорачада сув кўтарганча қайтиб келди. Кийим янги ва қандайдир ажабтовур эди.

Новвой уларнинг овқатланишини кузатиб ўтирди-да, кейин сўз қотди:

— Мен сизга янги исм ва янги таржимаи ҳол бераман. Ҳеч нарсани эсдан чиқариб қўймаслик учун, менга диққат билан қулоқ солинг. Сиз флориналик эмассиз, тушундингизми? Сизлар Вотекус сайёрасидан Флоринага келган ака-сингилсизлар...

У барча икир-чикирларни батафсил айтиб берди-да, саволлар бериб жавобларини текшириб кўрди.

Рикка ўзининг ёдда сақлаш, тушунувчанлик қобилиятини кўрсатиш хуш келаятганди, лекин Валона ташвишланаётгандек туюларди.

Новвой бунини сезди.

— Менга қара, ҳой қиз. Агар сен ғаламислик қилсанг, шу ерда қолсан, шеринг эса жўнаб кетади.

— Йўқ, йўқ... — титраб кетди Валона. — Мен сизга асло халақит қилмайман.

Новвой уларни кўчага олиб чиққанда, қуёш тиккага келиб қолганди. Рик ҳайрат билан эгнига боқарди. Кийим ҳам шунчалик ажабтовур бўладими? Валона ҳеч ҳам қишлоқи қизга ўхшамасди. Ҳатто оёқларини ҳам қандайдир мато ёпиб турар, пойафзалининг пошнаси шунчалик баланд эдики, у эҳтиёткорлик билан юришга мажбур эди.

Атрофга тўпланиб олган йўловчилар уларга разм солиб қарашар, бир-бирлари билан фикр алмашишарди. Буларнинг кўпчилиги бозор-дўконларга йўл олган гамгин ва тунд аёллар, йиртиқ-ямоқ кийган бекорчи болалар эди. Новвой уларни сезмаётганди гўё. У қўлига каттагина таёқ ушлаб олганди.

Шу пайт орқа томондаги халойиқ ҳаяжонга тушди ва Рик назоратчиларнинг қорамтир-кумуш кийимини пайқайди.

Худди шу дақиқада бир ҳодиса рўй берди. Қуролли назоратчи пайдо бўлди, у ўқ узди. Новвой йиқилди ва улар яна қочиб тушдилар. Наҳотки назоратчилар уларни бир умр таъқиб этса?

* * *

Улар шаҳар четидаги хароба жойга келиб қолишди. Валона ҳансирар, янги кўйлагининг баъзи жойлари тердан намиққан эди.

Рик нафас ололмай қолди.

— Бўлди, бошқа югуролмайман.

— Юр, қочиш керак!

— Тўхта. — У деворга суяниб олди, лекин Валона уни судрарди. — Сўзимга қулоқ сол.

Ваҳима аста-секин уни тарк этди.

— Лона, биз қаерга қочяпмиз, нега қочяпмиз? Биз ахир ўзга сайёраликлар кийимидамиз-ку... Мана, қара Новвой бизга нима берган, Рик ҳаяжонланар экан, чўнтагидан кичкинагина китобчага ўхшаш нарса чиқарди. Унинг у ёқ-бу ёғини

ўгириб кўрди-да, қандай очилишини текширди. Аммо бунинг иложи бўлмади. Шундан сўнг, четларини пайпаслаб кўриб, бармоқлари билан сиққан эди, китобчанинг бир томони сутдек оқарди. Митти ҳарфларни дарҳол тушунолмаган бўлса ҳам, бўғинма-бўғин ўқишга тиришди.

Ниҳоят, у деди:

— Бу — паспорт. Демак учиб кетсак бўлади. Ахир Новвой ҳам Флоринани кемада тарк этишимизни истаганиди-ку. Кел, шундай қила қоламиз.

— Рик, бизни тутиб олишади!

— Агар мўлжалланган кемада эмас, бошқасида учсак, тутишолмайди. У ерда бизни кутиб туришади. Биз бошқа кемада учшимиз лозим. Бошқа ҳар қандай кемада.

Кема! Ҳар қандай кема. Бу сўзлар Рикнинг қулоғи остида сеҳрли оҳангдай жанранглади. Бу фикри муваффақият қозонадими ёки йўқми, унга барибир эди. Унинг кемага чиққиси келарди. Фазо қаърига киришни истарди.

— Майли, Рик! Мен фазо бекати қаерда эканлигини биламан. Кичкиналигимда, дам олиш кунлари биз доим ўша ерга борардик. Кемаларнинг учишини томоша қилардик.

Бекат текширувчиси ажабтовур кийимларидан ўзга сайёралик эканликлари биллиниб турган, терлаб-пишиб бесўнақай ҳаракат қилаётган эркак ва аёлга жилмайиб боқди. Аёл тирқишдан паспорт узатди.

У бир аёлга, бир паспортга, кейин банд қилинган жойлар сонига нигоҳ ташлади. Текширувчи керакли тугмани босди ва автоматдан икки шаффоф лента чиқди.

— Ўтишингиз мумкин, — деди у шошилиқчираб. — Мана буларни енгингизга тақиб олинг.

Бу мурожаат унга хуш келди. Ўзга сайёраликлар флоринанинг фазо бекатида кўп ҳам учрайвермасдилар. Айниқса, сўнгги йилларда улар борган сари камайиб бораётгандилар. Улар Сквайрларга ҳам, назоратчиларга ҳам ўхшамайдилар. Улар сенинг флориналик эканлигингни билмайдилар ва жуда хушмуомалалик билан гаплашадилар.

— Сиз уни 17-майдондан топасиз, хоним. Вотекуса парвозингиз бехатар бўлсин. — Текширувчи бу сўзларни алоҳида назокат билан айтди.

Сўнгра у ўзининг севимли машғулотига: дўстларига қўнғироқ қилишга, Юқори Шаҳарнинг энергетик нурларидаги шахсий суҳбатларга билинтирмай уланиб олишга тугинди. У қандай хато қилганини англашига ҳали бир неча соат бор эди.

Бу кема 17-майдондаги патта олинган кемага қараганда анча кичик ва ярқироқ эди. Унинг тўртта ҳаво тирқиши беркитилмаган экан. Асосий эшик билан унга туташган зина — очиқ оғиз-у, ундан чиқиб турган тилни эслатарди.

— Кема ичини шамоллатишяпти, — деди Рик. — Одам ташувчи кемаларни кўп марта ишлатилган сиқилган кислород ҳидини йўқотиш ниятида учиб кетишдан олдин ҳамиша шамоллатишади.

Валона унга қаради.

— Сен қаердан биласан?

Рик ўзида ғурур пайдо бўлаётганини сезди.

— Шундоқ биламан. Ҳозир у ерда ҳеч ким йўқ. Шамолда туриш кимга ҳам ёқарди. — У ташвишланиб атрофга боқди. — Қизиқ, нега одам бунчалик кам.

Кема шлюзига киришлари билан уларга ҳаво оқими урилди. Валонанинг кўйлагига ҳаводан шишиб кетди, у этакларини ушлаб туришга мажбур бўлди.

— Бу ерда доимо шундайми? — сўради қиз. У ҳеч қачон фазовий кемада учмаган, ҳатто орзу ҳам қилмаган. Унинг юраги қаттиқ урар, лаблари қимтилганди.

— Йўқ. Фақат шамоллатиш пайтида.

Рик хурсанд бўлиб, қаттиқ металллардан ясалган йўлак бўйлаб юрар экан, бўм-бўш хонага ҳавас билан тикиларди.

— Мана, — деди у. — Бу ошхона. Лекин, овқат унчалик муҳим эмас. Маълум муддат усиз ҳам яшаса бўлади. Асосийси — сув.

У муъжаз, шинам ёпиқ тахмонлардаги ашқол-дашқолларни титкилаб қопқоқли катта идиш тоқди. Сув жўмрагини нигоҳи билан қидирди ва ундан вишиллаб ҳаво, кетидан сувнинг отилиб чиқишидан енгил тортиб мийиғида қулиб қўйди.

— Энди бир нечта консерва оламиз. Кўпининг кераги йўқ. Сезиб қолишлари мумкин.

Рик ёнғиндан сақланиш, табобат жиҳозлари, дори-дармонлар ва пайвандлаш асбоблари сақланадиган кичик хонани топди.

— Лона, шу ерга жойлаша қоламиз, — деди у иккиланиброқ. — Бу ерга жуда камдан-кам ҳолларда кўз ташланади. Биз чироқ ёқмаймиз, акс ҳолда қувват сарфланаётганлиги билиниб қолади ҳамда ҳожатхонадан фақат дам олиш соатларида, тунги навбатчиларнинг кўзига фойдаланишимиз лозим.

Тўсатдан ҳаво ҳаракати тўхтади. Бир маромдаги енгил вижиллаш ўрнини сокинлик эгаллади.

— Тез орада улар кемага чиқадилар, кейин парвоз қиламиз.

Рик тонгда уйғонганида ўзини туппа-тузук одам деб ҳис этган бўлса, ҳозир қўли Галактиканинг ҳар чеккасига етадиган буюк зот деб фаҳмларди. Юлдузлар — коп-токча эдилар, туманлиқлар — олиб ташланиши лозим бўлган ўргимчак инининг қолдиқлари эди.

У кемада эди! Хотиралар бир-бирларини суришиб-шарқираб оқиб келардилар. У кирт майдонларини, фабрикани, қоронғида бир нима деб гўлдираётган Валонани ҳам унутаёзганди. Булар фақат ёдига тушаётган фильмнинг узилган жойларидек туюлар ва уларнинг учлари аста-секин уланардилар.

Кема!

Агар Рикни илгарироқ кемага олиб келишганида, миясидаги куйдирилган хужайраларнинг битишини бунчалик узоқ кутмаган бўларди.

— Валона, сен ҳаяжонланма, ҳозир сен дириллашни, шовқинни эшитасан — бу юритгичларнинг овози. Сени оғирлик босади. Бу тезланиш!

— Тез-ла-ниш? Бу нима дегани?

— Қўрқма, Лона. Бизда босим таъсирини йўқотувчи қурилма йўқлиги учун озгина нохушлик бўлади. Деворга суяниб ол, агар унга ёпишиб қолаётгандек бўлсанг, қаршилик кўрсатма. Сезяпсанми, бошланяпти!

Рик бир бурчакка яхшилаб ўрнашиб олди — гипертатомли юритгичларнинг гум-бур-гумбури кучайгани сари босим ҳам кучайиб борарди.

Валона оҳиста ингради, кейин индамай оғир-оғир нафас олишга тушди. Унинг томоғидан хуштак чалингандек товуш чиқди, бунинг сабаби гидравлик ёстиқчалар, камарлар билан боғланмаган кўкрак қафаси ўпкага озгина бўлса-да, ҳаво ўтказишга интилаётганидан эди.

Рик қийналиб нафас оларкан, унинг руҳини кўтариш, ўзини шу ерда эканлигини билдириш ниятида маъносига эътибор қилмай, нималарнидир сўзлай бошлади. Қизнинг вужудини тўлдираётган мавҳум келажак олдидаги қўрқув ҳисси тамоман йўқолиши лозим.

Бу кема — ажойиб кема эди, лекин Валона ҳеч қачон учмаган.

— Валона, салдан кейин кема сакрайди — бунда биз гиперфазога ўтиб, юлдузларро масофанинг катта қисмини босиб ўтамиз. Сен буни ҳатто сезмайсан. Фақат юрагинг бир марта шиф этади холос. Рик бу сўзларни аста-секин, бўғинма-бўғин қилиб айтдики, бунга анча вақт кетди.

Уларни босаётган оғирлик йўқола борди, деворга боғлаб қўйган кўринмас занжирлар бўшашиб пастга қуладилар. Оғир нафас олаётган Рик билан Валона ўтириб қолишди.

— Яраланмадингми, Рик?

— Менми?! — Рик кемада қандай яраланиши мумкинлигини ўйлаб, нафас ростлашга улгурмаган бўлса-да, кулиб юборди. — Қачонлардир мен ойлаб бирон-бир сайёрага қўнмай учардим.

— Нега? — сўради қиз. У яқинроққа эмаклаб келди-да, ўзининг Рики шу ерда эканлигига ишонч ҳосил қилиш учун, қўлларини унинг юзига теккизди.

— Ишим шунақа эди.

— Ҳа, — тасдиқлади қиз. — Сен Ҳеч Нимани тадқиқ қилгансан.

— Тўппа-тўғри. Мен худди шу иш билан шуғулланганман. Сен бунинг маънисини тушунасанми?

— Йўқ.

Рик қизнинг барибир ҳеч нарса англай олмаслигини биларди, лекин гапиришни истарди. У кўрган-кечирганларини эслашни, эслай олишидан лаззатланишни хоҳларди.

Биласанми, Бутун Олам юзлаб турли моддалардан ташкил топган. Биз бу моддаларни элементлар деб атаёмиз. Темир ҳам, мис ҳам — элементлардир.

— Мен уларни металл деб ўйлардим.

— Жуда тўғри, лекин улар бундан ташқари элемент ҳамдир. Кислород, азот, углерод, палладий — ҳаммаси ҳам элемент. Лекин, борлиқда энг асосий элемент — водород ва гелийдир. Улар жуда оддий тузилганлар ҳамда жуда кўп учрайдилар.

— Бу ҳақда илгари ҳеч эшитмагандим, — деди Валона.

— Бутун Оламнинг тўқсон беш фоизи водороддан иборат, қолганининг асосий қисми эса — гелий. Ҳаттоки, фазода ҳам худди шундай.

— Мен бир пайтлар, — деди Валона, — фазони бўшлиқ деб эшитгандим. У ерда ҳеч нарса йўқ экан. Шу тўғрими?

— Унчалик тўғри эмас. Деярли ҳеч нарса йўқ деса бўлади. Мен коинот тадқиқотчиси бўлганман, бунинг маъниси шуки, мен фазо қаърида кезар эканман, ундаги элементлардан оз миқдорда олиб, уларни текширдим. Уларда қанча водород, қанча гелий ва бошқа элементлар борлигини аниқлардим.

— Нега?

— Чунки элементлар фазода турли миқдорда тарқалган. Баъзи жойларда гелий кўп бўлса, бошқа маконда натрий мўлроқ ва ҳоказо. Ана шундай махсус таркибли тўшланмалар фазода оқиб юрадilar. Булар коинот оқимлари дейилади. Агар уларнинг хусусияти ва йўналиши ўрганилса, Бутун Оламнинг келиб чиқиши ҳамда ривожланиши тасаввур этиш мумкин.

— Буни қандай билиш мумкин?

Рик иккиланди.

— Ҳеч ким аниқ айтолмайди... — Шу тобда унинг билимларга чўмган онги яйрар, Рик уларнинг тугаб қолишидан чўчиганча сўзида давом этарди. — Кейин биз Галлактиканинг ҳамма жойидаги зичликни, яъни коинот гази қуюқлигини аниқлаймиз, бу кемаларнинг гиперфазодаги сакрашини олдиндан белгилаш учун зарур. Ниҳоят... — у гапиришдан тўхтади.

Валона диққат билан давомини кутди. Лекин Рик қотиб қолгандек эди. Қоронгуликда қизнинг бўғиқ товуши эшитилди:

— Рик? Сенга нима бўлди, Рик?

У индамасди. Қиз Рикнинг елкасидан ушлаб силкий бошлади.

— Рик! Рик!

Шунда ҳозиргидек бардам, тетик Рик эмас, балки илгариги ғамгин ва маъюс Рик жавоб берди:

— Лона, биз ёмон иш қилиб қўйдик.

— Нега? Қандай ёмон иш?

— Қочмаслик керак эди. Бу кемага ҳам бекор чиқдик.

Рикнинг вужуди титрар, унинг пешонасини маржондай тер қоплаган, Валона уни артар эди.

— Нега? — сўради қиз. — Нега?

— Агар Новвой қушпа-кундуз кунни бизни шаҳарда олиб юрмоқчи бўлган экан, демак, у назоратчилардан хавфсирамаган. Новвой отиб ўлдирган назоратчи эсингдами?

— Ҳа.

— Унинг афт-башараси қанақа эди?

— Унга қарашга ботинмагандим.

— Мен эса ботингандим, унинг юзида ғалати бир маъно бор эди. Лекин ўша дамда мулоҳаза қилиб ўтирмагандим... Лона, у назоратчи эмасди! У — Резидент эди, Лона! У — назоратчи кийимидаги Резидент эди!

* * *

Аччиқланган Самия Файф қизи хонанинг у бурчагидан бу бурчагига тез-тез бориб келарди. Унинг тим қора сочлари ҳурпайтириб турмакланган, баланд пошналар эса бўйини баландроқ қилиб кўрсатарди. Ўртасидан билинар-билинимас из тушган писта даҳани титрарди.

— Йўқ, — пичирлади у, — менга нисбатан бундай қилишга ҳаққи йўқ. Бунга йўл қўймайман... Капитан!

Унинг товуши кескин ва қатъий жаранглади. Капитан Рейсти келиб таъзим қилди.

— Хизмат, хоним?

— Менга буйруқ берилмасин, — деди тантанавор оҳангда у. — Мен ёш бола эмасман. Ўзимга ўзим хўжайинман. Мен шу ерда қоламан.

— Тушунинг, хоним, — деди эҳтиётлик билан капитан. — Бу менинг буйруғим эмас. Мендан сўраб ҳам ўтиришгани йўқ. Менга нима қилиш лозимлигини айтишди, холос. Мана буйруқ нусхалари.

— Сизнинг буйруқларингиз мени қизиқтирмайди. Самия қайрилди-да, пошналарини тез-тез тақиллатиб ундан узоқлашди.

Капитан қизга етиб олиб, юмшоққина сўз қотди:

— Буйруқда айтилишича, сиз учини истамасангиз, мени кечирасиз, сизни куч ишлатиб кемага олиб боришга мажбурдирман.

— Бунга ҳаққингиз йўқ! — Қиз кескин у томонга юзини бурди.

— Буйруқ шундайки, мен ҳар қандай ишга тайёр бўлишим лозим.

Қиз уни тинчлантиришга уринди.

— Капитан, ахир, ҳақиқий хавф йўқ. Бу жуда кулгили ва бемаъни буйруқ! Шаҳар тинч. Бор-йўғи, кеча кечқурун кутубхонада бир назоратчини дўппослаб кетишибди.

— Бошқа бир назоратчи бугун эрталаб яна ўша флориналиклар томонидан ўлдирилган.

— Уларнинг менга қандай алоқаси бор? Мен назоратчи эмасман.

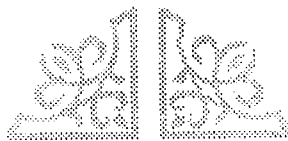
— Хоним, кема учинга тайёр. Бир оз ўтириб у парвоз этади. Шу пайтда сиз унинг ичида бўлишингиз шарт.

— Менинг ишим-чи? Тадқиқотчиларим-чи? Сиз тушунасизми ўзи...

Қаёқдан ҳам тушунардингиз.

Капитан индамади. Қиз тескари ўгирилди. Мис рангли, сутдек оппоқ кумуш сим қўшиб тўқилган кирт матосидан тикилган кўйлак унинг елкалари, қўлларининг ажиб бир дўмбоқлигини, гўзаллигини ажратиб кўрсатарди. Капитан Рейсти Олийзот Хонимга нисбатан оддий саркликнинг нигоҳида мужассамлашиши шарт бўлган иззат-эҳтиром, юввошлик ва ҳиссизликдан бошқачароқ бир маънода нигоҳ ташлади. У доимо, нега шундай гўзал жонон ўз вақтини қандайдир илмий ишларга сарфлашга чин дилдан ажабланарди.

(Давоми келгуси сонда.)

Айзек АЗИМОВ

Коинот оқимлари

Илмий-фантастик роман ¹

ОЛИЙЗОТ ХОНИМ

Самия бир нарсани яхши биларди: Самия Файф қизининг илм билан шуғулланишига, Саркнинг оқсуяк Олийзот Хонимларининг асосий вазифаси – жамиятда даб-даба билан кўзга ташланиб туриши ва иккитадан кам бўлмаган (лекин кўп ҳам эмас) сарклик Сквайрни дунёга келтиришдан иборат, деб билувчилар ёғиниб боқардилар.

Улар қизнинг олдига келиб:

– Самия, сиз ҳақиқатан ҳам китоб ёзясизми? – деб сўрашарди ва кўрсатишни илтимос қилишарди, сўнг қиқирлаб кулардилар.

Булар аёллар эди. Эркаклар эса ўзларининг ширин сўзлари, ўтли нигоҳлари ёки қизнинг нозик белидан бир мартагина кучиб, Самияни бундай аҳмоқгарчиликдан қайтариш ҳамда унинг диққатини ҳақиқий муҳим ишларга жалб этиш мумкин, деган ақидалари билан янада жирканчроқ кўринардилар.

Бунинг бошланганига анча бўлганди. Кўпчилик киртни фақат зарурий нарсагина деб ҳисобласа-да, Самия эсини танигандан бери унга бутун меҳр-муҳаббатини бағишлаганди. Кирт! Матолар подшоҳи, ҳукмдори, худоси!

Кимёвий томондан у фақат целлюлозанинг бир тури эди. Кимёгарлар бу ҳақда ҳатто қасам ичишлари мумкин эди. Бироқ, ўзларининг барча асбоб-ускуналари-ю, назариялари билан нега бутун Галактика қаъридаги барча сайёралар орасида Флоринада, фақат Флоринада целлюлозанинг киртга айланишини тушунтириб беролмасдилар. Ҳамма бало физик ҳолатда, дердилар улар. Аммо улардан, киртнинг целлюлозадан фарқи нима, деб сўранг-чи, оғизларига талқон солиб олардилар.

Қачонлардир у кирт толаларининг жилосидан ҳайратланиб, ўз энагасидан сўраганди:

- Эна, нега у ялтирайди?
- Чунки, у – кирт, Самия бегим.
- Эна, нега бошқа нарсалар бунчалик ялтирамайди?
- Бошқа нарсалар кирт эмас, Самия бегим.

Хуллас, бор савол-жавоб шунақа бўларди. Бу мавзуга бағишланган икки жилдлик рисола уч йилгина аввал чоп этилганди. Қиз уни диққат билан ўқиб чиқди. Ундан чиқарилган хулоса энага фикри билан бир хил эди. Кирт – бу кирт, чунки у кирт.

Тўғри, кирт ўз-ўзича ялтирамасди. махсус усул кўллаб, тўқилса, қуёш нурида ис-талган ранг ёки биратўла камалакнинг барча ранглирида товланарди. Бошқа бир усул эса толага олмос жилосини берарди. Оддийгина ишлов бернш орқали матони

¹ Боши ўтган сонда. Охири.

600 градусгача чидамли ва барча кимёвий моддаларга нисбатан инерт¹ ҳолига келтириш мумкин эди. Толалардан юпқа мато тўқиш учун уни ўта ингичка ипга ҳам айланттирдилар, бу толаларнинг мустаҳкамлигига ҳеч бир пўлат қотишма тенглашолмасди. Одамзотга маълум бўлган нарсаларнинг ичида кирт ўзининг турли-туман жабҳаларда ва жуда кенг қўлланилиши билан ажралиб турарди. Агар кирт бунчалик бўлмаганида уни беҳисоб техника соҳаларида қўлланилувчи шиша, пластмасса ёки металл ўрнига ишлатиш мумкин эди. У оптик асбобларда ягона ипли хоч сифатида, гиператомли юритгичларда ишлатилувчи гидрохрон қолиплар учун, хуллас, қайси жабҳада темир ҳаддан зиёд мўрт ва оғир деб ҳисобланса, ўша ерда хизмат қиларди.

Лекин кирт оз эди, жуда ҳам оз эди. Кирт хирмонининг асосий қисми Галактикадаги энг антиқа кийимлар тикилувчи матоларга сарф бўларди. Флорина миллионлаб сайёралардаги аслзодаларни кийинтирарди, шунинг учун етиштирилган ҳосил жуда оз-оздан тарқатиларди.

Самиянинг ёши улғайгач, у отасига мурожаат қилди.

– Дада, кирт нима?

– У – нон билан ёғ, Самия.

– Мен учунми?

– Фақат сен учун эмас, Самия. У – бутун Сарк учун нон билан ёғ.

Қиз Галактикадаги ҳар бир сайёра ўз ерида кирт ўстиришга уриниб кўрганини билиб олди. Аввалига, Сарк ким кирт уругини ўғирлаган бўлса, уни ўлим жазосига ҳукм қилиш ҳақида қонун чиқарди. Бироқ, бу контрабандани тўхтатолмади ва Сарк қонунни бекор қилиш лозимлигини англаб етди. Энди, ҳар бир кимса, у қаердан келган бўлмасин, кирт уругини сотиб олиши мумкин эди, лекин кирт матосининг оғирлиги нархида пул тўлаши шарт эди. Чунки, Галактикадаги Флоринадан бошқа сайёрада кирт ўрнига оддийгина оппоқ, жозибасиз, толаси бўш, бефойда пахта ўсиб чиқарди.

Минг хил усул қўллаб кўрилганди. Флорина тупроғидан намуналар олинди. Флорина қуёши нурлари спектр² ини берувчи сунъий ёруғлик манбалари қурилди. Тупроқларга Флорина бактериялари юқтирилди. Кирт эса пинак бузмай оппоқ, жозибасиз, толаси бўш ва бефойда бўлиб ўсиб чиқаверди.

Беш йилдирки, Самия Файф қизи кирт ҳақида, яъни у ўсаётган сайёра, уни ундираётган кишилар тўғрисида китоб битишни орзу қиларди.

Бу орзу атрофдагиларнинг масхараомуз кулгусига сабаб бўлса ҳам, Самия учун эзгу ният эди. У Флоринага учаман деб туриб олди. Флоринада қиз бутун мавсумни далада ўтказиб, сўнгра фабрикадаги ишларни кузатмоқчи эди. У истардики...

Унинг нималарни исташ-истамаслигининг нима фарқи бор? Қизга қайтиш буюрилганди. Ҳозир унинг Саркка учиндан бўлак иложи йўқ. Лекин, – у – Самия Файф қизи, Флоринага албатта қайтади. Балки бир кун, балки икки кун, балки бир ҳафтадан сўнг!

Самия, Флорина то кичкина илғар-илғамас пуфақчадек бўлиб кўрингунча иллюминатордан қараб турди...

– Хоним, сиз ўз бўлмангизга кирмайсизми?

Қиз капитан Рейстига қаради-да, киноя билан жавоб берди:

– Капитан, яна қандай буйруқлар олдингиз? Мабодо, мен асира эмасманми?

– Йўқ, албатта. Бу фақат эҳтиёткорлик. Учишимиз арафасида фазо бекати негандир бўм-бўш эди. Эҳтимол, анави флориналик яна кимнидир ўлдирган бўлса, фазо бекати бўлинмаси ҳам назоратчиларга қўшилиб жинойтчини қидираётгандир.

¹ Инертлик – кимёвий реакцияга киришмаслик.

² Спектр – ёруғлик нурининг тўлқин узунликларни бўйича бўлиниши.

- Бунга менинг қандай дахлим бор?
- Менимча, кемамизга бегона шахслар кириб олишган.
- Нега?
- Ҳозирча, бу менга номаълум.
- Капитан, сиз буларни тўқиб чиқаряпсиз.
- Унчалик эмас, хоним. Бизнинг қувват ўлчагичларимиз Флорина қуёши буржи, яъни сайёравий масофалар ичида бефойда эди, ҳозир эса аниқ ишляптилар ва, менимча, эҳтиёт қисмлар омборидан ортиқча иссиқлик таралаяпти.
- Жиддий гапиряпсизми?
- Таралаётган қувватнинг катталиги, икки киши вужудидан чиқиши мумкин бўлган иссиқлик миқдорига тенг.
- Бу балки, кимдир ўчиришни унутиб қўйган иситиш қурилмасидир.
- Хоним, бизнинг эҳтиёт қувватларимиз заррача ишлатилмаган. Ҳар ҳолда, биз текширув ўтказишга тайёрмиз, бироқ аввал сиз ўз бўлмангизга киришингиз керак. Қиз индамай бош ирғади-да, ичкарига кириб кетди.

* * *

Назоратчилар кийимидаги Мирлин Теренс кўчада Новвойни, Никни ва Валонани бирга кўриб қолганида тез ва кескин ҳаракат қилиш лозимлигини англади. Унинг бош-қа илжиси йўқ эди: қўлига қуролни олган заҳоти Новвой тил тортмай, даҳшат билан куладди.

Кейин, халойиқ орасида гала-говур кўтарилиб, Рик билан Валона оломон ичида йўқолиб кетдилар. Юқорида эса ҳақиқий назоратчиларнинг учар машиналари калхатдек чарх ура бошлади, у эса нима қилишни билолмай гангиб қолди.

Аввалига у Рик билан Валонага етиб олмоқчи бўлди, бироқ бу режадан тезда воз кечишга тўғри келди. Эсини йўқотган оломон орасидан ўтиб бўлармиди? Бунинг устига хавф катта, уни бирпасда тутиб олардилар! Резидент қарама-қарши томонга – новвойхонага қараб йўл олди.

У эрта тонгда назорат станциясига яқинлашди. Зерикиб ўтирган ёлғизгина навбатчида безътиборлик билан қаҳр-ғазабнинг аралашмасидан иборат кайфият зоҳир эди. Теренсга ўз шахсини ва иш жойини тасдиқлаш буюрилди. Резидент чўнтагидан ҳужжат ўрнига шаҳар атрофидаги қандайдир ярим хароба кулбадан суғуриб олган пластмасса бўлагини чиқарди.

У назоратчининг бошига ана шу бўлак билан туширди ва унинг кийимлари билан қуролини ечиб олди. У, назоратчи ҳушини йўқотдигина эмас, ўлганини ҳам сезиб унча ташвишланмади, чунки шундоқ ҳам жиноятлари кўпайиб қолганди.

У ҳамон озодликда юрар, назорат олий судининг занглаган машинаси уни қидириб бекорга фирчилларди.

Теренс новвойхонага яқинлашди. Новвойнинг остонада турган кекса ёрдамчиси назоратчининг даҳшатли кийимини кўриб, чинқирди-да, ўзини лип этиб дўконга урди. Резидент унга отилиб, ун юқи ёқасидан ушлаб тортди.

– Новвой қани?

Чол лабларини жуфтлади-ю, аммо товуш чиқаролмади.

– Гапир. Икки дақиқа илгари мен одам ўлдирдим. Яна бир кишини гумдон қилиш менга ҳеч гап эмас.

– Шафқат қилинг, жаноб! Мен билмайман.

– Билмасанг, ўласан.

– У менга ҳеч нарса демади. Мен фақат унинг Вотекс ва қандайдир фазовий кема тўғрисида гапирганини эшитиб қолдим.

Теренс уни итариб юборди.

Демак, Новвой уларга патта олиб берган. Кема кутиб туради. Рик билан Валона

ўша ёққа йўл олишган. Бормасликларининг иложи йўқ. Аммо қандай қилиб у – Резидент куппа-кундузи фазо бекатига боради?... Вазият жуда мушкул эди. Агар у Рикдан, яъни Сарк истибдодига қаратилган катта қудратли қуроладан айрилса, унинг ҳаёти саркликлар учун пашша умридек арзимас бўлиб қолади. Шунинг учун ҳозир энг аҳамиятлиси Рик...

Шунинг учун, у назоратчилар ўзлари каби кийинган кимсани қидиришаётган, ҳаво машиналари ҳамон учиб юришган бўлса-да, асло ҳаяжонланмай кўчага чиқди.

Теренсинг манзили маълум эди. Флоринанинг фазо бекатлари орасида фақат биттагинаси оддий саёҳатчиларга, камбағалроқ саркликларга, флориналик хизматчиларга ва Флоринага рухсат олишга муваффақ бўлган ўзга сайёраликларга мўлжалланган.

Бекат дарбозаси ёнида турган текширувчи яқинлашиб келаётган Теренсга қизиқсиниб қараб турарди.

– Салом, жаноб, – деди у. Унинг товушида журъатсизлик оҳанги сезилиб турарди. – Шаҳарда катта ғалаён бўляптими?

Теренс қармоққа илинмади. У шляпасининг қайрилган айвонини пастроққа тушириб, кўйлагининг юқори тугмасини тақиб олди.

– Бу ердан Вотексга йўл олган икки киши – эркак ва аёл ўтмадими? – сўради у дўқ аралаш.

Текширувчи ҳайратга тушди. У бир томоқ қириб олди-да, итоаткорона сўз қотди:

– Ўтди, офицер. Ярим соатча бўлди. Балки ундан камроқдир. – У бирдан қизарди. – Уларнинг анави... ишларга алоқаси йўқми? Офицер, уларнинг паттаси жойида эди. Мен бегоналарни тегишли рухсатномасиз ўтказмайман.

Теренс унга бошқа эътибор қилмади. Тегишли рухсатнома! Новвой уни бир кечада топибди. О, Галактика, ўйлади у, Гранторнинг жосуслари Сарк маъмурияти орасига шунчалик кириб олганми?

– Уларнинг исми қандай экан?

– Харег ва Ханса Барн.

– Кема учиб кетдимми? Тез айт!

– Йўқ, жаноб.

– У қайси майдонда?

– Ўн еттинчида.

Кеманинг асосий эшиги олдида офицер кийимидаги сайёралараро парвоз хизматчиси турарди. Теренс ҳарсиллаб нафас олар экан, хизматчини саволга тутди:

– Кемага Харет ва Ханса Берн чиқишдимми?

– Йўқ, чиқишмади, – деди совуққонлик билан офицер. У сарклик бўлгани учун назоратчи – бор-йўғи махсус кийимли оддий одам эди.

– Наҳотки, чиқишмаган бўлса? – бетоқатлик билан қайта сўради Теренс.

– Айтдим бор гапни. Биз уларни кутмаймиз. Кема жадвал бўйича учади.

Теренс яна текширувчининг ёнига қайтди.

– Улар учиб кетишдимми?

– Учиб кетишди? Ким, ўзи улар, жаноб?

– Барнлар. Вотексдан келганлар. Улар кемага чиқишмабди. Орқага қайтиб кетишмадимми?

– Бу ердан ҳеч ким чиқмади, жаноб!

– Улар ўтиб кетишган пайдан бери бирон-бир кема учмадимми?

Текширувчи жадвалга қаради.

– Учди, – деди у. – “Довюррак” кемаси. – Ва тутоқиб турган назоратчининг кайфиятини яхшилаш ниятида қўшимча маълумот берди. – “Довюррак” махсус рейс билан Олийзот Самия Файф қизини Флоринадан Саркка олиб кетяпти.

Теренс шошилмай нари кетди. Умуман иложи йўқ ишларни амалга оширсанг, бошқа ҳар қандай мўъжиза ҳақиқатга айланади. Рик билан Валона фазо бекатига

киришган. Улар қўлга туширмаган, акс ҳолда буни текширувчи билган бўларди. Улар патталарига ёзилган кемага чиқишмаган. Улар беқатдан ҳам қайтиб ўтишмаган. Ўша дамдан бери учган якка-ю ягона кема – “Довжорак”. Демак, Рик ва Валона ўша кемага чиқиб олишган. Улар ё асирга тушишган, ё беркиниб ётишибди.

Иккала тахминнинг маъноси бир. Агар улар беркинишган бўлишса ҳам, барибир тез орада асирга айланардилар. Замоनावий кемаларга яшириниб олишнинг иложи йўқлигини фақат флориналик деҳқон қиз билан эси оққан кишигина билмайди. Аммо, энг ҳайратланарлиси шуки, улар шунча фазовий кемаларнинг ичидан келиб-келиб Сквайр Файфнинг қизи учаётганини танлашибди!

СКВАЙР

Сквайр Файф Саркнинг энг биринчи кишиси эди, шунинг учун тикка туришни ёқтирмасди. Унинг елкалари кенг, боши, шубҳасиз, катта бўлиб, фақат оёқлари калта эди, оёқлар катта оғирликни кўтариб юрганликлари учун лапангларди.

Худди шунинг учун Буюк Сквайр стол ортида ўтирар, уни бошқа ҳолатда қизи, шахсий хизматкори, то вафотига қадар, хотинидан бўлак ҳеч ким кўрмаган эди.

Сквайр ўзини бошқаларга фақат шу алфозда кўрсатарди. Унинг юзида бирон-бир ифода сезилмас, калта-калта бармоқли катта ва кучли қўллари сирти силлиқ, усти бўм-бўш – на қоғоз, на эшитиш асбоби, на бир безак қўйилган стол қиррасини оҳишта ушлаб турарди.

У ўзининг рангпар, балиқ гўштидек оппоқ юзли котибига фақат механик ёрдамчилар ва флориналик хизматчиларга нисбатан ишлатиладиган махсус, ҳиссиз оҳангда сўз қотди:

– Хўш, таклифларимнинг ҳаммаси қабул қилиндими?

Котиб ҳам худди шундек ҳиссизлик билан жавоб берди:

– Сквайр Борт айтдики, аввалги ишлар юзасидан олган мажбуриятлари уни соат учдан олдинроқ келишга имкон бермас экан.

– Сиз унга қандай жавоб қилдингиз?

– Бу мақсадга асло мувофиқ келмайди, дедим.

– Натижа қандай бўлди?

– У ўз вақтида шу ерда бўлади, жаноб. Бошқалар эса сўзсиз розилик билдиришди.

Файф жилмайди. Буюк Сквайрлар ўз мустақилликларини жуда эъзозлайдилар.

У кута бошлади. Хона катта – жой ҳаммага етарди. Ушоқдеккина радиоактив нурланиш учқунчасига эга бўлган, минг йилдан бери тўхтамаган катта вақт ўлчагич -- хронометр совуққонлик билан аниқ вақтни кўрсатиб турарди.

Минг йил ичида у нималарни кўрмади. У ўзининг биринчи дақиқаларини санаётганда, Сарк – шаҳарлари инсон қўли билан қурилган, эски сайёралар орасида ўзининг шубҳали алоқалари мавжудлиги билан ажралиб турган янги ошнён эди. Вақт ўлчагич ўша пайтларда гиштдан қурилган эски бинонинг деворида осиглиқ турарди, у гиштар аллақачон уваланиб, тупроққа қоришиб кетган. Бу орада Саркнинг аскарлари беш-олтита қўшни сайёраларни босиб олди, бир қанча вақт улар устидан ҳукмронлик қилдилар. Беш юз йил аввал, у тинч даврни ўлчаётган вақтда, Сарк ўзига энг яқин сайёра бўлган Флоринада ҳисобсиз бойлик мавжудлигини кашф қилди. Сўнгра иккита муваффақиятли уруш рўй берди ва тантанали равишда ғалаба сулҳига қўл қўйилди. Сарк ўзининг бошқа мустамлакаларидан воз кечиб, бор чангалини Флоринага ботирди, натижада у шунчалик буюк кучга айландики, ҳатто Трантор ҳам бас келолмай қолди.

Флорина барча давлатларга, шунингдек, Транторга ҳам керак эди. Ўтган бир неча юз йилликлар мобайнида Флорина – көинотдан турли очқўз қўллар интилаётган ёғ-

лиқ ўлжага айланди. Уни биринчи бўлиб Сарк чангаллади. Сарк бу ўлжани қўлдан чиқаришдан кўра, Бутун Галактика Урушини бошлашга тайёр эди.

Трантор буни биларди!

Вақт ўлчагичнинг бир текисдаги унсиз мақоми Сквайрнинг онгида худди шу нақаротни қайтараётгандек эди.

Вақт – 2.23 эди.

Бир йилча аввал ҳам бу бошлиқнинг учрашуви бўлиб ўтганди. Ўшанда, Сайёра юзасидаги қитъаларга эгалик қилаётган Сквайрлар ҳозиргидек уч ўлчамли тасвирда учрашгандилар.

Сквайр Руненинг ҳақиқий вужуди ҳозирги пайтда сайёра шари юзасининг қарама-қарши томонидаги тун қаърига чўккан ягона қитъада эди. Файфнинг катта хонасида унинг тасвирини ўраб турган тўғри тўрт бурчак шаклдаги фазо тиббий ёруғликка нисбатан совуқроқ нур билан ёритилганди.

Бу катта хонада ҳақиқий вужуди ёки тасвири билан Саркнинг барча эгалари йиғилганди. Руне – хўппа семиз, қип-қизил, устига-устак, кал эди. Балле эса сочлари оқ, юзларини ажин босган, қоқсуяк одам эди. Стиннинг упа-элик суртилган, бир оз қизартирилган юзларида кучдан қолган, бироқ ўзини бардам кўрсатишга уринаётган одамнинг жонсиз табассуми мунгайиб турар, Борт бўлса ўзининг икки кундан бери олинмаган соқоли ва ифлос тирноқлари билан саришталикка ёқимсиз даражадаги бефарқлик билан қарайдиган кимса тасаввурини берарди.

Бешовлон Буюк Сквайр эди.

Улар Саркдаги уч погонали бошқарув кучларининг энг юқориси ҳисобланардилар. Пасткиси – Флоринанинг Фуқаролик Хизмати – энг мустаҳкам ҳисобланиб, Саркдаги айрим олиёт хонадонларнинг муваффақиятлари ёки инқирозлари унга таъсир ўтказмас эди. Аслини олганда айни шу Хизмат бошқарув ўқини мойлаб, филдирагини айлантирарди. Ундан юқорида, отамерос қолувчи Давлат Бошлиғи (ғоят беэён кимса) томонидан тайинланувчи Вазирлар ва департамент бошлиқлари турардилар. Уларнинг, шу хусусда Бошлиқнинг ҳам бор-йўқ хизмати фақат расмий қоғозларга ўз исм-шарифларини чекишдан иборат эди. Ва ниҳоят, мана булар – бешта қитъани ўзаро бўлишиб олган кишилар – сўнгги поғона эдилар. Улар кирт савдоси билан шуғулланувчи хонадонлар бошлиғи эдилар. Саркда амалга ўтириш ҳам, сиёсатни қандай юритиш ҳам фақат пулга боғлиқ эди. Улар пулдор одамлар эдилар. Беш кишининг ичида энг бадавлати Файф ҳисобланарди...

Ўтган галдаги учрашувда Сквайр Файф Галактикада бадавлатлик бўйича иккинчи ўринда турувчи сайёранинг (биринчиликни, ярим миллион оламлардан бож-хирож олиб турувчи Трантор эгалларди) ўзидан бошқа хўжайинларига шундай деганди:

– Мен жуда ғалати хабар олдим. Қарши бўлмасангиз, уни ўқиб бераман. – У ҳаяжонланиб, ўзининг майин овози билан ўқий бошлади: “Сиз – Саркнинг Буюк Сквайрисиз. Бойлигингиз ва амалингиз барчаникидан аъло. Бироқ бу амал ва бойликнинг таги омонат. Сиз, балки, бутун умр дунёдаги кирт етиштиришнинг ягона хўжайини бўлиб қоламан деб ўйлаётгандирсиз. Бироқ ўзингиздан сўраб кўринг: Флорина яна қанча яшайди? Эҳ! Чексизми? – Йўқ! Флорина эртагаёқ ҳалок бўлиши мумкин. Бунга менинг даҳлим йўқ, лекин у шундай рўй берадики, сиз бунинг на олдини ололасиз, на бирор чора топасиз. Флорина ҳалокати тўғрисида ўйлаб кўринг. Шунингдек, ўз бойлигингиз ва таъсирингизнинг йўқолиб бўлгани ҳақида ҳам фикр юритинг. Ҳали ўйлашга вақт бор, лекин кўп эмас.

Агар пайсалсангиз, мен бутун Галактикага бу ҳақда хабар қиламан, ва айниқса, бутун Флоринага унинг ҳалокати яқинлиги тўғрисидаги ҳақиқатни етказаман. Шундан сўнг сизда на кирт, на амал, на бойлик қолади. Бу нарсалар менда ҳам бўлмайди, лекин мен азоб чекмайман, чунки уларга ўрганмаганман.

Талабим шу: мулкингизнинг қатта қисмини менга берасиз. Шундан сўнг, ўзингизда қолган мулкка бежавотир эгаллик қилишингиз мумкин. Бу, ҳар ҳолда, ҳечдан кўра яхшироқ. Шундай қилсангиз, Флорина мангу яшайди, сиз эса жуда дабдабали бўлмаса ҳам, анча яхши ҳаёт кечирасиз”.

– Аломат хат, – тугатди Сквайр Файф. – Имзо йўқ, оҳанги эса, эшитганингиздек, такаббуруна ҳамда жуда ғайритабиий. Хўш, Сквайрлар, сиз бу хат тўғрисида нима дейсиз?

– Шуниси аниқки, бу хатни телбанамо одам ёзган. – Руненинг қип-қизил юзида норозилик ифодаланди. – У худди тарихий роман битишга ўрганаётган кишига ўхшайди. Тўғриси айтсам, Файф, қитъалар мухториятини бузиб, шундай бўлмагур нарса туфайли нега бизни безовта қилганингизни асло тушуна олмадим.

Файф калта бармоқларини мушт қилиб тугди.

– Мен сизларни бир телбанинг хатини ўқиб бериш учун йиғганим йўқ. Буни яхши янглаётган бўлсангиз керак. Олдимизда жиддий муаммо туғилганга ўхшайди. Нега энди бу иш фақат менга тегишли бўлиши керак? Албатта, мен Сквайрларнинг энг бадавлатиман, бироқ мен кирт савдосининг фақат учдан бир қисмини бошқараман. Қолган қисми эса сизларники. Ушбу хабар битилган номани бир нусха ёзиш нима-ю, беш нусха тайёрлаш нима?!

– Кўп гап – эшакка юк, – гўлдиради Борт. – Мен ҳам бу хатнинг бир нусхасини олдим ва ишончим комил, қолганларда ҳам бу мактуб мавжуд. Биласизми, мен ўзимдаги нусхани нима қилдим? Ташлаб юбордим. Қаерга? Ахлатга! Сизга ҳам шуни маслаҳат бераман. Бўпти. Тугата қолайлик. Мен чарчадим.

Унинг қўли алоқани узиш ва Файфнинг хонасидаги тасвирни ўчириш тугмасига чўзилди.

– Шошманг, Борт! – Файфнинг кескин товуши янгради. – Ўчирмай туринг. Гапим ҳали тугамади. Кўриладиган чора-тадбир ва чиқариладиган қарорлар маслаҳатида иштирок этмасликни истамасангиз керак. Ишончим комил, истамайсиз.

– Сквайр Борт, сабр қилиб турайлик-чи, – маслаҳатомуз, юмшоққина сўз қотди Руне, лекин унинг кичик, ёғ босган кўзлари асло мулоим эмасди. – Сквайр Файф арзимас нарсага бунчалар қаттиқ безовталанаётганига гоят таажжубдаман.

– Хўш, – деди Балле қуруққина қилиб, – балки, Файф бизга нома битган дўстимизда Транторнинг Флоринага уюштиражак ҳужуми ҳақида маълумот бер, деб ўйлаётгандир.

– Фу, – жаҳл билан сўз қотди Файф. – У кимки, бу нарсадан хабардор бўлсин? Бизнинг хуфияларимиз ўз ишига пишиқ, ишонаверинг. У биздан уруш талаб қилар экан, ҳужумни қандай қилиб тўхтатади? Йўқ. У Флоринанинг ҳалокати ҳақида сўз юритар экан, сиёсий инқироз эмас, табиий фалокат тўғрисида гапирётганга ўхшайди.

– Бу ғирт телбалик, – деди Стин.

– Ростданми? – эътироз билдирди Файф. – Демак, сиз охириги икки ҳафта мобайнидаги воқеалар мағзини чақолмабсиз!

– Қандай воқеалар? – сўради Борт.

– Бир коинот тадқиқотчиси йўқолган. Бундан ҳамманинг хабари бор. Сиз, унинг йўқолиб қолиши олдидан Сарқдаги базага юборган хабарини ўқидингизми?

– Менга кўрсатишганди. Аҳамият бермадим.

– Бошқалар-чи? – Файф навбатма-навбат ўтирганларга нигоҳ ташлади: – Бир ҳафта илгариги хат-хабарларни эслай оласизми?

– Мен ўқидим, – деди Руне. – Менинг эсимда. Ҳақиқатан ҳам, хабарда ҳалокат ҳақида сўз юритилганди. Сиз шуни кўзда тутаяпсизми?

– Менга қаранг, – чинқираёзди Стин, – у ерда турли нохуш шамалар кўп, маъно эса умуман йўқ. Бу ҳақда гаплашиш асло шарт эмас.

– Иложимиз йўқ, Стин, – деди Файф. – Биз бу ҳақда яна гаплашишимиз лозим. Коинот тадқиқотчиси Флоринанинг ҳалокати тўғрисида хабар қилган. У йўқолган

заҳотнёқ, биз яна Флоринага хавф солинаётганлиги ҳақидаги мактубни олдик. Наҳотки, бу тасодиф бўлса?

– Сиз, коинот тадқиқотчиси дўқ-пўписали хатлар юборган демоқчимсиз? – шивирлади қария Балле.

– Эҳтимоли кам. Нега энди у аввалига ўз номини очиқ кўрсатди-ю, кейин яширди?

– Аввалига, – жавоб берди Балле, – у бизлар билан эмас, маҳаллий бошлиқлар билан мулоқотда бўлган.

– Шундай ҳам бўлсин. Бироқ, товламачи фақат ўз қурбони билангина музокарага киришади.

– Хўш, у ҳолда нима?

– У йўқолди. Коинот тадқиқотчисини софдил деб ҳисоблайлик. У юборган хавфли маълумотлар ярамас кимсаларнинг қўлига тушиб қолган, ана ўшалар бизга дўқ-пўписа қилиб, қўрқитмоқчи бўлишди.

– Хўш, улар ким?

Файф оромкурсига суяниб маъюслашди-да, сезилар-сезилмас сўз қотди.

– Сиз жиддий савол берайспизми? Бу ахир кундай равшан-ку. У – Грантор!

– Грантор!

– Нега ажабланасиз? Флоринага эга чиқишга бундан яхшироқ усул борми? Грантор ташқи сиёсатининг асосий мақсадларидан бири шу-ку. Бирон уруш-пурушсиз ниётга етиш, айни муддао эмасми? Агар биз ушбу пўписа таъсирига тушсак, Флоринадан ажраламиз. Улар бизга бирон нарса қолдиришга ваъда беришмоқда, бироқ уни қанча вақт асрашга қурбимиз етаркин? Бошқа томондан, хатга эътибор қилмадик дейлик – айни пайтда бундан бошқа иложимиз йўқ. У ҳолда, Грантор флориналиклар орасида қиёмат қойим яқинлиги тўғрисида миш-миш тарқатади. Натижа маълум – одамлар ваҳимага тушишади, бунинг орқасидан эса ҳалокат югуриб келади! Эртага қиёмат қойим бўлади, деб ишонган кимсани қайси куч ишлашга мажбур эта олади? Кирт терилмайди. Хирмонлар бўшайди. Грантор эса кун-уззукун Флоринада тўполон чиқишини пойлапти. Агар Сарк кирт етказиб туришни эплолмас экан, улар ўзларича тартиб деб атайдиган ҳолатни сақлаш учун бор кучларини ташлайдилар. Галактиканинг бошқа озод дунёлари эса кирт туфайли тил тишлаб тураберадилар. Айниқса, Грантор киртга бўлган яккахокимликни тугатишга, баҳони пасайтиришга қарор қилса, лом-мим демайдилар. Кейинчалик, албатта ваъдалар унутилади, бироқ бу пайтда кеч бўлади.

Ягона мантиқий хулоса шу: Грантор Флоринани эгаллаб олиши мумкин. Агар, улар бошқа йўлдан борсалар, яъни тўғридан-тўғри ҳужум уюштирсалар, Грантор тасарруфига ўтмаган бутун озод Галактика ўзларини келгусида сақлаш учун ҳам биз томонга ўтадилар.

– Бу нарсаларга коинот тадқиқотчисининг қандай алоқаси бор? – сўради Руне. – Агар тахминингиз тўғри бўлса, сиз буни очиқроқ тушунтиришингиз лозим.

– Тахминим тўғри. Коинот тадқиқотчилари одатда бетайин бўладилар, бу тадқиқотчи эса аҳмоқона хомхаёлини ўртага ташляпти. Грантор буни эълон қилолмайди, акс ҳолда Коинот Тадқиқоти Бюроси унинг дабдаласини чиқариши турган гап. Бироқ, агар улар тадқиқотчини ушлаб олиб, қандайдир тафсилотларни билиб олишсадек туюлган тахминни аниқлаш имконини беради. Улар ана шу уйдирмага ҳақиқат тўнини кийдириб, ундан фойдаланишади. Илмийнамо миш-мишлар тарқалгач, Бюронинг рад жавоблари бу ёлгонга қарши курашда етарли кучга эга бўлмай қолди. Лекин биз хавфдан ўз вақтида хабар топдик. Эплолсак, коинот тадқиқотчисини топамиз. Биз, барча ўзимиз билган Грантор жосусларини ўзларига сездирмай синчиклаб кузатиб боришимиз зарур. Шу йўл билан уларнинг мақсадларини аниқлаш мумкин. Флоринадаги сайёра ҳалокати тўғрисида пайдо бўлган ҳар қандай миш-мишни

таг-туғи билан қуритиш лозим. Биринчи шивир-шивирдаёқ биз кескин ҳаракат қилмоғимиз даркор. Ҳозирча, анавиларнинг кейинги юришини кузатамиз...

* * *

Бу суҳбат бир йил аввал бўлиб ўтганди. Улар тарқалишди, шундан сўнг Сквайр Файф ҳаётида ҳеч вақт дуч келмаган сирли, кутилмаган муваффақиятсизлик рўй берди.

Иккинчи юриш қилишмади. Ҳеч ким бошқа ҳеч қандай хат-хабар олмади. Кониот тадқиқотчиси топилмади, Грантор эса сохта қидиришларини давом эттира берарди. Флоринада қиёмат-қойим яқинлиги тўғрисидаги миш-мишлардан асар ҳам йўқ эди. Кирт терими ва қайта ишланиши ҳар доимдагидек бекаму-кўст борарди.

Файф яна мажлис чақирди. Сквайрлар ўз вақтида пайдо бўлдилар. Биринчи навбатда лаблари қимтилган, икки-уч кундан бери олинмаган соқолини бир чеккаси синган қалин тирноғи билан қашлаётган Борт етиб келди. Кейин, юзидаги упа-элакни ҳозиргина ювиб ташлаган, рангпар, касалвон Стин ўз ўрнини эгаллади. Сўнгра, вужудини чарчоқ ҳамда лоқайдлик қамраб, някларни ичига ботган, ёстиққа суянган Балле косадаги сути билан бирга пайдо бўлди. Охирги навбатда, икки дақиқага кечикиб, нимадандир норози қиёфада лаблари нам Руне етиб келди. Файф сўз бошлади:

– Сквайрлар! Ўтган гал мен сирли ва узоқ келажакда рўй бериши мумкин бўлган хавф тўғрисида гапиргандим. Мен янглишган эканман. Хавф мавжуд, лекин у биздан узоқ эмас экан. У жуда, жуда ҳам яқин. Мен нима ҳақда сўзлаётганимдан ҳар бирингиз хабардорсиз. Қолганлар ҳам тез орада буни биладилар.

– Сиз нима тўғрисида гапиряпсиз ўзи? – кескин сўради Борт.

– Давлат миқёсидаги хиёнат ҳақида!

Қ О Ч О Қ

Мирли Теренс фазо бекатини тарк этгач, ниҳоят Пастки Шаҳар қаърига кириб олди. У нейротаёқни маҳкам ушлаб, назоратчиларга хос такаббурлик ва ўзига ишонч билан қадам ташларди. Кўчалар бўм-бўш. Маҳаллий халқ кулбаларга яшириниб олган. Бу қайтага яхши. Уни ҳеч ким безовта қилаётгани йўқ. Ҳеч ким уни флориналикларга хос оқ юзига тузукроқ назар ташлаш учун тўхтатмаяпти. Қоп-қора, кумуш тугмалли хос кийимнинг ўзи етарли.

Бироқ энди назоратчилик қиёфасидан чиқиш зарур.

Шу дамдан бошлаб, у Флоринанинг ҳеч бир ерида беҳавотир юра олмайди. Назоратчининг жонига қасд қилиш – буюк жиноят, ҳатто эллик йилдан кейин ҳам, агар шунча вақт омон-эсон қолса, қидирув ишлари кенг кўламда давом этаберади. Демак, Флоринани тарк этиши керак.

Қандай қилиб?

У шундай таваккал қилиши керакки, ақли-ҳуши жойида одам бундай қила олмасин...

Резидент чиққан лифтнинг эшикларни ёпилар экан, у назоратчилар бўлинимаси айни шу кўчага қараб келаётганини кўриб қолди. Демак, мунтазам қидирув бошланибди.

У Юқори Шаҳарнинг ташқари кўчасига чиқди. Бу ерда уни – Мирлин Теренсни беркитиб туриши мумкин бўлган устунлар, темирқотишма йўқ эди.

Бирон-бир назоратчи кўринмас, ёнидан ўтаётган Сквайрлар унга парво қилишмасди. У Юқори Шаҳар бино, кўчаларининг жойлашиши тўғрисида мавҳум тасаввурга эга эди. Шу атрофда истироҳат боғи бўлиши керак. Энг оддийси – дуч келган кимсадан йўлни сўраш, кейингиси баландроқ бинога кўтарилиб пастга қараб кўриш эди. Биринчиси асло мумкин эмас. Назоратчига кўрсатмаларнинг зарурияти йўқ. Иккинчиси ҳаддан ташқари хавфли. Бино ичида назоратчи, тез кўзга ташланади.

Қачонлардир унинг кўзи Юқори Шаҳар харитасига тушиб қолганди. У ўша билими бўйича тахминан йўл танлади. Бу тўғри бўлиб чиқди. Теренс тез орада истироҳат боғига етди.

Флорина иқлимнинг мўътадиллиги туфайли истироҳат боғи доимо яшил либосда эди. У ерда ўтлоқлар, дарахтзорлар, қоятошлар ичига кириб кетган горлар ҳамда тилла балиқлар сузиб юрадиган кичкина ҳовузча билан болалар чўмиладиган каттароқ ҳовуз мавжуд эди. Кечалари, то ёмғир ёғгунга қадар ранг-баранг нурлар жилва сочиб ўйнар, одамлар рақсга тушишар, уч ўлчамли кино томоша қилишар, дарахтзор ичидаги сўқмоқларда эса ёшлар жуфт-жуфт бўлиб сайр этишарди.

Теренс ярим соатча сандирақлаб юрди. Унга ҳеч ким эътибор қилмас, бирор киши назар ташламасди. Агар эртага манави ёнидан ўтаётган Сквайрлардан “Сиз кеча истироҳат боғида назоратчини кўрдингизми?” деб сўрашса, уларнинг кўзлари ҳайратдан чақчайди. Бу савол, улардан сўқмоқдан сакраб ўтган чигирткани пайқадингизми деб сўраш билан баробар.

Шу пайт унинг назари ўзи излаётган кимсага тушди.

Сквайр! У бир чеккада у ёқ-бу ёққа юрар, оғзидаги сигара тутунини тез-тез ичига тортарди. Сквайр чекиб бўлиб, сигара қолдигини қоя ёриғига тикди, қолдиқ бир нафасдан кейин лов этиб ёнди-ю, кулга айланди. У соатига қаради. Теренс ундан кўзини узиб атрофни кузатди. Ҳеч ким йўқ. Айни муддао!

У Сквайрга тез яқинлашар экан, нейтротаёқни чиқарди. Сквайр бунни кўришга ҳам улгурмади. Таёқ оҳиста визиллади – Сквайр шу ондаёқ қотиб қолди-да, ерга кулади.

Атрофда ҳеч ким пайдо бўлмади. Теренс кўзлари чақчайиб, қотиб қолган жасадни яқин орадаги горнинг ичига олиб кирди-да, бир амаллаб ечинтирди. У ўзининг тершимган, чанг юққан кийимини ечиб ташлади ва Сквайрнинг уст-бошини кийиб олди. Унинг танаси умрида биринчи марта кирт матосини ҳис қилди.

Теренс уст-бошдан ташқари қалпоқчани ҳам кийди. Бу нарса ҳозирги вақтда ёшлар ичида расмдан чиқиб қолаётгани, лекин баъзи бирлар, бахтига манави Сквайр ҳам, ҳамон бош яланг юришга ўрганишмаганди. Теренснинг сочлари оқ бўлгани учун қалпоқча билан уларни беркитиш шарт эди. Акс ҳолда флориналик эканлиги сезилиб қоларди.

Кейин у тўппонча қувватини энг юқори қийматга тўғрилади-да, учини Сквайрга йўналтирди. Бир оздан сўнг жасаддан фақат бир ҳовуч кул қолди – бу нарса қидирувни мушкуллаштиради.

У назоратчи кийимини ҳам ёқди, кул ичидан қорайиб қолган кумуш ҳалқалар ва тугмаларни териб олди. Бу ҳам қидирувни мушкуллаштиради.

У истироҳот боғидан чиқди-да, яна ярим соатча сандирақлаб юрди.

Ҳўш, энди нима қилиш керак?

У ўртасида кичкинагина фаввора отилиб турган ҳовуз олдида тўхтади. Майда зарраларга бўлиниб тушаётган сувда камалак жилоланарди. У ботаётган қуёшга орқасини ўтирганча панжарага суяниб турар экан, қорайиб кетган кумуш тугмаларни оҳиста, битталаб ҳовузга ташлади. Кейин Пастки Шаҳар ҳақида ўй сура бошлади ва вужудига эндигина қадам қўяётган афсус-надомат ортга чекинди.

Теренс ўз ҳаракатларининг табиийроқ чиқишига интилар экан, эгнидаги кийим чўнтаklarини титкилаб чиқди. Ясси калитлар шодаси, майда пуллар ва шахсий гувоҳнома чиқди. (Ё Сарк, бу нарса ҳатто Сквайрларда ҳам бор экан! Бироқ, улар уни дуч келган назоратчига кўрсатишлари шарт эмас.)

Теренснинг янги номи Алстэр Димон экан. Балки бу ном керак бўлмас. Димонни шахсан танувчи кимсани учратиш қолиш эҳтимоли жуда кам, лекин бу нарсани эътибордан четда қолдириш мумкин эмас.

Ёши 29 да экан. Фордаги қилган ишидан Теренснинг қалби ғашланди, бироқ бу узоққа чўзилмади. Сквайр – бу Сквайр. Уларнинг буйруғи билан қанчадан-қанча 29 ёшли флориналиклар ҳалок бўлмаган дейсиз?! Ким бунинг ҳисобини билади?!

У чўнтак титкилашда давом этди. Бу гал яхта-кема ҳайдовчиси гувоҳномаси топилди. Ҳамма бадавлат саркликларнинг яхталари бор, барчалари уни бошқаришни биладилар. Бу ҳозир расм бўлган... Кейин бир нечта сарк қоғоз пули чиқди. Керак бўлиб қолиши мумкин.

У новвойхонада овқатлангандан бери туз тотмаганини эслади. Шу заҳотиёқ унда ажойиб фикр уйғонди: яхта-кема жойида турибди, эгаси эса асфаласофилинга кетган. Демак, яхта ўзиники! 29-ангар, 9-бекатда турар экан. Жуда соз...

Айтгандай, 9-бекат қаерда экан? Теренс бу ҳақда умуман ҳеч нарса билмасди.

У ҳовуз атрофидаги панжарага бошини қўйди. Нима қилсин? Нима қилиш керак?

Тепасида жаранлаган товуш уни сескантириб юборди.

– Кечирасиз, – деди кимдир, – мазангиз қочдимми?

Теренс бошини кўтарди. Гапираётган қари Сквайр экан. У ичига хушбўй барглар ўралган узун папирос чекар, қўлидаги тилла билагузугидан эса ярқ этиб чақнаётган қандайдир катта яшил тош осилиб турарди.

– Мен дам оляпман, – деди Резидент. – Айланиб юриб, вақт ўтганини ҳам сезмай қолибман. Мажлисга кечикмасам бўлди ҳали.

У қўполроқ қилиб қўл силкиди. Теренс саркча талаффузда сўзлашишни ўрнига қўярди – ҳар ҳолда улар билан жуда кўп мулоқотда бўлган, бироқ буни бўрттирмасликка интиларди. Етишмовчиликдан кўра бўрттириш кўзга яққолроқ ташланади.

У Теренсга ғалатиروқ қарамайтими? Балки кийимни ёпишиб турмаётгидими? Резидент тезликда гап очди:

– Тўхтанг! Назаримда адашиб қолгандекман. Ёрдам беролмайсизми? Менга 9-бекат керак эди. Қарайлик-чи... У атрофга аланглади.

– Қаранг. Бу Реккет кўчаси. Сиз тўғри Триффис кўчасига тушиб, чапга қайилсангиз, бекатгача юриб боришингиз мумкин, – у беихтиёр қўли билан йўналишни кўрсатди.

Теренс жилмайди.

– Жуда тўғри. Мен хаёлпарастликни йиғиштириб, ўй-фикрларимни жамлаб олишим лозим. Раҳмат, жаноб.

– Сиз менинг харитамни олишингиз мумкин.

– Катта раҳмат, керак эмас, – деди Теренс қўл силкиб ундан узоқлашар экан.

Сквайр унинг ортидан қараб қолди.

Балки, эртага, фордаги куйдирилган жасад қолдиқлари топилиб, қидирув бошланганда, Сквайр ҳозирги учрашувни албатта эслайди. У мана бундай дейиши мумкин: “У қандайдир ғалатируқ эди. Гаплари пойинтор-сойинтор, қаерда юрганини ўзи билмасди. Унинг Триффис кўчаси қаердалигини билмаслигига ҳам кафил бўла оламан”.

Бу эртага бўладиган гап.

У Сквайр кўрсатган тарафга шахдам қадамлар билан юриб кетди. “Триффис кўчаси” деб ёзилган ялтироқ, зарғалдоқ рангда жилоланаётган бинога ёпиштирилган белгига етгач, чапга қайрилди.

9-бекат спорт кийимидаги, учли қалпоқча ва юқориси шишиб турадиган иштон кийган ёш-ялангга тўлган эди. Теренсга ҳамма унга тикилиб қараётгандек туюлар, бироқ аслида ҳеч кимнинг у билан иши йўқ эди. Атрофда эса унга номаълум турли атамаларга тўла гангур-гунгур суҳбатлар ҳукмрон эди.

– У 26-ангарни топиб, унга яқинлашишидан олдин бир қанча дақиқа кутиб турди. Унинг учун, ангар ичига кирганда, қўшни ангарда Алстэр Димонни танийдиган бирор кимса бўлиши ва унинг Димон яхтасига чиқиб олган Теренсни кўриб қолиб, ҳайратга тушиши асло керак эмас эди.

Ниҳоят, у узун-узун яхталар чўзилиб турган ангарга кирди.

Хўш, энди нима қилсин?

Охирги 12 соат ичида у уч кишини ўлдирди. У аввалига Флорина резидентлигидан назоратчиликка, сўнгра Сквайрликка кўтарилди. Пастки Шаҳардан Юқорига, Юқоридан эса Фазо бекатига борди. Барча белгиларга қараганда, унинг яхтаси, Га-

лактиканинг мана шу қисмидаги ҳар қандай сайёрага бежавотир элтувчи, ишончли кемаси бор.

Бироқ, бошқа муаммо ҳам бор.

У яхта бошқаришни билмайди.

У жуда чарчаган ва ўлгудай оч эди. Бу ерга келишга келди, лекин энди нима қилсин? У фазо чегарасида турибди, бироқ у ёғига қандай ўтсин?

Ҳозирги дамда назоратчилар Пастки Шаҳарни тити-пити қилиб, Теренснинг у ерда йўқ эканлигига ишонч ҳосил қилишгандир. Флориналик ҳам журъат этиши мумкин экан, деган фикр уларнинг қовоқ каллаларига келгач, Юқорини қидиришга тушишади. Куйдирилган жасадни топишгач эса, қидирув янги йўналишга ўтади – назоратчилар сохта Сквайрни излашни бошлашади. Ва уни топадилар. У боши берк кўчанинг энг охирига бориб, деворга орқаси билан суяниб олади-да, кута бошлайди. Унинг қўлидан фақат шу келади: кутиш, кутиш... то қуваётганларнинг товушлари баландроқ, яна баландроқ чиққунча ва исковичлар охир-оқибатда унга ташлангунларига қадар кутиш.

36 соат илгари ихтиёрида унинг бутун ҳаётидаги энг буюк имконият мавжуд эди. Энди бу имконият йўқ. Тез орада эса ҳаёти ҳам йўқлик гирдобига чўқади.

КАПИТАН

– Хоним, сизнинг улар билан ёлғиз қолишингиз, менимча ножоиз.

– Уларда қурол борми, капитан?

– Йўқ, албатта. Бироқ, улар ўзларини яхши тутадилар деб ўйлаш ҳам тўғри эмас.

– Йўқса нега уларни қўрқитяпсиз? Сиз у бечораларни тўппонча таққан давангир фазогирлар орасига тикиб қўйганингизни мен асло унутмайман.

– Агар отангиз, мен сизни икки ашаддий жиноятчи олдида қўриқчиларсиз қўйиб қўйганимни билиб қолсалар, мен нима деган одам бўламан, хоним?

– Ашаддий жиноятчи! Ё Буюк Коинот!

Ўз сайёрасидан қочмоқчи бўлган ва келиб-келиб Саркка учаётган кемага беркиниб олган икки бечора дарвиш ашаддий жиноятчи бўлдимиз?!

Капитан бўшаши.

– Майли, хоним. Лекин бу суҳбатда ҳеч бўлмаганда мен ўзим қатнашим зарур. Мен – тўппонча таққан уч давангир йигит эмасман. Акс ҳолда... – У ўз товушига қатъийлик оҳангларини кўшди. – Акс ҳолда, мен илтимосингизни қондира олмайман.

– Жуда соз. Лекин, билиб қўйинг, улар сизни деб очиқ-ёриқ гапириша олишмаса, яна бирон-бир кемада капитанлик қиламан деб умид қилманг. Мен бунинг олдини олиб қўяман.

Самия бўлмага кириши билан, Валона тезда Рикнинг кўзларини беркитди.

– Унинг эси паст, хоним. У сизнинг Олийзот Хоним эканлигингизни билмайди. У сизга тик қараши мумкин.

– Сиз флориналикмисиз, яхши қиз? – сўради Самия.

Валона бош чайқади.

– Биз Вотексданмиз.

– Сиз чўчиманг. Флориналик бўлсангиз ҳам ҳеч ким сизни хафа қилмайди.

– Биз вотексликмиз.

– У ҳолда нега йигитнинг кўзларини беркитдингиз?

– Олийзот Хонимга тик қараш мумкин эмас.

– Вотекслик бўлса ҳамми?

Валона индамади.

– Фақат флориналикларга Олийзот Хонимга тик қараш мумкин эмас. Демак, сиз флориналик эканлигингизни тан олдингиз.

Валона жонҳолатда сўз қотди:

– У флориналик эмас!

– Сиз-чи?

– Мен флориналикман. У – йўқ. Унга ҳеч нарса қилманг! У чиндан ҳам бизнинг сайёралик эмас. Уни кунлардан бир кун Флоринадан топиб олишган. Мен унинг қаерлик эканини билмайман, лекин у флориналик эмас.

Самия ҳайрат билан боқди.

– Яхши, мен у билан сўзлашиб кўраман. Яхши йигит, исмингиз нима?

– Рик. Менимча, Рик.

– Сиз флориналикмисиз?

– Йўқ. Мен кемада эдим. Мен бу ерларга бошқа жойлардан келганман. – Рик нигоҳини Самиядан узолмас, бироқ қиз билан бирга кичкинагина шинам кемани кўраётгандек эди. – Мен Флоринага кемада келганман, авваллари эса ўзга сайёрада яшаганман.

– Қайси сайёрада?

Эсдаликлар жуда тор хаёл томирлари бўйлаб оғриниб келардилар. Ниҳоят, Рик қичқириб юборди, бу қичқирикдан ўзи ҳам қувнаб кетди.

– Ер! Мен Ердан келганман!

Рик Валонага қайрилиб, унинг тирсақларидан ушлаб олди.

– Лона, уларга айт, мен Ердан келганман! Ҳа, ҳа! Ердан келганман.

Хавотирга тушган Валонанинг кўзлари катталашди.

– Хоним, биз уни топиб олганимизда умуман эси йўқ эди. У юришни ҳам, гапиришни ҳам, кийинишни ҳам билмасди. Ҳеч нима қилолмасди. Ўша пайтдан бери аста-секин эслаб, ёдига тушириб келяпти. – Қиз чўчинқираб капитанга қараб қўйди.

– Унинг Ердан келганлиги ҳақиқатмикан?

– Бу жуда ғаройиб ҳодиса, – деди Самия аёлларга хос романтик руҳга берилар экан. – Ишончим комил... Яхши қиз, нега у топилганда бунчалик ожиз бўлган? У ярадормиди?

– Ҳақимнинг айтишича, Рик руҳият зонди таъсирига учратилган.

– Руҳият зонди! – Самия енгил жирканиш ҳисларини туйди. – Демак, у жинни бўлганми? – У ўрнидан туриб, ишончсизлик билан Рикка қаради.

Рик сапчиб ўрнидан туриб кетди.

– Тўхтаг.

– Хоним, илтимос. Ҳамма нарса аниқланди, – деди капитан, эшикни очар экан. – Йигитларим уларни тинчлантиришади.

– Хоним! Хоним! – қичқирди Рик. – Мен буни исботлашим мумкин! Мен Ерликман!

Самия иккиланиб тўхтади.

– Эшитайлик-чи, у нима деркин.

Рик қизариб кетган, қаттиқ ҳаяжонда эди. У эслашга тиришаётганидан лаблари жилмаяётгандек ҳолда қотиб қолганди.

– Ер менинг ёдимда. У радиоактив эди. Таъқиқ Ноҳиялари ва тунлари уфқда жиллоланувчи зангори ёғдулар ҳам эсимда. Тупроқ нурланган, ҳеч нарса ўсмасди. Одамлар яшаши учун жуда кам жой қолганди. Худди мана шунинг учун мен коинок тадқиқотчиси бўлгандим. Мана шунинг учун доимо фазо қаърида эдим. Чунки сайёра жонсиз эди.

– Кетдик, капитан. У алдаяпти, – деди Самия.

Бироқ, капитан Рейсти оғзини очганча, қотиб қолганди.

– Радиоактив сайёра? – гўлдиради у, – у бу нарсаларни қаердан билганийкин?

– Сайёра қандай қилиб радиоактив ва кимсасиз бўлиб қолиши мумкин? – ҳайрон бўлди Самия.

- Худди шундай сайёра мавжуд. У – Ер.
- У – Ер! – деди Рик ҳам ишонч ва гурур билан. – Галактикадаги энг қадимий макон. Инсоният мана шу сайёрада вужудга келган.
- Худди шундай! – шивирлади капитан. У тўсатдан Рикка яқинлашди.
- Яна нималар ёдингда бор?
- Асосан – кема, – деди Рик, – ва коинот тадқиқи.
- Демак, бу гаплар ростми? – деди ҳамон ҳайрати тарқалмаган Самия, – у ҳолда, нега унга руҳият зонди билан таъсир кўрсатишган?
- Хўш, ўзга сайёраликмисан ёки бошқамисан, менга айт-чи! – деди капитан Рейсти. – Сени нега руҳият зонди таъсирига дучор қилишган?
- Рик хижолат тортгандек ерга боқди.
- Ҳаммангиз шу гапни айтаяпсиз. Ҳаттоки Лона ҳам. Мен бу ифода қандай маъно англатишини ҳам билмайман... Мен кемада эдим... Катта хавф мавжудлигини аниқладим. Ишончим комил. Бу хавф Флоринага йўналган эди, бошқа нарсалар эсимда йўқ.
- Сайёрага йўналган хавф? – Самия нигоҳини капитанга қаратди.
- Ҳа. Оқимларда хавф бор эди.
- Қандай оқимларда? – сўради капитан.
- Коинот оқимларида.
- Капитан икки қўлини кенг ёйди-да, пастга туширди.
- Бу ғирт ақлсизлик!
- Йўқ, йўқ! Майли, давом этсин! – Самиянинг кўзлари чақнар, оғзи хиёл очилиб қолганди. – Коинот оқимлари нима дегани?
- Турли элементлар, – мавҳум жавоб берди Рик. У яқинда бу нарсани Валонага тушунтирганди. Яна қайтаргиси келмади. У келаётган фикрларни тез-тез, палапартиш қилиб тушунтиришга интилди:
- Мен Саркдаги маҳаллий идорага хабар юбордим. Бу менинг аниқ эсимда. Флоринага катта хавф йўналганди. Ҳа. Фақат Флоринага эмас, бутун Галактикага. Жуда эҳтиёткорлик зарур эди.
- Негадир, – давом этди у, – менинг хабарим Саркдаги қандайдир бир хизматчи қўлига тушибди. Билмадим, бу қандай рўй берди экан. Лекин катта англашилмовчилик бўлган... Мен хабарни маҳаллий Бюрога махсус тўлқин узунлигида юборганимга ишончим комил эди. Сиз нима деб ўйлайсиз, субрадио тўлқинларини бошқалар тутиши мумкинми? – Рик “субрадио” деган сўзни осонгина эслаганига ортиқча ажабланмади. – Ҳар ҳолда, мен Саркка қўнганимда, кутиб туришган экан.
- У узоқ ва чуқур ўйга чўмди. Капитан бу сукутни бузмади.
- Ким кутиб турган экан? Ким? – сўради чидолмай Самия.
- Бил... билмадим. Эслай олмаяпман. Бу учрашув Бюрода рўй бермаганди. Саркнинг бошқа бир ерида эди. У киши билан сўзлашганим эсимда. Унинг хавфдан хабари бор эди. У худди шу ҳақда гапирди. Ишончим комил. Биз стол атрофида ўтирдик. Стол менинг ёдимда. У менга қарама-қарши томонда ўтирарди. Буларнинг ҳаммаси Коинот сингари аниқ-таниқ эсимда. Биз сўзлашардик. Назаримда, мен муфассал жавоб беришни истамадим. Ишончим комил. Мен аввал Бюрода гапирмоқчи бўлгандим. Ўшанда у...
- Нима қилди? – шоширди Рикни Самия.
- У нимадир қилди. У... Йўқ, бу ёғи ёдимда эмас. Ҳеч нарса эслолмаяпман!
- Рик охири ифодани қичқириб айтди ва ҳамма сукутга чўмди. Лекин сукунатни капитаннинг қўлидаги алоқа қурилмасининг гингиллаши бузди.
- Капитан учун Саркдан хабар бор. Ўта махфий. Шахсан қабул қилинсин.
- Алоқа қурилмасидан қизил рангдаги ҳарфлар битилган юпқа ва шаффоф зарқоғоз оҳишта чиқа бошлади. Самия капитаннинг қўлига энгашди.
- “Икки флориналик беркиниб, ноқонуний равишда кемангизга чиқиб олишган.

Уларни тезда ушланг. Уларнинг бири ўзини флориналик бўлмаган коинот тадқиқотчиси деб таништиради. Уларга нисбатан ҳеч қандай чора кўрманг. Сиз бу одамларга бошингиз билан жавоб берасиз. Уларни хавфсизлик хизматига топширишингиз лозим. Ўта махфий. Ўта шошилич”.

ИЗҚУВАР

Тўрт Буюк Сквайр – ҳаммалари Сквайр Файфга турлича нигоҳ билан қарадилар. Борт – жаҳл аралаш, Руне – кулимсираб, Балле – афсусланиб, Стин – чўчинқираган ҳолда.

Биринчи бўлиб Руне гап бошлади:

– Давлатга хиёнат! Сиз бизни бу ифода билан қўрқитмоқчимисиз? Аниқроқ айтинг! Кимга хиёнат қилинибди? Бортгами? Менгами? Ким қандай хиёнатга йўл қўйибди? Бутун Сарк ҳаққи, Файф, бундай мажлислар менинг ҳаловатимни, уйқумни бузаяпти?

– Мендаги маълумотлар бир умрга сизни беуйқу қилиб қўйиши мумкин, – жавоб берди Файф. – Мен бирор кимсага нисбатан бўлган хиёнатни эмас, Руне, Саркка қилинган хиёнатни кўзда тутаяман.

– Саркка хиёнат? – деди Борт. – Сарк дегани нима, у ахир, – биз эмасми?

– Уни нима десангиз – денг. Оддий саркликлар ишонувчи бирор сўз билан атанг.

– Мен тушунолмамаяпман, – ихради Стин. – Сиз ҳаммангиз бир-бирингизга гап бермаслик пайидасиз. Етар, бас! Бу сафсатабозликни йиғиштирайлик.

– Мен Стиннинг таклифига қўшиламан, – деди Балле.

Файф сўз қотди:

– Мен сизга бор гапни айтишни истайман. Сиз Флоринада рўй берган тартибсизликлар тўғрисида эшитган бўлсангиз керак. Демак...

Кутилмаганда коинот тадқиқига оид китоблар талаб қилинган. Кейин катта ёшли назоратчига ҳужум қилинган. Унинг бош суяги пачоқланиб, икки соат ўтгач, вафот этган. Жиноятчилар изига тушилгач, улар Трантор жосусининг хилватгоҳи олдида гоийиб бўлишган. Сўнгра яна бир назоратчи ўлдирилган, қотил унинг кийимини эгаллаб қочган, бир неча соат ўтгач, ўз навбатида Трантор жосуси ҳам йўқ қилинган.

– Агар энг охири ахборотни эшитмоқчи бўлсангиз, – деди Файф нутқини тугатишга тарадудланар экан, – бу арзимас хабарларга мана буни ҳам қўшиб қўйинг: бир неча соат илгари Флоринадаги истироҳат боғида жасад, аниқроғи, жасад қолдиқлари топилган.

Менда суяклар тузилишини тадқиқ қилган ҳақимларнинг илмий хулосаси бор. Суяклар назоратчининг ҳам эмас, флориналикники ҳам эмас. Улар сарклик кишиники.

Стин қичқириб юборди: “Балле!” Балле хиралашиб қолган кўзларини катта-катта очди; Руненинг ўз қиёфаси жойлашган тўғри тўрт бурчакли ҳажмга қандайдир жилва бағишлаб турган тилла тишлари лаблари ортига беркинди. Борт эса қотиб қолганга ўхшарди.

– Давом этаман, – деди Файф. – Саркликни ўлдирган одам, у ерда қолган кулни ўша саркликнинг ёндирилган кийим-кечаклари қолдиғи ва қотилликни ўз жонига қасд қилиш ёхуд қандайдир душманлик натижаси деб ўйлашсин, деган умидда бўлган. Кул таркибини тадқиқ қилиш саркликларнинг киртдан тикилган кийимини назоратчиларнинг целлюлитдан иборат махсус кийимидан фарқлаб бериши мумкинлигини қотил билмаган.

Демак, Юқори шаҳарнинг қаеридадир сарклик кийимидаги Резидент беркиниб ётибди. Бу флориналик назоратчи қиёфасида узоқ юриш хавф-хатардан ҳоли этмаслигини сезиб, Сквайр қиёфасига кирган. Бу ишни ўзи амалга ошира олиши мумкин бўлган ягона усул билан бажарган.

– У қўлга тушганми? – хириллади Борт.

– Йўқ, ҳали ушланмаган.

– Нега? Сарк ҳаққи, нега?

– У қўлга тушади, – деди бепарқлик билан Файф. – Ҳозир бизнинг муҳимроқ ишларимиз бор. Унинг жинояти бошқа муаммолар олдида ҳолва.

– Мақсадга ўтинг! – талаб қилди Рик.

– Сабр таги – сариқ олтин. Аввало айтинг-чи, ўтган йили коинот тадқиқотчисининг йўқолгани эсингиздами? Бу ҳодисалар бир-бирига боғлиқ. Ҳамма иш Флорина кутубхонасидан коинот тадқиқига оид китобларни сўрашдан бошланди-ку. Мен кутубхонадаги можарода қатнашган уч кишини тасвирлашдан бошламоқчиман, сўзларимни бўлмай туришингизни илтимос қиламан.

Биринчиси – Резидент. Учликнинг энг хавфлиси. Саркдаги хизмати бўйича ишончли ва идрокли кимса деган фикр уйғотган. Афсуски, у ўз истеъдодини бизга қарши ишлатибди. Тўрт кишининг ўлимига, шубҳасиз, у айбдор. Ҳар қандай кимса учун юқори натижа.

Иккинчи шахс – аёл киши. У оддий меҳнаткаш, чиройли эмас ва саводсизроқ. Бироқ, унинг ота-онаси, агар эсингизда бўлса, бундан йигирма йил илгари осонлик билан бостирилган кулгили деҳқонлар фитнасини уюштирган “Кирт диллари”нинг аъзоси эди. Энди эса энг гаройиб ҳисобланувчи учинчи кишига ўтаман.

Биз фақат охириги ўн ярим ой мобайнидаги ҳаёти тўғрисида маълумотга эгамиз. У Флорина пайтахти яқинидаги қишлоқдан фирт телба ҳолида топиб олинган. У юришни, гапиришни, ҳаттоки овқат ейишни билмас эди.

Унинг коинот тадқиқотчиси йўқолгандан сўнг бир неча ҳафта ўтгач пайдо бўлганига диққат қилинг. Унинг бир неча ой давомида гапиришга ва ҳатто кирт фабрикасида ишлашга ўрганиб олганига ҳам эътибор беринг. Қайси телба бундай тез эҳушини йиғиб олади? Бунинг сабаби битта – у руҳият зонди таъсирига учраган.

Бу ишни фақат Саркда ёки Флоринадаги Юқори шаҳарда бажариш мумкин. Тадқиқотнинг тўлиқ бўлиши учун Юқори шаҳардаги барча табобатхоналар текшириб чиқилган. Шундан сўнг одамларимиздан бири манави телба пайдо бўлгандан кейин вафот этган барча ҳақимларнинг ёзувларини қараб чиқиш ҳам лозим, деган фикрга келган. Мен бу одамнинг юқорироқ лавозимга кўтарилишига ёрдам бераман.

Табобатхоналарнинг бирида телба ҳақидаги ёзувларни топдик. У олти ой илгари соғлигини текширтириш учун олиб келинган. Уни учликдаги иккинчи киши – аёл олиб келган. Бу хуфиёна қилинган бўлса керак. Ҳақим телбани текшириб, унинг руҳият зонди таъсирида эканлигини аниқлаган.

Шу ерда қизиқ бир ҳолат бор. Ҳақим Юқори ва Пастки шаҳарларда ҳам табобатхона очганларнинг бири эди. Бу хаёлпараст маҳаллий аҳоли ҳам биринчи даражали тиббий ёрдамга лойиқ деб ҳисоблаган.

У ҳаддан ташқари пишиқ-пухта бўлгани учун иккала табобатхонага, қайтараман, иккала табобатхонага келувчилар ҳақидаги маълумотларни, уларнинг флориналик ёхуд сарклик бўлишларидан қатъий назар, эринмай ёзиб борган. Хуллас, бояги айтган одамимиз бир табобатхонадаги ёзувларни иккинчи табобатхонадаги нусхалари билан солиштирган. Натижа қандай дейсизми? Анави телба ҳақидаги ёзувнинг нусхаси топилмаган! Бу ёзув Юқори шаҳар табобатхонасидагина мавжуд бўлган. Пасткида-чи? Ўша одам флориналик эди, чунки уни флориналик аёл олиб келган, у соғлигини Пастки шаҳарда текширтирган – буларнинг барчаси дафтарга битилган. Энди савол туғилади: бу ёзувнинг у ердаги нусхаси қаерда?

Бунга фақат биргина жавоб берилиши мумкин. Кимдир унинг бошқа нусхаси борлигини билмай туриб йўқ қилган. Бу ҳақда кейинроқ сўз очаман...

Телба ҳақида хавфсизлик хизматига маълум қилиш даркорлиги тўғрисидаги ёзув ҳақимнинг қоғозларида қайд этилган. Тўғри тадбир мўлжалланган, чунки руҳият зондининг қўлланилиши ё жиноятчиликка, ё бузуқликка ишора. Лекин, ахборот тегишли жойга етказилмай қолган. Бир ҳафта ўтар-ўтмас бахтсиз ҳодиса туфайли ҳақим ҳалок бўлган. Бу ўта детектив воқеа, шундай эмасми?

Энди бу ҳодисага бошқа томондан назар ташлайлик. Яъни, телбани унутайлик-да, коинот тадқиқотчисини эслайлик. Ёдингизда бўлса, тадқиқотчи ҳақидаги илк хабар, унинг кемасининг сайёрага қўнишга тайёрланаётганлиги тўғрисидаги ахборотнинг Транспорт Бюросига юборилиши билан боғлиқ эди. Кейинроқ, унинг бундан аввалги юборган хабари ҳам мавжудлиги аниқланганди.

Ўшанда коинот тадқиқотчиси ҳадеганда қўнабермади. Яқин фазода излари ҳам топилмади. Бунинг устига, унинг юборган хабари йўқолган ЮКТБ бизни бу хабарни беркитишда айблади. Хавфсизлик хизматимиз эса бу хабарни ташвиқот мақсадида атайин тўқиб чиқарилган уйдирма, деб ҳисоблади. Ҳозирги пайтда, мен иккала томоннинг ноҳақлигига амин бўляпман. Ҳақиқатда ҳам, хабар юборилган, лекин у Сарк ҳукуматига етиб келмаган.

Тасаввур қилайлик, бирон-бир кимса унга ҳозирча Икс деб ном берайлик, Транспорт бюроси дафтарларини ўқиш имкониятига эга. Ўша Икс маълум вақтда коинот тадқиқотчисининг ахборотномасидан воқиф бўлади. Шундан сўнг, у тадқиқотчи кемасига махфий субрадиохабар юбориб, уни унча кўзга илинмас шахсий фазо бекатига йўналтиради. Икс коинот тадқиқотчисини ўша ерда кутиб олади. Телба тадқиқотчи шу заҳотиёқ дилидаги гапларни тўқиб сола бошлайди. Унинг сўзлари қанчаллик бетайин, телбанамо, томдан тараша тушгандек бўлмасин, Икс улардан ўзининг ташвиқот мақсадларида фойдаланиш мумкинлигини англайди. У ўзининг дўқ-пўписали мактубларини бизга – Буюк Сквайрларга жўнатади. Илгари мен Гранторга тўнкаган айб-мақсадлар уники билан мос тушади. Агар биз у билан келиша олмасак, у Флоринада ҳалокат ҳақида миш-миш тарқатиб, бутун ишлаб чиқаришни издан чиқаришни ва бизни таслим этишни ният қилган.

Икс коинот тадқиқотчисини ўлдириши мумкин эди, бироқ, менимча, тадқиқотчи унга ахборот манбаи сифатида кейинроқ ҳам керак эди, чунки у коинот тадқиқи бўйича ҳеч вақони тушунмас, ўз дўқ-пўписасини усиз асослай олмасди, ёки мабодо енгилган тақдирда, тадқиқотчи эвазига қутулиб кетишни ўйлаб қўйганди. Хуллас, нияти қандай бўлишидан қатъий назар, у руҳият зондини ишлатади. Бундан сўнг, унинг ихтиёрида ўжар коинот тадқиқотчиси эмас, беозоргина телба пайдо бўлади. Маълум муддат ўтгач, унинг эс-ҳуши жойига келиши мумкин эди.

Хўш, кейин-чи? Шундай қилиш керак эдики, бутун йил бўйи лавозимли кишиларнинг битта-яримтаси уни кўриб қолмасин. Шунинг учун, у даҳоларча оддий йўл танлайди. У ўз асирини Флоринага олиб ўтади, коинот тадқиқотчиси у ерда кирт фабрикасида ишловчи эси ярим ишчига айланади.

Менимча, ўтган йил давомида Икс ёки унинг ишончли вакили, коинот тадқиқотчиси “ташланган” жойга бориб унинг соғлиғи ва хавфсизлигидан хабар олиб турган. Ана шундай сафарларнинг бирида, у телбани ҳакимга кўрсатилганини билиб қолади, ҳаким эса албатта бу ҳақда юқорига хабар қилиш зарурлигини англайди. Шунинг учун, ҳаким ҳалок бўлади, касаллик варақаси Пастки шаҳар табобатхонасидан йўқолади. Бу Икснинг биринчи хатоси эди, у яна қаердадир бу ёзувларнинг нусхаси мавжуд бўлиши эҳтимоли борлигини ўйлаб ҳам кўрмаганди.

Шундай вақтда Икс яна бир хатога йўл қўяди. Телбанинг эс-ҳуши тезликда қайта бошлайди, маҳаллий Резидент эса унинг гаплари шунчаки валдираш эмаслигини дарҳол англайди. Балки, телбани ҳакимга кўрсатган қиз, унинг руҳият зонди таъсирига дучор этилганлигини Резидентга айтгандир. Бу фақат гумон.

Бор-йўқ воқеа мана шундан иборат.

Файф кучли қўлларини бирлаштириб тингловчилардан жавоб кутди.

– Менинг фикри ожизимча, – деди Балле оҳиста, – сиз бир йил илгаригидек, куракда турмайдиган воқеани тўқиб чиқардингиз. Гапларингизнинг ўндан тўққизи гумон.

– Бўлмаган нарса! – деди кескин Борт.

– Икс деганингиз ким? – сўради Стин. – Сиз унинг кимлигини аниқламагунинг.

гизча, гапингизнинг маънисини йўқ. – У назокатли эснар экан, бармоқлари билан оғзини тўсди.

– Ҳар ҳолда, орангиздаги бир киши гап нимада эканлигини яхши билади! – қичқирди Файф. Гап Икс шахси ҳақида кетяпти. Агар менинг мулоҳазам тўғри бўлса, Икс – ушбу хислатларга эга шахс. Энг аввало Икс – кузатув бўлими билан боғланган киши. У – товламачиликни кенг миқёсда уюштира олувчи шахс. У – коинот тадқиқотчисини Сарқдан Флоринага бирон-бир қийинчиликсиз жўната олувчи кимса. У – ҳакимни “бахтсиз тасодиф”га учрата олувчи одам. У – дуч келган оддий киши эмас. Демак, у Буюк Сквайр бўлиши керак. Шундай эмасми?

Борт ўрнидан туриб кетди. Стин жазавага тушиб кулди. Руненинг ёғ босган кўзлари ёна бошладилар. Балле эса оҳиста бош чайқади.

– Коинот ҳаққи, Файф, кимни айбляпсиз? – чийиллади Борт.

– Ҳозирча ҳеч кимни, – Файф пинагини бузмасди, – алоҳида олганда ҳеч кимни. Келинг, ўйлаб кўрайлик. Биз беш кишимиз. Икснинг қилган ишини Сарқда ҳеч ким бажара олмайди. Бу фақат бизнинг қўлимиздан келади. Бу фикрни исботлаш шарт эмас. Лекин беш кишининг қайси бири айбдор? Энг аввало, мен эмасман.

– Биз сизнинг сўзларингизга бирон-бир исботсиз ишонишимиз керак, шундайми? – кесатди Руне.

– Сиз менинг сўзимга ишонишингиз шарт эмас, – эътироз билдирди Файф. – Айтилган ишлардан фақат менинг манфаатдорлигим йўқ. Икс кирт саноатини ўз назоратига олмоқчи. Менда бундай назорат бор. Флорина ерларининг учдан бири қонунан меники. Завод, фабрикаларим, фазовий кемаларим қўшилмаси шунчалик кучлики, агар истасам ҳаммангизни кирт саноатидан сиқиб чиқара оламан. Бунинг учун товламачилик, дўқ-пўписа қилишим зарур эмас. Бошқаларда эса манфаатдорлик бор. Масалан, Руненинг ихтиёрида фақат энг кичик қитъа мавжуд. Унинг ҳиссаси ҳамманикидан кам. Бу ҳол унга ёқмайди – мен яхши биламан. У менинг гапимни инкор қилолмайди. Балле тагли-тахтли зотлардан. Унинг аждодлари маълум давр Сарққа ҳукмронлик қилишган. Бу нарсаларни у ёддан чиқармаган бўлиши керак. Бортга эса кенгаш пайтида доимо камчилик томонда қолиши ва натижада ўз ерларида истаганича қамчи ва тўппонча сиёсатини ўтказолмаслиги ёқмайди. Стин бўлса исрофгар, моддий томондан қийин аҳволда. Маблағ топиш зарурияти – кучли зарурият. Бор-йўқ манфаатдорлик – мана шулардан иборат. Кўролмаслик. Амалпарастлик. Очкўзлик. Обрўга интилиш. Хўш, қайси бирингиз шу ишга қўл урдингиз?

Балленинг хира кўзларида жаҳл учқунлари чақнади.

– Сиз биздан шубҳаланяпсизми? Кимданлигини аниқ айтинг?!

– Бу муҳим эмас. Бизнинг яқдиллик билан ҳаракат қилишимиз лозимлиги айтилган биринчи мажлисимиз Иксни чўчитиб юборган. Икс мажлисда иштирок этган. Икс бизларнинг орамизда, у яқдиллик билан ҳаракат қилиш ўзи учун мағлубият эканлигини англаган.

Биз яқдил бўлишимиз лозим. Икснинг орамиздалигини ҳисобга олганда, бунинг биргина бехатар йўли бор. Биз қитъалар мухториятини тугатишимиз керак. Мухторият ҳозирги шароитда ортиқча дабдаба ва ҳатто даҳмазадир, чунки Икснинг найранглари фақат бизнинг иқтисодий тушқунлигимиз ёки ишларимизга Транторнинг аралашуви билан тугайди. Мен, ишонишим мумкин бўлган ягона одамман, шунинг учун, бугундан бошлаб бирлашган Сарқнинг бошлиғиман. Розимисиз?

Улар ўринларидан туриб кетдилар, қўлларини паҳса қилиб қичқира бошладилар. Бироқ, афсуски, жисмонан ҳеч нарса қила олмасдилар. Файф жилмайди. Уларнинг ҳар бири ўз қитъасида эди. У ўз столи олдида ўтириб, оғизлари кўпикланаётганларни кузатиши мумкин эди.

– Сизнинг бошқа иложингиз йўқ. Биринчи мажлисимиздан бери ўтган йил давомида керакли тайёргарликни кўриб қўйганман. Сиз бу ерда, йиғилишда иштирок этаётган пайтингизда, менга содиқ ҳарбийлар барча кема қўшинмаларини эгаллаб олдилар.

– Хиёнат! – баб-баробар қичқирдишди улар.
 – Қитъалар мухториятига хиёнат, – эътироз билдирди Файф. – Саркка содиқлик-дир. Йигирма тўрт соатдан кейин мен Икснинг ким эканлигини аниқлайман. Боядан бери гапирилаётган коинот тадқиқотчиси менинг қўлимда.

Файф ҳиринглади.

– Қайси биримиз Икс эканмиз, деб ҳайрон бўляпсизми? Хотиржам бўлинг, ҳозир бунни орамиздан кимдир билади. Бир кундан сўнг бошқалар ҳам бундан воқиф бўладилар. Жаноблар, эсингизда турсин: сизда куч йўқ. Ҳарбий кемалар фақат менга бўйсунадилар. Хайр, бўлмаса.

У хайрлашиш ишорасини қилди.

ЯХТА ҲАЙДОВЧИСИ

Оғзининг бир чеккасига ўчиб қолаёзган сигарета қистириб олиб олган Ҳенро оҳиста қадам ташларди.

У банд қилинган ҳар бир ангарнинг олдида тўхтар, ичкарига синчиклаб назар ташларди.

26-ангарга у жуда қизиқиб қолди. Пастак панжара ортидан сўз қотди:

– Сквайр?

Ичкаридан чиқиб келган Сквайрнинг кўрениши жуда антиқа эди. Энг аввало Сквайрнинг эғнида спорт кийими йўқ эди. Иккинчидан, унинг соқоли анчадан бери олинмаган, бошидаги кўримсиз қалпоқча беўхшов кийилган, гўё у юзини беркитишга тиришаётгандек эди. Ниҳоят, у Сквайрларга хос бўлмаган ҳаддан ташқари эҳтиёт-корлик билан ҳаракат қиларди.

– Мен Маркис Ҳенроман. Бу сизнинг яхтангизми, жаноб?

– Ҳа, меники. – Бу сўзлар оҳиста, зўриқиб айтилди.

– Ичкарига кирсам майлими?

Сквайр иккиланиб туриб йўл берди. Ҳенро ичкарига қадам ташлади.

– Кемангизнинг юриткичи қанақа, жаноб?

– Нега сўраяпсиз?

– Очиғини айтсам, мен янги кема сотиб олмоқчиман.

– Сизни ана шу яхта қизиқтиряптими?

– Билмадим. Аниқ айтолмайман, балки нархи тўғри келса, ўйлаб кўрарман. Бироқ, не бўлса ҳам, агар йўқ демасангиз, мен юриткични ва бошқарув қисмларини кўздан кечирмоқчийдим.

Сквайр ўйланиб қолди.

– Истамасангиз, ўзингиз биласиз. – Ҳенро кетмоқчи бўлиб ортига бурилди.

– Балки сотарман, – деди Сквайр. – Майли, кемага киришингиз мумкин.

– Раҳмат. Йўлни кўрсатасизми?

Сквайр чўнтақларини титкилаб бир даста калит чиқарди-да, ташриф буюрувчи-га тутди.

– Ўзингиз кираверинг, жаноб.

Ҳенро дастани олиб, калитлардан кема белгиларини излай бошлади. Кема эгаси унга ёрдам берай демасди.

– Мана бу бўлса керак, – деди у ниҳоят.

Эшик оҳиста, шовқинсиз очилди ва Ҳенро қоронғуликка қадам қўйди...

Мирлин Теренсининг бошқа бир иложи йўқ эди. У Димоннинг кемаси атрофида нима қилишни билмай уч соат юрди. Энди бўлса манави киши келиб кемани текширяпти. У билан мулоқот қилиш ғирт аҳмоқчилик. Бир оздан сўнг, у Мирлин Теренсининг қаллоблик қилаётганини билиб қолади.

Бу темир-терсакнинг ичидан овқат топилгани, ҳар ҳолда яхши бўлди. Хира ха-

ридор кема ичида изғиётганидан фойдаланиб, Теренс консерваланган гўшт ва меваларни паққос тушира бошлади. Кейин маза қилиб сув ичди. Ошхонанинг рўпарасида душ бор экан. У ичкаридан қулфлаб ювиниб олди. Бошини сиқаётган қалпоқчани қисқа вақтга бўлса ҳам ечиш роҳат бахш этди. Жавондан янги кийимлар топди.

Ниҳоят, Ҳенро қайтиб чиқди.

– Айтинг-чи, мен бу кемани ҳайдаб кўрсам, қаршилиқ қилмайсизми?

– Бемалол, Сиз бу хилдаги тойчоқларни бошқара оласизми? – сўради Теренс ясама бепарволик билан.

– Ҳайдолсам керак, – деди харидор жилмаяр экан. – Мен ҳозирги барча хилдаги кемаларни жиловлай оламан. Ҳар ҳолда, назорат минорасидан рухсат сўрашни ўз зиммамга юкламоқчиман. Мана менинг яхта ҳайдашга ҳуқуқ берувчи ҳужжатим, парвоздан олдин кўриб олинг...

Бир оз ўтиб улар фазо қаърига чиқдилар. Аввалига, яхта ҳайдовчисининг узун-узун, ингичка бармоқлари бошқариш тугмаларини ўйнар экан, экрандаги юлдузлар у ёқ, бу ёққа бориб-келиб турдилар. Кейин, экран юзасини зарғалдоқ сайёранинг бир бўлаги эгаллаб олди.

– Ёмон эмас, – деди Ҳенро. – Димон, сиз кемага яхши қарар экансиз. Яхта унча катта бўлмаса ҳам, афзал томонлари кўп экан.

– Истасангиз, унинг тезлигини ва бошқарувчанлигини текширишингиз мумкин, – деди эҳтиёткорлик билан Теренс. – Қаршилигим йўқ.

– Жуда соз. Сизнингча, қайси томонга йўл олса яхши бўлади? Агар... – У иккиланиб турди-да, сўзини давом этдирди: – Саркка боришга қалайсиз?

Теренснинг нафас олиши сезилар-сезилмас тезлашди. У мўъжизалар оламига тушиб қолганига ишонгиси келарди.

– Йўқ дейишга асосим йўқ, Ҳенро! – жавоб қилди у шавқ билан.

– Демак, Саркка кетдик.

Флоринанинг экрандаги тасвири катталашиб боровчи тезликда йўқола бошлади...

Теренс жуда оғир, кўз олди хиралашган ҳолда уйғонди. Бир неча дақиқа атроф-борлиқни яхши ҳис қила олмади.

– Ухлаб қолибман-а, – деди у эснар экан.

– Шунақага ўхшайди. Мана, Саркка ҳам етиб келдик. – Ҳенро экрандаги яримойга ишора қилди.

– Қачон кўнамит?

– Тахминан бир соат бор.

Тўсатдан Теренс Ҳенронинг кўйнида кул ранг металл жисми – игна-милтиқнинг мўъжаз тумшугини кўриб қолди.

– Ўзи нима гап? – сўради Теренс ўрнидан туришга чоғланар экан.

– Ўтиринг, – деди босиқ оҳангда Ҳенро. У бошқа кўлида қалпоқча ушлаб турарди.

Теренс беихтиёр кўлини бошига югуртирди, бармоқлари ёрқин сочларни ҳис қилди.

– Ҳа, – аниқ хулоса чиқарди Ҳенро. – Бу яққол кўриниб турибди. Сиз флориналиксиз.

Теренс индамай олдига қараб тура берди.

– Сизнинг маҳаллий киши эканлигингизни, бечора Димоннинг кемасига чиқишдан аввал ҳам билгандим. Сизнинг асосий хатоингиз шу бўлдики, Резидент, сиз яхши ташкил этилган полиция кучларини бетиним алдаб юра оламан, деб ўйлабсиз. Совуққонлик билан бирор кимсани, айтайлик, Димонни ўлдирган одам қандай ҳиссиётга чулғанади, Резидент?

– Мен уни қасддан танлаганим йўқ, – хириллади Теренс. Унинг нафас олиши тезлашди. У аччиқ алам ва жаҳл билан гўлдиради: – Сиз, саркликлар, миллионлаб флориналикларни шу хусусда, аёлларни, болаларни ҳам ўлдиргансиз. Уларнинг қони сизга бойлик келтирди. Бу яхта...

– Димон хизматкор эмас, хўжайин сифатида туғилгани учун айбдор эмас, – деди

Ҳенро. – Агар, сиз сарклик бўлсангиз нима қилардингиз? Бутун мол-мулкингиздан воз кечиб кирт майдонида жавлон уриб ишлармидингиз?

– Ундай бўлса, отиб ташланг! – қичқирди Теренс. – Нимани кутяпсиз?

– Шошиб қаёққа ҳам борардим. Менинг вақтим кўп. Ҳикояни тугатиб олай. Хуллас, ўлдирилган киши ва қотилнинг шахслари ҳақида бизнинг аниқ маълумотимиз йўқ эди, бироқ менда баъзи гумонлар мавжуд эди. Мен жинойтчини Саркка етказиб келаман, деб Хавфсизлик Хизматини ишонтирдим. Бу ишни бирон-бир тўполонсиз, тинч бажараман, деб айтдим. Сўзимнинг устидан чиққанимга амин бўлгандирсиз. Тан олишим керак, аввалига, мен роса иккиландим, сиз – қидирилаётган кимсамисиз ёки йўқми. Сиз бекат майдонида оддий кийимда юрардингиз. Бу ўтакетган дидсизлик. Ҳеч ким, махсус кийимсиз, ўзини яхта ҳайдовчиси қилиб кўрсатмайди, деб ўйладим.

Сизни атайин кўз-кўз қилиб қўйишган, сиз қидирувни чалғитиш мақсадида қамоққа олинини истаяпсиз, деб ҳам ўйладим.

Мен иккиланиб, сизни турли йўллар билан синаб кўрдим. Мутлақо зарурияти бўлмаган ҳолларда калитларни танлай бошладим. Ҳаво алмаштириладиган тирқишларнинг ўнг томонидан ҳеч қачон кемага чиқилмайди, билиб қўйинг, бундай кемалар умуман йўқ. Эшиклар доимо чап томонда жойлашадилар. Мен хато қилганимда, сиз ҳайрон бўлмадингиз. Асло!

Кейин, мен сиздан, кемангиз Флоринадан Саркка олти соатда бора оладими, деб сўрадим. Ҳа, дедингиз. Бу ажойиб янгилик! Ахир, энг тез учиш мuddати тўққиз соатдан кўпроқ-ку!

Шундан сўнг, сиз кўз-кўз қилинаётган одам эмассиз, деган хулосага келдим. Сизнинг билимсизлигингиз ҳаддан ташқари эди... Айтгандай, нега буларни эринмай ҳикоя қилаётганимни биласизми? – тўсатдан юмшади Ҳенро.

Теренс индамади.

– Биринчидан, – деди Ҳенро, – сизнинг қийналаётганингизни кўриш менга ҳузур бахш этади. Мен қотилларни ёқтирмайман, айниқса, саркликларни ўлдирган флориналикларни. Менга сизни тирик тутиб келиш буюрилган, бироқ кўрсатмаларда жинойтчини яйратиб-қувнатиб бориш ҳақида гап-сўз йўқ. Иккинчидан, сиз шарт-шароит билан танишишингиз керак, чунки кема Саркка қўнғач, кейинги қадамларни ўзингиз ташлашингиз зарур.

Теренс унга ярқ этиб қаради.

– Тушунолмадим.

– Хавфсизлик Хизмати келаётганингиздан хабардор. Биз сайёра атмосферасидан чиқишимиз биланоқ, флорина бўлими бу ҳақда ахборот берган.

– Барибир тушунолмадим, – деди умидсиз оҳангда Теренс.

– Айтаятман-ку: сизни Саркда кутншяпти. Лекин, мен Хавфсизлик Хизматини эмас... Гранторни кўзда тутятман.

МУРТАД

Кофе ичиш мобайнида Эбл Жунцга охириги 36 соат мобайнида рўй берган воқеаларни айтиб берди.

Жунцни ҳайрат қамради. У яримлаб қолган пиёласини четга қўйиб сўз қотди:

– Айтайлик, улар барча кемалар орасида келиб-келиб худди шунисига яширинишга муваффақ бўлишган бўлсин. Бироқ, уларни билмасликларини ҳам мумкин-ку. Кема қўнаётган пайтда, ўз одамларингизни юборсангиз...

– Э-э! Ўзингиз яхши биласиз: замонавий кемаларда иссиқ жонни сезмаслик мумкин эмас.

– Балки мумкиндир. Асбоблар, албатта, хато қилмайдилар, бироқ одамлар тўғрисида бундай дея олмайман.

– Бундай ўйласангиз, хато қиласиз. Менга етиб келган маълумотга кўра, шу да-

қиқада коинок тадқиқотчиси кириб олган кема Саркка яқинлашяпти, Сквайр Файф эса бошқа Буюк Сквайрларни чақириб мажлис қуряпти. Бундай қитъалараро бўладиган мажлис Галактика кенгликларида юлдузлар қанчалик сийрак учраса шунчалик камдан-кам уюштирилади. Бу тасодифми? Жуда ғалати тасодиф!

– Буларнинг ҳаммасини қандай билдингиз?

– “Ҳаммаси” нима деганингиз?

– Ҳаммасими? Айтайлик, коинок тадқиқотчисининг қандай ва қачон беркингани Резидентнинг қандай қилиб таъқибдан қочиб улгургани. Сиз мени алдаяпсиз.

– Қимматли Жунц!

– Сиз ўз кишиларингизнинг мендан яширинча коинок тадқиқотчисини кузатганликларини тан олдингиз. Сиз тасодифлардан сақлаш учун мени зиён-заҳматсиз оҳистагина четга чиқариш тадбирларини ҳам кўриб қўйдингиз.

– Ўтган тун бўйи мен баъзи бир хуфияларим билан алоқада бўлиб турдим...

– Бу маълумотларни фақат Сарк ҳукумати аъзоси билан мулоқотга кириша оладиган кишигина қўлга киритиши мумкин.

– Ҳа, албатта... Бир киши бор, у менинг энг зўр хуфияларимдан. У Саркнинг Хавфсизлик Хизматида ишлайди. Айгандай, у ҳозир Резидентни бу ерга олиб келяпти.

– Резидент ушланган деяётган эдингиз-ку.

– Ҳа. Хавфсизлик Хизмати томонидан. Менинг хуфиям Хавфсизликнинг ҳам хуфияси.

– Энди нима қилмоқчисиз?

– Ҳозирча билмайман. Резидентни олиб келайлик-чи, кейин кўрамиз. Мен фақат бир нарсани аниқ биламан – у бекатга қўнади. Бироқ, Сквайрлар ҳам Резидентга орзиқиб кўз тикиб туришибди. Асосий масала – унинг кимга nasib қилишида!

Ўзга сайёралар элчихоналари бутун Галактикада хусусий майдонларига эга бўлишга ҳақли эдилар. Амалда эса, фақат Трантор элчихоналари бундай ҳуқуқдан фойдалана оларди.

Трантор элчихонаси майдони тахминан бир миль квадратни эгаллаган, бу ерни махсус кийимли, Трантор белгисини таққан назоратчилар қўриқлардилар. Бу майдонга саркликлар фақат таклифнома орқалигина кира олар, қуролланган сарклик эса қорасини ҳам кўрсатолмасди. Назоратчилар ортида ягона қудратли кучга уюшган миллионлаб сайёралар турарди. Элчихонага таҳдид қилишга ҳеч кимнинг юраги бетламасди.

У ҳатто Саркнинг фазо бекатларини инкор этиб, Трантор билан тўғридан-тўғри алоқа қиларди. “Сайёра фазоси” билан “Озод фазо”ни чегаралаб турувчи юз миля баландликка Транторнинг “Она кема” си келиб турар, ундан ҳавода ҳам учишга мўлжалланган, қанотли кичкина Гирокема¹лар элчихона ҳудудидаги майдонга келиб-кегиб турардилар. Хавф-хатар хабари янграгач ҳавога элчихонанинг қирувчи тайёралари кўтарилди. Игнагўпнинг ёқимсиз тумшуги осмонга қаратилди. Энергетик ҳимоя экранлари кўтарилиб қўйилди.

– Бошпана сўрайман! Қўнишга рухсат бермасангиз, мени икки дақиқадан сўнг уриб туширишади.

– Сиз кимсиз?

– Менга элчини чақиринг! – қисқа тўлқинли радио шифиллади ва яна асабий чинқироқ товуш янгради: – Бу ерда ким бор? Бўлди, мен пастлапман! Бир сония ҳам кутолмайман деяпман-ку!

Гирокема тиккасига одатдагидан анча юқори тезлик билан пастга йўналди, чунки бошқарувчининг қўллари даҳшатдан қалтирарди. Ўн дақиқалардан сўнг етиб келган Сарк кемаларининг эскадрильяси икки соатча хавф солиб тургач, қўриқчиликни бас қилди.

* * *

¹ Гироксма — айланма парракли кема.

Улар овқатланардилар: яъни Эбл, Салим Жунц ва янги кимса – Сквайр Стин. Эбл ўзини бамайлихотир тутишга интилар, Буюк Сквайрга нима учун бошпана зарур бўлиб қолгани сабабини сўрашга истиҳола қиларди. Май ичишга ўтилгач, ниҳоят Стиннинг ўзи гап бошлади.

– Мен ўз қитъамни нега тарк этганимга ажабланмаяпсизми?

– Ҳақиқатдан сира тушунмаяпман, – тасдиқлади Эбл, – нега Сквайр Стин Сарк кемаларидан қочишга мажбур бўлди?

– Бугун қитъалараро мажлис ўтказилди.

– Ростданми? – ясама ажабланди Эбл.

У мажлис тафсилотларини пинак бузмай тинглади.

– У бизга йигирма тўрт соатлик муҳлат берди, – ғазабланди, гапини яқунлар экан Стин. – Бироқ, ҳали ўн олти соат бор! Ҳа!

– Демак, сиз Икссиз! – қичқириб юборди Жунц, у бутун ҳикоя давомида бетоқатланиб ўтирганди. – Ҳа, ҳа, сиз – Икссиз! Сиз қўлга тушишдан чўчиб, бу ерга учиб келгансиз. Бу жуда зўр иш бўлибди! Эбл, мана сизга коинот тадқиқотчиси тўғрисидаги гапнинг исботи. Биз уларни ўз одамимизни қайтаришга мажбур қиламиз.

– Тўхтанг! Етар! Сиз ақлдан озибсиз? Бас қилинг! Гапиришга қўясизми, йўқми... Жаноби олийлари, бу кишини ҳеч эслай олмаяпман.

– Сквайр, бу жаноб – доктор Салим Жунц бўладилар.

– Менга қаранг, доктор Салим Жунц, мен умримда анави сиз айтаётган эси пастни ёки коинот тадқиқотчисини кўрмаганман, билмайман ҳам... Мен – Икс эмасман. Тўғриси! Мени аҳмоқона ҳарф билан аташни бас қилсангиз, ғоят миннатдор бўлардим. Наҳотки, сиз Файфнинг кулгили уйдирмасига ишондингиз! У бизни аҳмоқ ва эси паст деб ҳисоблайди. Ҳа! У эси пастлар ва коинот тадқиқотчилари ҳақидаги бемаъни сафсатани тўқиб чиқарган. Агар, гўёки ўнталаб назоратчиларни гумдон қилиб юрувчи флориналик Файфнинг ясама малла соч кийиб олган жосуси бўлиб чиқса, асло ажабланмайман. Гапнинг пўсткалласи: ҳеч қандай Икс йўқ, бироқ Файф тўхта-тилмаса, у эртагаёқ бутун субрадиони турли фитналар ҳақидаги хабарларга тўлдириб ташлайди, сўнг фавқулодда ҳолат жорий этишга чақиради ва, ниҳоят, ўзини Доҳий деб эълон қилади. Мана, беш юз йилдирки, Саркда Доҳий йўқ, лекин бу нарса Файфни тўхта толмайди. У Асосий Қонун – конституцияни ҳам менсимайди... Мажлис тугаши биланоқ, мен ўзимнинг шахсий фазо бекатимни текширишни буюрдим, ва биласизми, уни Файфнинг одамлари ишғол қилишга улгуришибди. Бу қитъалар мухторияти қонунини ишғол қилишга улгуришибди. Бу қитъалар мухторияти қонунининг жуда қўпол бузилишидир. Бу, ахир, пасткашлик эмасми? Бироқ, у – ярамас айёр тулки бўлгани билан, унчалик ақлли эмас. У битта-яримтамининг қочишимиздан чўчиб, фазо бекатларини қўриқлашни буюрибди, аммо... Стин мийиғида жилмайиб, ҳиринглади, унинг хаёлига гиробекатларни назорат қилиш келмабди. У сайёрада асло қочишга жой йўқ, деб ўйлаган бўлса керак. Трантор элчихонасини унутибди. Шундай қилиб мен ҳузурингиздаман.

– Сиз оилангизни ташлаб келибсиз, – деди оҳиста Эбл. – Файф сизга қарши ҳар қандай қуролни ишлатиши мумкинлигини ўйламадингизми?

– Ўйладим, бироқ мен барча севикли кишиларимни гирокемага тиқа олмасдим. – Стин қизаргандек бўлди. – Файф уларга тегишга жазм қила олмайди! Бундан ташқари, мен эртага ўз қитъамга қайтаман.

– Қандай қилиб? – сўради Эбл.

Сквайр бир зум унга саросима билан боқди-да, ингичка лабларини очди:

– Жаноби олийлари, мен иттифоқ тузишни таклиф қиламан. Сиз, Трантор Сарк билан асло қизиқмайди, дея олмайсиз. Сиз, Сарк конституциясининг ўзгариши Трантор аралашувига сабаб бўлади, деб Файфга аниқ-таниқ айтсангиз ҳам керак.

Эбл узун-узун бармоқларини бирлаштирди-да, уларга тикилиб қолди.

– Сквайр Стин, сиз ҳақиқатан ҳам ўз кучларингизни Трантор билан бирлаштиришни истаётганингизга ишона олмайман.

Стиннинг енгил жилмайиш ифодалаган чеҳрасига бир сониягина кучли нафрат кўланка солди.

– Файфдан кўра Трантор дуруст! – хитоб қилди у.

– Мен куч билан таҳдид солишни истамайман. Биз воқеалар ривожини бир оз кутиб тура олмаймизми?

– Йўқ, йўқ, – қичқираёзди Стин. – Бир кун ҳам кутиш мумкин эмас. Агар, масалани ҳозир, тезда ҳал қилмасангиз, кейин кеч бўлади. Вақт ўтиши билан унинг обрў сақлаб ортга қайтиши қийинлашади. Ҳозир сиз менга ёрдам берсангиз, қолган Буюк Сквайрлар бизга қўшилишади. Агар бир кунгина ҳаялласак, Файфнинг ташвиқот машинаси нишлай бошлайди. Менга эса қочоқ деган тамға босилади.

– Агар ундан биз коинот тадқиқотчиси билан суҳбатлашишга рухсат сўрасак-чи?

– Нима фойда? У икки хил ўйин бошлайди. У, бизга, флориналик эси паст – коинот тадқиқотчисидир, дейди, сизга эса, коинот тадқиқотчиси – бу флориналик эси паст деб жавоб қилади. Сиз у кишини билмайсиз. У жуда даҳшатли одам!

Эбл мулоҳаза юрита бошлади. У бармоқлари билан столни оҳишта урганча қандайдир қўшиқни аста хиргойи қиларди. Ниҳоят, у сўз қотди:

– Резидент бизнинг қўлимизга тушди. Хабарингиз борми?

– Қанақа Резидент?

– Назоратчилар билан бир саркликни ўлдирган кимсани айтяпман.

– А? Ростданми? Бутун Саркни ишғол қилишга тайёрланаётган Файф учун бунинг қизиги бор дейсизми?

– Ҳа. Ҳамма гап Резидентнинг бизнинг қўлимизда эканлигида эмас, балки уни қандай ушлаганимизда. Назаримда Сквайр Файф гапларимга қулоқ тутади, тутганда ҳам қўл қовуштириб тутади.

Салим Жунц Эблни таниган чоғдан бери биринчи марта унинг товушидаги совуққонлик камайганини ва қониқиш, ҳаттоки шодлик оҳанглари пайдо бўлганини ҳис қилди.

ТУТҚУН

Зоти олий Самия Файф қизи, ниҳоят, ўз хоҳишларини ифода этишни тўхтатиб, оддий сарклик аёл каби ўз ҳуқуқларини талаб қилишга ўтди.

– Истаган кемани кутиб олишга менинг ҳаққим бор, – деди у ғазаб аралаш.

Бекат бошлиғи аниқ жавоб қайтарди.

– Хоним, биз сизни асло хафа қилмоқчи эмасмиз. Ҳамма гап шундаки, биз Сквайрдан, яъни, отангиздан алоҳида топшириқ олганмиз: сизга бу кемани кутиб олишга асло изн бермаслигимиз зарур.

– Балки, сиз менга бекатни тарк этишни ҳам буюрарсиз?

– Йўқ, хоним. Сизни бекатдан ҳайдаш ҳақида топшириқ бўлмади. Истасангиз, қолишингиз мумкин. Лекин, кема қўнувчи қудуқларга яқинлашсангиз, сизни ушлашга мажбурмиз.

У кетди. Самия бекат дарбозаси олдида тўхтаган ўзининг ҳашамдор машинасида қолаберди.

Отасининг бу иши ўтакетган виждонсизлик эди. У қизига доимо ёш боладек қарайди. Мана бугун ҳам...

* * *

...Самия отасига руҳият зонди таъсирига дучор қилинган коинот тадқиқотчиси ва Флоринага таҳдид қилаётган хавф тўғрисида сўз очиши биланоқ, отаси унинг гапини кескин бўлди:

– Унинг коинот тадқиқотчиси эканлигини қаердан биласан?

– Унинг ўзи айтди.

– Хавфнинг қандай хилдалигини гапирмадим?

– Уни билмайди. У руҳият зонди таъсирига дучор қилинган. Бунинг ахир энг яхши исбот эканлигини кўрмаяпсизми? У ҳаддан зиёд нарсаларни билган. Бу, албатта, кимгадир ёқмаган – Қизнинг товуши беихтиёр пасайди. – Агар унинг фикр-ғоялари нотўғри бўлганда, руҳият зондини ишлатишга зарурат туғилмасди.

– Ундай бўлса, нега уни ўлдиришмабди?

– Сиз Хавфсизлик Хизматига айтиб, у билан гаплашишга ижозат олиб берсангиз эди, шу нарсани аниқлардим. У менга ишонади. Буни биламан. Хавфсизлик Хизмати ҳам ундан менчалик кўп ахборот ололмаса керак. Дада, буйруқ буринг, мен у билан сўзлашай. Бу жуда муҳим.

Файф қизининг муштум қилиб тугилган қўлларини меҳр билан ушлади-да, жилмайди.

– Кейинроқ, Самия. Ҳозир эмас. Тез орада қўлимизга учинчи одам тушиши лозим. Ўшанда, балки имконият туғилар.

– Учунчи одам? Флориналик қотил эмасми?

– Худди ўша. Уни олиб келаётган кема бир соатлардан сўнг қўнади.

– Унгача коинот тадқиқотчиси билан флориналик аёлга ҳеч нарса таҳдид қилмайдими?

– Йўқ.

– Яхши. У ҳолда мен кемани кутиб оламан.

– У кимсанинг келаётгани ҳақида ҳеч ким ҳеч нарса билмаслиги керак. Сенинг боришинг ножоиз.

– Нима қилибди?

– Самия, мен сенга давлат сиёсатини тушунтириб беролмайман.

– Сиёсатми, фи! – Қиз энгашиб отасининг қоқ пешонасидан ўпди-да, кўздан ғойиб бўлди. Ҳозир эса қиз бекат майдонидаги машинасида ожизона ўтирар эди. Ниҳоят у тушдан кейинги ёрқин нурли осмонда қора нуқта пайдо бўлганини, унинг катталашаётганини сизди.

* * *

Самия тугмани босиб ғаладондан бинокль олди. Уни кўзларига тутди ва осмондаги қора нуқта катталашиб, кичкинагина кеманинг шакл-шамойилига айланди.

* * *

Экраннинг бутун юзасини Сарк эгаллаб турарди.

– Фазо бекати қаттиқ қўриқланмайди, – деди Ҳенро, кемани бошқарар экан. – Бу таклифни ҳам мен киритдим. Ҳар қандай нооддий кутиб олиш Транторни шубҳалантириши мумкин, деб айтдим. Яна айтдимки, Трантор қанчалик ҳақиқий аҳволни билмаса, биз шунчалик муваффақият қозонамиз.

– Саркми, Транторми, – деди хўмрайиб Теренс, – нима фарқи бор.

– Сиз учун фарқи катта. Мен шарқий дарбоза яқинидаги қудуққа қўнаман. Шу заҳотиёқ сиз кема тумшугидаги эҳтиёт эшикдан чиқинг ва дарбоза томон жадалланг, фақат шошманг. Агар тўсиқ учраса, ўз билганингизча иш қилинг. Сиз буни қотира-сиз, ўтган воқеалар айтиб турибди. Дарбоза яқинида сизни машина кутиб туради, бирор элчихонага етиб оласиз...

Ҳенро совуққина илжайди.

– Қочганингизни билишгач, энг ёмон ҳолда, мени сотқин сифатида отиб ташлашлари мумкин. Агар мени беҳуш ҳолда топишса, фақатгина ишдан ҳайдашади – бундай аҳмоқнинг кимга кераги бор. Айни шу ҳол мен учун маъқул.

роқ. Шунинг учун, кетишингиздан олдин менга нисбатан нейротаёқ ишлатинг.

Улар қўна бошладилар. Иллюминатордан Сарк шаҳрининг баъзи белгиларини пайқаш мумкин эди.

– Ўзбошимчалик, – қўшимча қилди Ҳенро, – бу яхши оқибатга олиб келмаслигини тушунсангиз керак. Сизда икки йўл бор: ё Грантор, ёки Сквайрлар. Агар бир соатдан сўнг Грантор ихтиёрида бўлмасангиз, сиз барибир кечгача Сквайрлар қўлига тушасиз. Унда ҳолингиз не кечишини гапириб ўтиришнинг ҳожати бўлмаса керак. Бунни ўзингиз жуда яхши биласиз...

Экранда бекат намоён бўлди. Бироқ Ҳенро энди унга қарамай қўйган, қўллари бошқариш тугмаларини илдам босиб, кемани қўндиришга тайёрларди.

Кема пастдан бир милл юқориликда оҳиста айланар экан, дум томони билан Сарк юзасига яқинлаша бошлади.

Қудуқдан юзларча ярд юқорида юритгичлар чийиллашга тушдилар. Теренс юмшоқ, гидравлик пружинали ўриндиққа жойлашганига қарамай бутун вужуди билан кема титрашини ҳис қиларди. Боши айланарди.

– Таёқни олинг. Тез! Ҳар бир сония ҳисобда, эҳтиёт эшик орқангиздан ёпилади. Бизни кутиб турганлар асосий эшик нега очилмаётганига беш дақиқалардан сўнг ажаблана бошлайдилар, яна беш дақиқа бу ерга киришга кетади, яна беш дақиқа эса сизни топишга сарф бўлади. Ихтиёрингизда ўн беш дақиқа бор: сиз бекатдан чиқиб машинага ўтиришга улгуришингиз лозим...

Теренс Сарк кузининг совуқ ҳавосини ҳис қилди. У ушбу совуқ иқлимда йиллаб яшади, лекин Флоринанинг иссиқ ва юмшоқ оби-ҳавосида бунини унутибди. Тўсатдан миясида хотиралар жонлана бошлади, гўёки у Сквайрлар сайёрасини тарк этмагандай эди.

Лекин Теренс ҳозир қочоқ эди, унга Сквайрни ўлдиришдек буюк жиноят тамғаси босилганди.

Унинг кемадан чиққанини ҳеч ким кўрмадимикан?

Теренс қалпоқчасига қўл теккизиб қўйди – у бошини қулоқларигача беркитиб турарди. Бўйнига оснғлиқ ялтироқ ва текис медальонга назар ташлади – уни Ҳенро алоҳида белги сифатида берганди. Гранторликлар худди шу медальон орқали уни таниб олишлари керак.

Теренснинг уни ечиб ташлаб, қандайдир бошқа кемага амаллаб чиқиб олиш имкони бор эди. У Саркни бир амаллаб тарк этиши мумкин. Бир амаллаб қутулиб қолиши ҳам эҳтимол.

Бироқ, ҳаммаси – “амаллаб”! Охириги нуқтага етганини у қалбан ҳис қиларди. Ҳа, Ҳенро тўғри айтди: ё Грантор, ёки Сарк! У Грантордан чўчир ҳамда нафратланарди, лекин ўзга иложи йўқ: у асло Саркни танлай олмайди.

– Ҳей, менга қаранг! – ёшгина аёл ҳашаматли машина деразасидан унга қараб турарди. – Бу ёққа келинг.

Теренс яқинлашди.

– Сиз ҳозиргина қўнган кемада келдингизми?

У сукут сақлашни лозим кўрди.

– Нега индамайсиз?

– Ҳа... – деди зўрға Теренс.

– У ҳолда ўтиринг.

Аёл машина эшигини очди. Машинанинг ички қисми яна ҳам ҳашамдор эди.

– Сиз бошқарув гуруҳиданмисиз?

Синаяпти, ўйлади Теренс. Шунинг учун хотиржам жавоб қилди:

– Сиз менинг кимлигимни биласиз. – Қўллари билан бир сониягина медальонга ишора қилди.

Машина кескин бурилди.

Қўриқланаётган дарбоза яқинида Теренс юмшоқ, кирт филофли ўриндиққа син-

гиб кетай деди. Лекин хавотирга ўрин йўқ эди. Унинг нажоткори хотиржамгина буйруқ берди:

– Бу киши мен билан кетяпти. Мен Самия Файф қизи бўламан.

Ҳориб-чарчаб турган Теренсга бу сўзларнинг маъноси кеч етиб борди. У жонҳолатда олдинга интилганида машина экспресс – йўл бўйлаб соатига юзлаб милни ташкил қилувчи катта тезликда учиб борарди.

Уларнинг чиқиб кетишганини бекат майдонида турган ишчи кўрди. Ва ўша заҳотиёқ камзули ёқасига бир нималар деди. Кўп ўтмай бекатдан ташқарида кетаётган машинадаги Грантор хуфияларидан бири шеригига алам билан юзланди:

– Медальонли киши ҳозиргина ҳашаматли машинада бекатни тарк этипти. Машина Олийзот Ҳоким Самия Файф қизиники экан. Биз чапак чалиб қолаверибмиз. О, Буюк Коинот, энди нима қиламиз?

– Таъқиб қилаверамиз.

– Бироқ, Олийзот Хоним...

– У менга ҳеч ким эмас. Сенга ҳам шундай бўлиши лозим. Йўқса, бу ерда нима қилиб юрибсан?

– Сквайрлар қотили хоним билан бирга кетаётгани аниқ эмас-ку. Балки, бу бизни кузатиш жойимиздан кетишимиз учун қилинган найрангдир?

– Файф бизни йўқотиш учун ўз қизини юбормайди. Бир гуруҳ назоратчилар бемалол етади.

– Балки у Самия эмасдир...

– Нима бўлса ҳам бас! Тезроқ! Яна тезроқ!..

* * *

– Сиз билан гаплашиб олишим керак, – деди қиз.

– Мен тайёрман.

– Сиз қотилликда айбланаётган флориналикни олиб келган кемадансиз-а?

– “Ҳа”, дедим-ку.

– Жуда соз. Мен сизни бу ерга ҳеч ким ҳалақит қилмаслиги учун олиб келдим. Айтинг-чи, флориналик йўлда сўроқ қилиндими?

Бундай содалик ёлгон бўла олмайди, ўйлади Теренс. Самия ҳақиқатдан ҳам уни танимайди.

У эҳтиёткорона жавоб қилди:

– Ҳа.

– Сиз сўроқда иштирок этдингизми?

– Ҳа.

– Яхши. Мен шундайди, деб ўйлагандим. Айтгандай, нега сиз кемани шошилиш тарк этдингиз?

– Мен махсус ахборот олиб боришим керак...

У яна нима дейишни билмай каловланди. Қиз дарҳол бу гапни илиб олди.

– Менинг дадамгами? Хавотир олманг. Мен сизнинг ёнингизни оламан. Буйруғимни бажарди, дейман.

– Майли, хоним.

Унинг “хоним” деб айтган сўзи, ҳаттоки ўзини ҳам ҳайратга солди. Қиз, мамлакатдаги энг олийзотлардан эди, ўзи эса флориналик. Лекин назоратчиларни ўлдира олган одам осонлик билан Сквайрларни асфаласофилинга жўнатиши мумкин, бу ишни бажарган кимса эса ҳеч чўчимаёй Олийзот хоним юзига тик боқа олади.

У қизга синовчан ва ўткир нигоҳ ташлади.

Қиз гўзалликда беқиёс эди. Бундай чиройдан баҳраманд бўлиш учун бутун ҳаётини қурбон қилса ҳам арзирди.

Шу дақиқада, у Сквайрни ўлдириш унча катта жиноят эмаслигини англади.

У нима қилаётганини ҳам билмай қолди. Қизнинг нозик навниҳол танаси унинг кучоғига тушди. У қаршилик кўрсатишга уриниб, бир сониягина қичқиришга улгурди холос. Теренс гунча лаблардан чиқаётган оҳни ўз лаблари билан ўчирди...

Машинанинг эшиги очилиб, Теренснинг орқасига совуқ шабада уфурганда, қизнинг қўллари унинг елкаларини кучиб турарди.

Жаҳлдан туюққан сарклик Теренсни машинадан тортиб чиқарар экан, Самия индамай, оғзини очганча ҳайратда қотиб қолди.

– Шундай қиз шунга йўл қўйса-я, – гўлдиради сарклик. – Йўл қўйса-я...

Самия беҳолгина четга сурилди-да, юзларини икки қўли билан чангаллаб олди, ранги оқарди.

– Қизни нима қиламиз?

– Ҳеч нарса.

– У бизни кўрди-ку. Биз бир миль юрмасимиздан, бутун сайёра орқамиздан изга тушади.

– Сен Олийзот Хонимни ўлдирмоқчимисан?

– Йўқ. Лекин, биз унинг машинасини бузиб қўйишимиз мумкин. Қиз яқин орадаги радиоларга етиб боргунча, биз қочиб улгурамиз.

– Керак эмас, – хуфия машина ичига энгашди. – Хоним, менинг асло вақтим йўқ. Эшитяпсизми?

Қиз гик этмади.

– Сўзларимни қулоғингизга қуйиб олинг. Бахтли дақиқаларингизда халақит қилиб қўйганим учун узр, бироқ мен сизнинг ҳолатингизни стереофотоаппарат орқали сурашга тушириб улгурдим. Англадингизми? – хуфия шеригига юзланди. – Хоним бу ҳақда ҳеч кимга ҳеч нарса айтмайдилар. Резидент, биз билан юринг.

Теренс бўшашиб улар ортидан кетди.

У машинадаги ранги оқариб, ғамгин бўлиб қолган чеҳрага қайта қарай олмади.

Энди не бўлса ҳам, у мўъжиза яратди. У Саркнинг энг мағрур, энг гўзал хонимидан бўса олди, унинг нозик, юмшоқ ва ширин лабларининг ҳароратини туйди.

АЙБЛАНУВЧИ

Эбл ўзининг шахсий ҳаётида мавҳум дипломатик гапларни ишлатмасликни афзал кўрарди. Алоқа нури орқали Файф билан сўзлашар экан, ўзини бир қадаҳ май олдида ўтирган мўйсафиддек тутди.

– Сизни топиш қийин бўлди, Файф.

Файф жилмайди. У хотиржам ва бепарводек эди.

– Мен банд эдим, Эбл.

– Бундан оз-моз хабарим бор.

– Отини айтдимми?

– Қисман. Стин биз билан етти соатча бўлди.

– Биладан. Бу менинг ҳатоим. Сиз уни бизга қайтарасизми?

– Бундай қилолмасак керак.

– У – жиноятчи.

Эбл мийиғида кулиб қўйди-да, шаффоф ва тиниқ май ичидан чиқаётган пуфакчаларга боқиб қадаҳни чеккароққа суриб қўйди.

– Менимча, уни сиёсий қочоқ, деб аташ мумкин. Коинот қонуни бўйича, у Трантор ерида дахлсиздир.

– Ҳукуматингиз сизни қўллаб-қувватлайдими?

– Бунга шубҳам йўқ, Файф. Мен қирқ йилча ватандан четда хизмат қилдим, Трантор нимани маъқуллайди, нимадан норози бўлади, буларни жуда яхши биладан.

– Назаримда, сизнинг таклифингиз борга ўхшайди...

– Ҳа. Сизнинг қўлингизда бизнинг одам бор.

– У ким?

– Коинот тадқиқотчиси. Трантор мулкига қарашли Ер сайёрасининг вакили. Менда Стин бор, сизда эса ерлик. Қандайдир маънода мувозанатда турибмиз. Сиз ўз режаларингизни амалга оширишни бошламай, ультиматумингиз тугамай ва давлат тўнтаришингиз рўй бермай туриб, кирт масаласини ҳал қилиб олсак бўларди.

– Бунга асло ҳожат йўқ. Ҳозирги вақтда рўй бераётган ҳодисалар Саркнинг ички ишидир. Ҳеч қандай сиёсий воқеалар кирт саноатига таъсир қилмайди деб кафил бўла оламан. Назаримда, бу Транторнинг қонуний талаб ва эҳтиёжларини қаноатлантирса керак.

Эбл ўйга толганча сўз қотди:

– Бизда яна бир сиёсий қочоқ борга ўхшайди. Антиқа ҳодиса.

Айтгандай, у – флориналик Резидент. Ўзини Мирлин Теренс деб атапти.

Файфнинг кўзларида ўт чақнади.

– Бизда шундай шубҳа бор эди. Сарк ҳаққи, Эбл, сайёрамиз ишларига Транторнинг очикдан-очик аралашинининг чеки-чегараси бўлиши керак. Сиз ўғирлаган одам – қотил. Унга сиёсий бошпана беришга ҳаққингиз йўқ.

– Бу одам сизга керакми?

– Уни алмаштиришни таклиф қилмоқчимисиз? Нима истайсиз?

– Эслатиб ўтилган мажлисининг бутун мазмуни керак.

– Битта флориналик қотил учун-а? Албатта, йўқ!

– Бироқ, Резидентнинг қўлга тушиш тарихи жуда қизиқ. Бунинг шахсан сиз учун катта аҳамияти бор...

* * *

– Мен бу мажлисда ўз хоҳишим билан қатнашаётганим йўқ, – хўмрайиб сўз қотди Файф. – Шунинг учун, сизларга бирор нима дейишни асло истамайман. Мен фақат эшитмоқчиман.

– Назаримда, биринчи сўзни Стин олмоқчи, – деди Эбл.

Стин дарҳол қичқира бошлади:

– Файф! Сиз мени Транторга мурожаат қилишга мажбур этдингиз! Сиз мухторият қонунини буздингиз. Бунинг учун мендан яхшилик кутманг. Мен Сквайр Файф каби изқувар номига эга бўлмоқчи эмасман, балки менда бундай истеъдод йўқдир, лекин мен мантикий фикр юритишга қодирман. Ҳа! Мен ўйлаб кўрдим. Кеча бизга Файф ўзи “Икс” деб атаётган сирли бир жиноятчи ҳақида гапирди. Хулосам шундай: Бу уйдирмадан мақсад Саркда фавқулудда ҳолат эълон қилишдир. У мени алдай олмади!

– Демак, ҳеч қандай Икс йўқми? – сўради хотиржамлик билан Файф. – Унда сиз нега қочдингиз? Бу ахир ким гуноҳкорлигини айтиб турибди-ку!

– Ҳали шунақами? – қичқирди яна Стин. – Мен ўзим ўт қўювчи бўлмасам ҳам, ёнғин тушган уйдан қочишим мумкинми, йўқми?..

– Ҳа, мен энди сукут сақламайман. Барча ўй-фикрларимни ошкор этаман. Икс кимлигини ҳам айтишим мумкин! Менинг бир насага шубҳам йўқ: сотқинлик қилган Буюк Сквайрларнинг бири. Уларнинг ичида энг хабардор киши ким? Ким коинот тадқиқотчиси билан боғлиқ воқеадан қолганларни кўрқитиш учун, Файф диктатурасига хизмат қилувчи “бирлашиш” учун фойдаланишга интилди? Мен сизга Икснинг ҳақиқий номини ошкор этаман. – Стин ўрндан турди, боши тасвир ҳажмининг юқорисига тегиб қолгани учун теп-текис кўринарди. У кўрсаткич бармоғи билан ишора қилди. – Ана Икс! У – Сквайр Файф! Коинот тадқиқотчисини ўша топган. У биринчи мажлисдаги ўзининг аҳмоқона уйдирмалари билан бизга таъсир қилолмаганини кўриб, уни қаергадир беркитиб қўйганди, энди эса, ҳарбий тўнтариш тайёрлаб, уни яна юзага чиқарибди!

Файф энсаси қотганча Эблга юзланди.

– У гапини тугатдимми? Агар шундай бўлса, унга айтинг: гаплари ҳар қандай виждонли, ор-номусли одам учун қаттиқ ҳақоратдир.

– Стин кўнглидаги гапни айтди, – жавоб берди Эбл. – Келинг, муддаога ўтайлик. Биз коинот тадқиқотчисини кўришни истаймиз.

– Қўлимизда ўзини коинот тадқиқотчиси деб атаётган ақли ноқис кимса бор. Яхши, мен уни олиб келишни буюраман.

* * *

Бундай воқеалар Валона Марчнинг тушига ҳеч кирмаган эди. Улар сайёрага кўнганларига бир кундан ошганига қарамай, у ҳамон тинмай ҳайратланарди. Ҳатто Рикни тиқиб қўйишган алоҳида қамоқхоналар эртақдагидек ажойиб туюларди. Тугмани боссанг жўмракдан сув тушади. Деворлардан эса иссиқлик тарқалади. Ташқаридаги ҳавонинг совуқлиги эса, янада ажаблантирарди: ҳаво ҳам шунчалик паст ҳароратли бўладими? У билан мулоқотда бўлаётган ҳар бир кимса эса жуда пўрим кийинганди.

Мана энди уни катта ва ёруғ хонага олиб келишди. Бу ерда бир қанча одамлар бор экан. Биттаси ўта жиддий, қовоғи солиниб стол ортида ўтирар, бошқаси анча ёши улуғ, серажин бўлиб оромкурсини эгаллаганди. Ва яна уч киши...

Уларнинг бири Резидент эди!

Қиз жонҳолатда унга отилди.

– Резидент! Резидент!

Валона унинг танасини босиб-янчиб ўтиб кетди.

Оёқлари Резидент ўтирган оғир оромкурсини сезмади ҳам. У титраётган қўлларини оҳиста узатди. Қиз йигитни аниқ-таниқ кўриб турган бўлса-да, улар ҳеч нарса-ни ҳис қилмадилар.

Валона оҳ урди-да, ерга қулади. Резидент беихтиёр уни ушлаб қолиш учун қўлларини чўзди, бироқ қўллар барибир қизни тутиб қололмасдилар.

Бир оздан сўнг, Валона оромкурсида ўтирар, Рик қўлларини ушлаб олган, серажин қария эса унга энгашиб турарди.

– Қўрқманг, жонгинам. Бу фақат тасвир. Худди фотосуратга ўхшаш.

Қиз Резидентга ишора қилди.

– У ҳозир бу ерда йўқми?

– Бу уч ўлчамли тасвир, Лона, – гапга аралашди тўсатдан Рик. – Резидент ҳозир бошқа ерда ўтирибди, бироқ биз уни шу хонада кўряпмиз.

Валона бошини лиқиллатди. Рик буни тасдиқлаётган экан, демак, шундай бўлиши керак. Қиз ерга қараб олди. У, айна пайтда ҳам бор, ҳам йўқ одамларга боқишга жазм қила олмасди.

Эбл Рикка юзланди.

– Сиз уч ўлчамли тасвирни биласизми?

– Ҳа, жаноб.

Бугунги кун Рик учун ҳам ажабланарли эди, бироқ бундан Валона чексиз ҳайратланаётган бўлса, Рик борган сари ўзига таниш ҳаёт ичига кириб борарди.

– Қаердан биласиз?

– Аниқ айтолмайман. Илгари билардим. Ҳамма нарса эсимдан чиқмасдан аввал.

– Эътибор қилинг, Файф! – деди Эбл. – Сизнинг ақли ноқис флориналик одамингиз, уч ўлчамли тасвир ҳақида етарли маълумотга эга экан.

– Назаримда, уни яхшилаб тайёрлашган, – чўрт кесди Файф.

– Уни Саркка келгандан бери сўроқ қилишдимми?

– Албатта.

– Натижа қандай?

- Янгилик йўқ.
Эбл яна Рикка юзланди.
– Сизнинг исмингиз нима?
– Мени Рик деб аташларигина ёдимда бор, – хотиржамлик билан деди у.
– Бу ердагилардан кимларни танийсан?
Рик ҳаммага бир-бир қараб чиқди.
– Фақат Резидентни. Валонани ҳам албатта.
– Бу киши, – деди Эбл Файфга ишора қилиб, – Сквайрдир. Унга бутун бошли бир сайёра қарайди. Сиз у ҳақда нима дея оласиз?
– Мен ерликман, – жавоб берди Рик. – Мен унга қарам эмасман.
– Қулоқ солинг, Рик, – деди яна Эбл. – Ҳозир мен сизга бир воқеани айтиб бераман. Сиз бутун вужудингиз билан тингланг ва ўйлаб кўринг. Қайта-қайта ўйланг! Мени тушуняпсизми?
Рик “ҳа” дегандай бош силкиди.
Эбл шошилмай рўй берган ҳодисаларни ҳикоя қила бошлади. У келаётган хавф ҳақидаги хабар, уни кимдир тутиб олгани, Рикнинг Икс билан учрашуви, руҳият зонди, қандай қилиб Рикни топиб олишгани-ю, боқишгани, ҳамда унинг касаллигини аниқлаган, сўнгра ҳалок бўлган ҳақим ва бошқа воқеалар тўғрисида сўзлаб берди.
– Мана, бор-йўқ ҳикоя шу, Рик. Сиз шулардан хабардормисиз?
– Ҳикоянгизнинг охириги қисми ёдимда бор, – деди оҳиста Рик. – Сўнгги бир неча кун... Ўтган воқеаларнинг ҳам баъзилари эсимга келай даяпти-ю, бироқ... жуда ноаниқ...
– Сиз ўтган воқеаларни эслашингиз мумкинми? Флоринага таҳдид қилаётган хавфни ёдингизга тушира оласизми?
– Ҳа, ҳа. Айни шу нарса эсимда.
– Кейин-чи? Сиз Саркка қўндингиз ва бир киши билан учрашдингиз.
– Йўқ. Бошқа эслай олмайман! – ингради Рик.
– Сиз урининг! Урининг!
Рик ранглари оқариб, юзларидан тер қуйиларкан Эблга боқди.
– Мен бир сўзни эсладим.
– Қандай сўз, Рик?
– Унинг маъниси йўқ.
– Барибир айтинг.
– Бу сўз стол билан боғлиқ. Жуда-жуда мавҳум... Мен ўтирардим. Бошқа бир кимса ҳам ўтирарди. Кейин у ўрнидан турди-да, менга юқоридан пастга қаради. Шу пайт сўз янгради.
Эбл ўзини босиб яна сўради.
– Қандай сўз?
Рик муштларини тугиб пичирлади:
– Файф!

АЙБЛОВЧИ

- Бу томошани бас қилайлик! – бўкирди Файф.
– Нега энди томоша бўларкан? – бақираёзди Эбл.
– Бўлмаса нима? Сиз Флоринага йўналган хавф ҳақида суҳбатлашамиз деганингиз учун мен бу учрашувга розилик бергандим. Агар мажлисда қораловчи ва қози сифатида ўтирган сотқинлар ва қотиллар мени суд қилишларини билганимда гаплашиб ҳам ўтирмасдим.
Эбл совуққина мулозимат қилди.
– Бу суд эмас, Сквайр. Доктор Жунц ЮКТБ аъзосини қутқаргани келган – бу

унинг ҳуқуқи ва бурчи. Мен алғов-далғов пайтларда Трантор манфаатларини ҳимоя қилиш ниятида ташриф буюрганман. Мана бу киши – Рик эса, йўқолган коинот тадқиқотчиси эканига менинг ҳеч қандай шубҳам йўқ. Агар сиз Рикни текшириш ва тиббий кўриқдан ўтказиш учун доктор Жуңц ихтиёрига топширсангиз, мажлисининг бу қисмини дарҳол тугатамиз. Бундан кейин ҳам сизнинг ёрдамингиз керак бўлади, албатта. Руҳият зондини ишлатган жиноятчини топиш лозим ва келажакда бундай ишлар қайтарилмаслигини кафолат берувчи ҳолатлар жорий этиш зарур.

– Гап бу ёқда денг! – заҳарханда кулди Файф. – Ниятингиз нималигини билиб турибман. Бу одамни сизга берсам натижа қандай бўлишини айтишим мумкин. Аввало, ЮКТБ бу одамдан қидираётган нарчасини топади. ЮКТБ ўзини юлдузлараро ташкилот деб атайди, бироқ унинг бир йиллик сарф-харажатларининг учдан икки қисмини Трантор таъминлаши маълум.

Хўш, ЮКТБ нимани топади?

Бу яққол кўриниб турибди. Коинот тадқиқотчиси деб аталаётган кишининг эсуши аста-секинлик билан қайтади. ЮКТБ ҳар куни хабарнома чиқариб туради. У эса янги ва янги керакли тафсилотларни ёдига тушира бошлайди. Аввалига менинг номим янграйди. Кейин эса ташқи кўринишим эсланади. Сўнгра гапларим аниқ шаклга киради. Ва тантанали равишда мен айбдор деб эълон қилинаман. Етказилган зарарлар тўлансин, деган талаблар туғилади. Натижада, Трантор Саркни босиб олишга мажбур бўлади. Вақтинча, албатта. Бу кейинроқ ноаниқ даврга қадар чўзилади.

Ҳар қандай товламачиликнинг чеки-чегараси бор. Сизнинг товламачилигингиз, жаноби элчи, ана шу нуқтага етиб келди. Агар сизга шу одам керак бўлса, Транторнинг бутун ҳарбий кучлари билан бирга келинг!

– Куч ишлатиш ҳақида ҳеч қандай гап йўқ, – деди Эбл. – Сиз коинот тадқиқотчисининг охириги айтганларини рад этишга ботинолмай, бу мавзудан қочишга уринаётганингизни сезиб турибман.

– Бу сўзнинг ҳеч қандай маъноси йўқ. Файф – Саркдаги энг буюк ном. Коинот тадқиқотчиси деб аталаётган кимса фақат ҳақиқатни гапиряпти, десак ҳам, у роппароса бир йил Флоринада яшаганини эътиборга олиш зарур. У Файф номини ҳар қадамда эшитиши мумкин. Бу номнинг мавҳум эсдаликлар билан уйғунлашиб кетгани табиий эмасми? У ҳақиқатни гапирмаётган бўлса-чи? Аста-секинлик билан юзага чиқаётган янгиликлар ёдлаб олингандир.

Валонанинг чайир қўлларидан бўшашга интилиб:

– Қулоқ солинг! – қичқириб юборди Рик.

– Мана, яна бир янгилик туғилганга ўхшайди, – қайд қилиб қўйди Файф.

– Қулоқ солинг. Биз стол ортида ўтирардик. Баҳслашардик. Нима сабабданлиги ёдимда йўқ. Чойга гиёҳ солиб қўйилган экан. Шунинг учун, бир оз ўтгач, мен қимир этолмай қолдим. Гапиролмасдим. Фақат, “ё, буюк коинот, менга нима ичиришди?!” деб ўйлай олардим холос. Мен ўрнимдан туришни, қичқаришни ва қочишни истардим, лекин бу қўлимдан келмасди. Кейин, нариги киши, Файф, менга яқинлашди. У ёнимда турганча, менга энгашиб қарарди. Мен эса лом-мим деёлмасдим. Ҳеч нарса қилолмасдим. Фақат нигоҳимни юқорига – унга қаратиб туришим мумкин эди.

– Бу ёққа ўгирилиш-да, мана бу кишига боқинг! – деди жонҳолатда Жуңц. – Сиз уни танийсизми?

Рик Сквайр Файфга тикилди. Бу ҳол бир дақиқа давом этди, кейин у тескари ўгирилди.

– Эсладингизми?

– Йўқ! Йўқ!

Файф нохуш жилмайди.

– Тайёрланган одамнингиз ўз ролини ўзи унутиб қўйдими ёки у мени келгуси сафар танийдими?

– Мен бу кишини биринчи марта кўриб турибман, у билан ҳеч қачон гаплашмаганман, – эътироз билдирди Салим Жунц. – Мен фақат ҳақиқат изляяпман.

– У ҳолда мен бир неча савол берсам бўладими?

– Бемалол.

– Ташаккур. Энди эса Рик, ёки бошқа исмингиз бормиди...

– Гапираверинг, жаноб.

– Сиз гангиб, мажолсиз ўтирганингизда столнинг нариги томонидан бир киши яқинлашиб келгани ёдингизда, шундайми?

– Ҳа, жаноб,

– Ўша одам сизга юқоридан пастга эгилиб қараган, тўғрими?

– Ҳа, жаноб,

– Сиз эса пастдан юқорига қарагансиз ёки шундай қилишга интилгансиз-а?

– Ҳа, жаноб.

– Ўтиринг-чи.

Рик Файфнинг илтимосини қондирди.

Файф бир қанча муддат сукут сақлади. Ингичка лаблари қимтилди, юз ва даҳан мушаклари таранг тортилди. Кейин у оромкурсидан пастга тушди.

Пастга тушди! Гўёки у стол тагида тиззаси билан тургандек эди. Бироқ у четга ўтгач, оёқларида тургани равшан бўлди.

Жунцнинг боши гангиб қолди. Шундай катта ва буюк одам тўсатдан ожизгина паканага айланганди.

Файфнинг маймоқ оёқлари йирик танасини ва катта бошини зўрга кўтариб турарди. Файфнинг юзи қип-қизил бўлиб кетди, кўзлари эса бояги-бояги такаббуруна боқарди.

Рик ўтирар, Файф тик турар, уларнинг нигоҳлари бир хил баландликда тўқнашарди.

– Мен ўша одам бўлишим мумкинми? – хотиржам сўради Файф.

– Йўқ, жаноб.

– Ишончингиз комилми?

– Ҳа, жаноб.

– Шу ҳолда ҳам, сиз “Файф” номи эсимда деяверасизми?

– Ҳа, бу ном ёдимда, – ўжарлик қилди Рик.

– Демак, кимдир менинг исмимдан фойдаланган.

– Шундай бўлса керак.

Файф қайрилди-да, аста-секин, виқор билан столга яқинлашиб, оромкурсига чиқиб олди.

– Мен балоғат ёшига етганимдан буён ҳеч ким менинг тик турганимни кўрмаган эди. Мажлисни давом эттиришдан маъно борми?

Бу гапга Салим Жунц эътироз билдирди.

– Назаримда мажлисни давом эттириш зарур. Ахир Рикни фақат коинот тадқиқотчиси бўлгани учун руҳият зонди таъсирига дучор қилишмаган-ку!

– Унинг ўзидан сўранг, нега уни бу аҳволга солишди, – деди Файф.

– Албатта, бу нарса унинг ёдида йўқ, – жаҳли чиқди Жунцнинг.

– Руҳият зонди мияда сақланаётган мантиқий фикрлар заҳрига айниқса, қаттиқ таъсир ўтказди. Шундай бўлса-да, ундан Флоринага қандай хавф таҳдид қилаётгани тўғрисида сўраб кўриш жоиз. Хўш, Рик, бу ҳақда нима дея оласиз?

– Фақатгина хавф мавжудлигини ва унинг коинот оқимлари билан боғлиқлигини эслайман, – гўлдиради Рик.

Атрофга сукунат чўмди. Бунни яна Жунц бузди.

– Сиз флориналик маҳаллий кишиларнинг сўзларига ишонмайман, деб айтдингиз. Лекин орамизда бир киши борки, у ўзини мутеларча қўл қовуштириб турувчи

флориналикларга ўхшамаслигини исботлаб берган. Менимча, унга ҳам бир неча савол билан мурожаат этсак, ёмон бўлмайди. Агар у ўжарлик қилса ёки ишончсизлик туғдирса, уни Саркка қайтариш масаласини кўриб чиқамиз.

Анча пайтдан бери мушт бўлиб тугилган қўлларига тикилиб ўтирган Теренс Жунцага кескин нигоҳ ташлади.

– Рик Флоринада топилгандан буён сизнинг қишлоғингизда яшади, шундайми?

– Ҳа.

– Сиз мана шу муддат давомида қишлоқда узлуксиз бўлганмисиз? Яъни, айтмоқчиманки, турар жойингизни бирор иш билан узоқ вақтга тарк этмаганмисиз?

– Резидентлар иш билан у ёқ-бу ёқларга югурмайдилар. Уларнинг барча юмушлари қишлоқда.

– Ўтган йили қайси Сквайр сизнинг қишлоққа ташриф буюрди?

– Мен қаердан билай? Бу саволга жавоб бера олмайман: Сквайрлар қаёқда-ю, маҳаллий аҳоли қаёқда! Сиз учун мен Резидентман, улар учун эса оддий флориналик. Мен дарбоза ёнида туриб олиб, уларнинг ҳужжатини текширишга ҳуқуқим йўқ.

– Сизнинг ерларингиз кимга қарашли?

– Сквайр Файфга.

Тўсатдан орадаги гапга Стин аралашди.

– Менга қаранг! Доктор Жунц, сиз бу саволларингиз билан узоққа боролмайсиз, балки Файфга ёрдам берарсиз. Наҳотки, Файф бу кишининг ортидан жосус қўйишдан манфаатдор бўлса, наҳотки унинг ўзи Флоринага бориб юрса? Назоратчилар нимага чақирилган?

– Бундай шароитда, – деди Жунц, – яъни сайёранинг иқтисодиёти ва балки, умуман бор-йўқлиги биргина одамнинг миясига боғлиқ бўлиб қолганда, табиийки, руҳият зондини қўллаган кимса назоратчиларга суяниб ўтирмайди.

– Ҳаттоки у ўша мияни ишдан чиқарган бўлса ҳамми? – жилмайди Файф.

Эблнинг пастки лаби осилиб, қовоғи солинди. Унинг энг охиригги тиккан дови Файф томонга ўтиб кетаётган эди.

Бироқ тўсатдан, маъюсланиб ўтирган Валона тилга кириб, ёрдамга келди:

– Мен гапирсам майлими?

– Гапиринг, яхши қиз, тортинманг, – деди Жунц.

– Мен оддий деҳқон қизиман. Жаҳлингиз чиқмасин. Менинг назаримда, ҳамма нарса бошқача бўлиши керакдек. Рик ҳақиқатдан ҳам катта одам эдими? Айтмоқчиманки, анави, коинот тадқиқотчисими?

– Менимча, ҳа.

– У ҳолда, менинг фикрим мана бундай. Рикни Флоринага олиб келган киши, уни бирон дақиқа ҳам кўздан қочирмаслиги зарур эди. Айтмоқчиманки, уни фабрикадаги бошлиқлар урмаслигини, болалар тош отмаслигини, – у касалланиб ўлиб қолмаслиги учун, назорат қилиб туриш керак эди. Уни майдонда ҳам ожиз ҳолда ташлаб кетолмасди, тўғрими? Унинг тирик қолишини тасодифга ишониб ташлаб қўёлмасди. – Қиз ҳаяжонланиб, ҳовлиқиб сўзларди.

– Давом этаверинг, – деди Жунц, диққат билан уни кузатар экан.

– Рикни энг бошдан кузатиб юрган бир одам бор. У Рикни майдондан топиб олган, қараб туришни менга топширган, унинг ҳар бир куни қандай ўтганини билиб юрган. У ҳақим тўғрисида ҳам барча ахборотдан хабардор эди, буни мен ўзим айтиб бергандим. Ана у! Ана у! – Қиз деярли қичқириб юборди, унинг кўрсаткич бармоғи эса Мирлин Теренсга – Резидентга ишора қиларди.

Бу ҳаттоки ўта хотиржам Файфга таъсир қилди. Унинг қўллари оромкурсидан кўтарилди, боши эса кескин Резидент томонга бурилди.

ФОЛИБЛАР

Ҳамма ҳайкалдек қотиб қолганди.

Кейин Стиннинг чинқироқ кулгиси эшитилди.

– Жуда тўғри, – хахолошга ўтди Стин. – Мен доимо шу ҳақда гапирганман. Файф бу флориналикни ёллаган. Мана, Файфнинг асл қиёфасини кўриб турибсиз, унинг мақсади...

– Бу ғирт тухмат!

Бу хитобни Файф эмас, Резидент айтди. У ўрнидан дик этиб туриб кетди. Кўзлари ёнарди.

– Нима тухмат? – сўради Эбл.

Теренс каловланиб, бир муддат унга қараб турди-да, тез-тез нафас оларкан, жавоб берди:

– Сквайрнинг гаплари. Ҳеч қандай сарклик менга пул тўлаётгани йўқ.

– Қизнинг гаплари-чи? Улар ҳам тухматми?

– Йўқ. Валона тўғри айтди. Рухият зондини мен қўлладим. Менга бундай қарама, Лона! Мен Рикка зиён-заҳмат етказмоқчи эмасдим. Мен бундай бўлишини ҳеч қачон истамаганман.

– Ҳаммаси уюштирилган, – норозилик билдирди Файф. – Эбл, мен сизнинг ниятингизни, аниқ билмайман, лекин мана бу шахснинг жиноятлари рўйхатига яна янгисини қўшиш мумкин эмас. Ҳаммага маълумки, фақат Буюк Сквайргина керакли билим ва имкониятларга эга бўла олади. Стин, балки сиз, йўқ айбни бўйнига олиш усули билан ёллаган одамнингизни қутқариб қолмоқчидирсиз?

– Бу масалада мен ҳеч кимдан, ҳатто Грантордан ҳам пул олмайман, – деди Резидент. – Агар бутун воқеани эшитгингиз келса, мен айтиб бераман. Мен учун сарк нима-ю, Грантор нима?! Ҳаммаси жонга тегди! Майли, ҳеч бўлмаса кўнглимни бўшатаман. – У Файфга ишора қиларкан, гапида давом этди. – Мана бу киши – Буюк Сквайр Файфнинг айтиши бўйича, бир жиноятчининг қилган ишларини бажаришга, фақат Буюк Сквайрдагина етарли билим ва имконият мавжуд экан. У бунга чин дилдан ишонади. Бироқ, унинг бир ўзи нима ҳам қиларди? Барча саркликлар қўшилиб ҳам ҳеч нарса қилолмайдилар. Улар бошқарув ишларида қатнашмайдилар. Мамлакатни флориналиклар бошқарадилар! Флорина Фуқаролик хизмати бошқаради! Барча қоғозбозлик ишлари флориналиклар бўйнида. Қоғозлар эса, маълумки, Саркни бошқарадилар. Албатта, кўпчилик флориналиклар муте бўлиб қолишган, бироқ агар истасак, лаънати Сквайрлар тумшугининг тагида қандай ишларни амалга оширишимиз мумкинлигини биласизми? Мана, менинг ишларимга назар ташланг.

Бир йил аввал мен вақтинчалик фазо бекатида ҳаракат бошлиғи эдим. Бу ҳақда қоғозларда қайд этилган. Расмий томондан ҳаракат бошлиғи сарклик бўлгани учун, озроқ қоғоз титкилашингизга тўғри келади. Лекин у расмий бошлиқ бўлгани билан, барча иш менинг зиммамда эди. Менинг номимни фақат “Флориналик ходимлар” деб аталмиш алоҳида бўлимдан топасиз. Ҳеч бир сарклик у ерга нигоҳ ташлашни ўзига эп кўрмайди.

ЮКТБнинг маҳаллий ходимлари коинот тадқиқотчисининг хабарномасини юбориб, унинг кемасини “Тез ёрдам” билан кутиб олишни таклиф қилганларида, бу ахборот менга келиб тушган. Флорина ҳалокати ҳақида эшитиш ҳар куни ҳам насиб қилавермайди, шундай эмасми? Шунинг учун, мен коинот тадқиқотчиси билан шаҳар ташқарисидаги кичкина бекатда учрашишга келишдим. Бунинг ҳеч қийин жойи йўқ эди. Саркни ҳаракатга келтирувчи барча мурват ва дастаклар менинг қўлимда эди.

Мен коинот тадқиқотчисини кутиб олиб, уни ЮКТБдан ҳам, Саркдан ҳам беркитдим. Ундан барча ахборотни қўлимдан келганча сиқиб олдим ва уларни Флорина учун ва Саркка қарши ишлатишга қарор қилдим. Файф беихтиёр савол берди:

– Биринчи хатларни сиз юборганмидингиз?

– Буюк Сквайр, – хотиржам давом этди Теренс, – биринчи хатларни мен жўнатганман. Мен кирт майдонларининг катта қисмига эга бўлсам, Транторга ўз шартларимни қўйиб, саркликларни ўз сайёрамиздан ҳайдаб чиқара оламан, деб ўйлагандим.

– Сиз ақлдан озибсиз?

– Балки. Ҳар ҳолда бундан ҳеч нарса чиқмади. Коинот тадқиқотчисига ўзимни Файф деб таништирдим. Чунки, у сайёрадаги энг катта одам Файф эканлигини билар ва мени шу киши деб таниса очиқ-ойдин гапириши маълум эди.

Афсуски, унинг сабр-тоқати меникидан ҳам кам экан. У ЮКТБ ходими билан учраштиради, деб туриб олди. Мен уни тинчлантира олмай руҳият зондини ишлатишга мажбур бўлдим. Руҳият зондини амаллаб топдим. Унинг қандай ишлатилишини касалхоналарда кўрган эдим. Бу соҳадаги билимим жуда саёз эди. Бахтга қарши, шундай бўлиб чиқди. Мен зондни унинг онги юқори қатламларидаги қўрқув ва хавотирлик ҳиссини олиб ташлашга мўлжаллаб мосладим. Бу жуда оддий операция эди. Нима бўлганини ҳалигача тушунмайман. Эҳтимол, қўрқув ва хавотирлик анча пастки қатламларда ётган бўлса керак-у, зонд эса уларни қидириб, йўл-йўлакай ақлни ҳам вайрон қилиб кетган. Натижада, менинг қўлимда ақлсиз жонзот пайдо бўлиб қолди... Рик, мени кечир, жуда афсусланаман... Шундай қилиб коинот тадқиқотчиси бутунлай ожиз кимсага айланади. Уни бирор кимса таниб қолиши мумкин бўлган шарт-шароитдан асраш лозим эди. Ўлдириб ҳам бўлмасди. Унинг билимлари менга керак эди, эс-ҳушининг қайтишига ишонардим.

Мени Флоринага Резидент сифатида жўнатишларига эришдим-да, қалбаки ҳужжатлар билан коинот тадқиқотчисини ҳам ола кетдим. Кейин, уни даладан топиб олишларини уюштирдим ва Лонанинг қўлига топширдим. У ҳақим билан учрашмагунча ҳеч қандай хавф туғилгани йўқ. Шунда мен Юқори шаҳарнинг кучланиш станцияларига боришга мажбур бўлдим. У ердаги инженерлар саркликлардан иборат эди, лекин кириш-чиқиш назоратини флориналиклар эгаллагандилар. Саркда юрган пайтимда қувват олиш йўллари етарли даражада билиб олганим учун кучланиш симларини туташтириш қийин бўлмади. Ўшандан бери одам ўлдиришга кўникиб қолдим. У пайтда ҳақимнинг қоғозлари нусхаси ҳам сақланишини билмасдим. Бу ҳақда ўйлаб кўриш керак экан. Кейин, юз соатча аввал, – назаримда юз йилга ўхшайди, – Рикнинг эс-ҳуши қайта бошлади. Бор гап шу. Жунц жаноблари тўғри айтдилар.

Энди бир нарсага эътибор қилинг. Рикнинг қоғозлари қаердалигини фақат мен биламан. Ҳеч бир сарклик, ҳеч бир транторлик уларни тополмайди. Агар ўша ҳисобкитоблар сизга керак бўлса, менга сиёсий бошпана беришингиз зарур. Сарклар ёки транторлик ўзини ватанпарвар деб аташи мумкин-у, нега флориналик бундай қилмаслиги керак?

– Биз сизни Саркка бермаймиз, – деди Жунц. – Сиз коинот тадқиқотчисига етказган жисмоний заҳматингиз учун суд қилинасиз. Натижа қандай тугагини билмайман, лекин ҳозир бизга ёрдам берсангиз, бу айбингизни енгиллаштиради.

Теренс Жунцга синовчан нигоҳ ташлади.

– Доктор, сизга ишонишга ҳаракат қиламан... Коинот тадқиқотчисининг гапига қараганда, Флоринанинг қуёши янги юлдуз портлаши даврига кирган.

– Йўғ-е! – Бу хитоб Валонадан бўлак барчанинг оғзидан чиқди.

– Қуёш пақ этиб портлашга тайёр турибди, – истеҳзо билан жилмайди Теренс. – Бу рўй бериши билан Флорина тамаки тутунидек йўқ бўлиб кетади.

– Мен коинот тадқиқотчиси эмасман, лекин юлдузнинг қачон портлашини олдиндан айтиш мумкин эмас, деб эшитгандим, – сўз қотди Эбл.

– Жуда тўғри. Айтинг-чи, Теренс, сизга Рик нега шундай хулосага келганини тушунтирмаганмиди? – сўради Жунц.

– Эҳтимол, бу нарса унинг қоғозларида ёзилгандир. Менинг ёдимда фақат углерод оқимлари тўғрисидаги гаплар қолган.

– Нима деяпсиз?

– У доимо бир гапни қайтарарди: “Углеродли коинот оқими. Углеродли коинот

оқими”. Бундан ташқари, қандайдир “каталик эффект”¹ ҳақида ҳам сўзлаганди. Бошқа ҳеч нарса билмайман.

Стин ҳиринглади, Файф хўмрайди. Жунцнинг кўзлари катта-катта очилди.

Кейин Жунц гўлдиреди:

– Мени кечиринг. Мен ҳозир қайтаман. – У уч ўлчамли тасвирни тарк этди.

Жунц чорак соатдан сўнг қайтди. Ҳайратланиб атрофга боқди. Хонада фақат Эбл билан Файф ўтиришарди.

– Биз сизни кутаётгандик, доктор Жунц, – деди Эбл. – Коинот тадқиқотчиси билан қиз элчихонага йўл олишди. Мажлис тугади.

– Тугади? Ё Буюк Коинот, биз энди бошладик-ку! Мен сизга янги юлдуз портлаш шарт-шароитларини тушунтирмақчи эдим.

Эбл хижолатдан қимирлаб қўйди.

– Бунинг зарурияти йўқ, доктор.

– Бу жуда муҳим. Менга беш дақиқа вақт беринг.

– Майли, гапира қолинг, – сўз қотди Файф. У жилмаярди.

– Бошидан бошлай қолай. Галактика тараққиётининг дастлабки илмий мақола-ларида таъкидланганки, юлдузлар қувватни ўз таркибларидаги ядровий ўзгаришлардан оладилар. Шунингдек маълум эдики, бу қувватнинг вужудга келиш шарти фақат икки хил ядровий реакция натижасидир. Иккала ҳолда ҳам водород гелийга айланиши керак. Биринчи реакция тўғридан-тўғри рўй беради, водороднинг икки ядроси икки нейтрон билан бирлашиб, гелийнинг битта ядросига айландилар. Иккинчиси эса билвосита, бир неча жараёни босиб ўтади. Бу ҳолда ҳам водород гелийга айланади, лекин оралиқ жараёнлардаги ўзгаришларда углерод ядролари ҳам иштирок этади. Бу ядролар бирон-бир ўзгаришга учрамайди, унинг учун оз миқдордаги углерод ҳам жуда кўп водороднинг гелийга айланиши жараёнида қайта-қайта иштирок этабери. Бошқача қилиб айтганда, катализатор бўлиб хизмат қилади. Бу нарсалар тарихий даврларда, инсоният фақатгина бир сайёрада яшаётган пайтида ҳам маълум эди.

– Бу ҳаммага маълум бўлса, – эътибор қилди Файф, – сиз вақтни беҳуда ўтказяпсиз.

– Бироқ, биз бундан бошқа ҳеч нарса билмаймиз. Юлдузларда бу икки хил реакциянинг қайси бири рўй бериши ҳеч қачон маълум бўлмаган. У ёки бу йўналишни асосий деб олган турли илмий йўналишлар доимо мавжуд бўлган. Лекин, одатда умуман фикр оддий бир хулосага – водороднинг гелийга айланишига келиб тақалган. Менимча, Рикнинг назарияси мана бундай бўлган. Водороднинг гелийга айланиши жараёнида, баъзан шундай шарт-шароит вужудга келадикки, бунда углерод ҳам иштирок эта бошлайди. Натижада, айтилган реакция жараёни тезлашиб, юлдуз қизий бошлайди.

Коинотда турли оқимлар мавжуд. Бунга яхши биласиз. Уларнинг баъзилари углеродлидир. Юлдузлар бу оқимларга дуч келиб қолганда, улардан катта миқдордаги атомларни юлиб оладилар. Лекин бу атомларнинг умумий миқдори юлдузнинг моддалари миқдори олдида билинмас даражада кам, ва улар юлдузга ҳеч қандай таъсир ўтказа олмайдилар. Бироқ, углероддан ташқари! Углеродга бой оқимлар орасидан ўтган юлдуз мувозанатдан чиқади. Мен, углерод атомларининг юлдуз бағрига кириб олиши учун неча йил – юз йилми ёки миллион йилми кетишини билмайман, лекин ҳар ҳолда, анча вақт керак бўлади. Бу нарса рўй бериши учун, оқим жуда кенг бўлиши, юлдуз эса унга кичик бурчак ҳосил қилиб кириши лозим. Юлдуз бағрига ўрнашган углерод миқдори маълум тўйиниш даражасига етгандан сўнг, юлдузнинг нурланиши тўсатдан ва кескин кўпаяди. Ташқи қатламлар даҳшатли портлашдан учиб кетадилар ва янги юлдуз туғилади. Хўш, бунга нима дейсиз?

Жунц жавоб кутди.

¹ Каталик эффект – бирон-бир физик ёки кимёвий жараёни тезлатувчи эффект.

– Сиз, коинот тадқиқотчисининг бир йил илгариги сўзларини эслашга уринган Резидентнинг мавҳум гапларига асосланиб мана шуларни ўйлаб топдингизми?

– Ҳа, ҳа. Бунинг ажабланидиган жойи йўқ. Коинот тадқиқи ана шу назарияни қабул қилишга тайёр. Агар Рик бу фикрни олға сурмаса, тез орада бошқа бир кимса албатта асослаши мумкин эди. Бу хилдаги назариялар авваллари ҳам таклиф қилинган, лекин улар жиддий қабул қилинмаган. Коинот тадқиқи техникаси яхши ривожланмаганлиги сабабли, ҳеч бир назария юлдуз таркибидаги углероднинг нега тўсатдан ошиб кетишини тушунтириб беролмаган. Углеродли оқимлар мавжудлиги ҳозир маълум. Биз харитага унинг йўлини чизишимиз, охириги ўн минг йилликда қайси юлдузлар оқимдан ўтганлигини аниқлашимиз ва бу ахборотни янги юлдузларнинг пайдо бўлиши, уларнинг нурланиш оқими билан таққослашимиз мумкин. Худди шу ишларни Рик бажарган бўлиши керак. Унинг Резидентга кўрсатишга уринган ҳисоб-китоблари ва кузатишлари асосида ҳам менимча, ана шу назария ётади. Лекин ҳозир бошқа муҳимроқ иш бор: зудлик билан Флорина аҳолисини кўчириш зарур.

– Иш мана шунга бориб ётади, деб ўйлагандим, – деди вазминлик билан Файф.

– Кечирасиз, Жунц, бунинг асло иложи йўқ, – деди Эбл.

– Нега иложи йўқ?

– Флорина қуёши қачон портлайди?

– Билмайман. Рикнинг бир йил олдинги ташвишли хабарига кўра, жуда оз вақт қолган.

– Сиз бу муддатни аниқлай оласизми?

– Йўқ.

– Қачон бундай имконият туғилади?

– Айтиш қийин. Рикнинг ҳисоб-китобларини топган тақдиримизда ҳам, уларни қайта текшириб чиқиш керак.

– Сиз коинот тадқиқотчисининг назарияси тўғрилигига кафил бўла оласизми? Жунц қовоқларини уйди.

– Менинг ишончим комил, лекин ҳеч бир олим назариянинг тўғрилигига олдиндан кафил бўла олмайди.

– Демак, сиз далилланмаган қуруқ гап асосида Флорина аҳолисини кўчирмоқчимисиз?

– Бутун сайёра аҳолисининг ҳаёти қандайдир мол-матоҳ эмаски, уни хавфга қўйиб далил-исбот қидириб юрсак.

– Агар Флорина оддий сайёра бўлганда, мен таклифингизга шу заҳотиёқ розилик билдирардим. Флорина бутун Галактикани кирт билан таъминлайди. Сизнинг талабингизни қондириш жуда мушкул.

– Жаноблар, арзон таннархли киртнинг сири тез орада бизнинг қўлимизда бўлади. Бир йилдан сўнг кирт яккаҳоқимлигига чек қўйилади.

– Аниқроқ тушунтириб бера оласизми?

– Мана энди, Файф, мажлисимиз асосий нуқтасига етиб келди. Кирт барча аҳоли яшайдиган сайёраларнинг ичида фақат Флоринада ўсади. Киртнинг ўсиш имконияти билан портлашолди жараёни бир-бирига боғлиқлиги эҳтимоли жуда катта. Ўйлаб кўринг, Галактикада портлай деб турган бошқа қуёшнинг бўлмагани каби, кирт ўсадиган бошқа сайёра ҳам йўқ, – тушунтирди Салим Жунц.

– Сафсата, – деди Файф.

– Наҳотки? Нега бўлмаса, кирт Флоринада кирт сифатида ўсади-ю, ўзга ҳар қандай сайёрада эса фақат пахта бўлиб кўкаради? Олимлар қанча даврдан бери уни бошқа сайёраларда сунъий ўстиришга, етиштириш шарт-шароитларини аниқлашга беҳуда уриниб келишаётир. Бунга портлашолди жараёни билан боғлиқ омиллар таъсир этиши мумкинлиги энди бизга аён.

– Улар Флорина қуёшининг нурланишини қайтаришга ҳаракат ҳам қилишган, – деди жаҳл билан Файф.

– Ҳа, фақат нурланиш спектрининг кўзга кўринувчи ва ультрабинафша қисмини такрорлай олувчи электр ёйи ёрдамида уринишган. Инфрақизил қисми-чи? Бундан ҳам ташқаридагиси-чи? Магнит майдонлари тўғрисида нима дейиш мумкин? Электронлар эмиссияси ҳақида-чи? Коинот нурларининг таъсири бўйича қандай хулоса бор? Мен физик йўналишдаги биокимёгар эмасман, бу ерда мен билмайдиган ўзга омиллар ҳам мавжуддир. Тез орада бутун Галактикадаги физик йўналишдаги биокимёгарлар бу муаммони ҳал этишга киришадилар. Ишонтириб айтишим мумкин-ки, бир йил ўтгач масала ечилади.

– Лоф қиялпсиз? – гўлдирди Файф.

– Сквайр Файф, бир йилдан сўнг сизнинг Флоринадаги ерларингиз янги юлдуз биланми ёки йўқми, ўз қадрини йўқотади. Сиз уни сотинг. Бутун Флоринани сотиб юборинг! Трантор пулини тўлайди.

– Бутун сайёрани сотиб олиш! – ажабланди Эбл.

– Нима, мумкин эмасми? Транторнинг маблағи етарли. Бутун Галактика аҳолисининг сизга нисбатан туғилувчи меҳр-муҳаббати чиқимларингизни минг маротаба орттириб қоплайди. Сиз юз миллионлаб ҳаётни сақлаб қоласиз, ҳаммани арзон кирт билан таъминлайсиз.

– Мен ўйлаб кўраман, – деди Эбл.

У Файфга боқди. Сквайр кўзларини пастга қаратди. Бир оз сукут сақлагач, у ҳам сўз қотди:

– Мен ҳам ўйлаб кўраман.

Салим Жунц жилмайди.

– Жуда узоқ ўйламанг. Кирт воқеаси тез орада овоза бўлади. Уни тўхтатиб қололмайсиз. Унда эркин ҳаракат қилолмайсиз. Шу ернинг ўзида савдолашганингиз маъқул!

* * *

Резидент жуда маъюс эди.

– Наҳотки, ҳаммаси чин бўлса? – такрорларди у. – Наҳотки шундай? Флорина энди йўқоладими?

– Афсуски шундай, – деди Жунц.

Теренс бир қўли билан иккинчисини ушлади.

– Агар сизга Рикнинг ҳисоб-китоблари керак бўлса, уларни уйимдаги менинг статистик қоғозларим орасидан топиш мумкин. Ҳеч кимнинг хаёлига келмаслиги учун, эски, юз йил илгариги статистик маълумотлар ичига тиқиб қўйганман.

– Менга қаранг, – деди Жунц. – Бир таклиф бор. Биз ЮКТБ билан келиша олсак керак. Бизнинг ишларимизда Флоринада ёрдам бера оладиган одам зарур, у флориналикларни яқиндан билиши, барча шарт-шароитларни уларга тушунтира олиши, аҳоли кўчиришни уюштириши, бунинг учун қайси сайёралар тўғри келишини аниқлаши керак. Менимча, сиз ўша одамсиз.

– Яъни, сизга подачи зарур экан-да?! Шу билан ўз жонимни қутқараманми? Нега энди йўқ дейишим керак? – Резидентнинг кўзлари тўсатдан ёшга тўлди. – Мен ахир йўқотяпман. Менинг на уйим, на сайёрам бўлади. Ҳаммамиз йўқотяпмиз. Флориналиклар сайёрасини, саркликлар бойлигини, Трантор эса бу бойликни қўлга киритиш имкониятини йўқотяпти. Ҳеч ким ҳеч нарса ютмаяпти.

– Агар бир нарсани ҳисобга олмасак, – деди юмшоқлик билан Жунц – Янги Галактикада, мувозанатдан чиққан юлдузларсиз ҳам ҳаммага етарли кирт бўлади ва сиёсий бирдамликка яқинлашган Галактикада, барибир ғолиблар бўлади. Уларнинг сони квадрильондан ҳам ортиқ. Улар Галактиканинг аҳолиси – ўшалар ютди, мана ўшалар, ғолиб!

ХОТИМА, БИР ЙИЛДАН СЎНГ

- Рик! Рик! – Салим Жунц кема томон интилар экан, қўлларини чўзарди. – Лона! Сизларни таниб ҳам бўлмайди-я! Яхшимисизлар? Қалай яшайсиз?
- Жуда яхши. Хатимизни олганга ўхшайсиз, – деди Рик жилмаяр экан.
- Албатта. Хўш, мана булар тўғрисида нима дейсиз?
- Улар Жунцнинг ишхонаси томон йўл олишарди.
- Валона маъюслик билан жавоб берди:
- Бугун эрталаб қишлоғимизга боргандик. Ҳамма ёқ, ҳатто далалар ҳам бўм-бўш. Валонанинг кийиниши энди ўзгарганди. У энди флориналик қишлоқи деҳқон қизга ўхшамас, унинг Империя аёлларидан фарқи йўқ эди.
- Бир йил ўтар-ўтмас шунча аҳоли кўчирилибди-я! – деди Рик.
- Иложи борича ҳаракат қиляпмиз, Рик. О, мени кечирасиз, энди сизни ҳақиқий исмингиз билан аташ керак-ку!
- Раҳмат, шарт эмас. Эски номимга кўниколмадим. Менинг номим – Рик. Мен фақат шу исми эслай оламан.
- Коинот тадқиқотига қайтиш масаласини ҳал қилдингизми?
- Рик бош чайқади.
- Ҳа, ҳал қилдим. Энди бу соҳада ишламайман. Эс-ҳушимнинг бу қисми бутунлай йўқолган. Лекин афсус қилаётганим йўқ. Мен Ерга қайтаман... Айтгандай, мен Резидент билан учрашаман деб умид қилгандим.
- Учрашолмасангиз керак. У бугун жўнаб кетиш ниятида юрибди. У сизни кўришни истамаяпти. Андиша қиляпти. Ўзини гуноҳкор деб билади. Сиз унга нисбатан душманлик кайфиятида эмасмисиз?
- Йўқ. У менга яхшилик қилмоқчи бўлган, ва ҳақиқатдан ҳам менинг ҳаётимни яхши томонга ўзгартирди. Энг аввало, мен Лонани топдим. – У қизнинг елкаларидан кучди. Валона унга майин нигоҳ ташлади ва жилмайди. – Резидент руҳият зондини хавотирлик ҳиссини олишга мослаган, бироқ кучланишни тўғри қўймаган. Ҳа, мен энди коинот тадқиқотчиси бўлолмайман. Аммо мен Ерга қайтаман. У ерда ҳам одамлар керак.
- Энди мен – Ер аёлиман, – деди Валона.
- Рик уфққа боқди. Юқори Шаҳар ҳар доимгидек ёрқин эди, лекин у ерда ҳеч ким яшамасди.
- Флоринада қанча одам қолди? – сўради у.
- Йигирма миллион атрофида, – жавоб берди Жунц. – Кўчириш бошланғич жа-раёнда турибди. Кўпчилик қўшни сайёралардаги вақтинчалик тураргоҳларда яш-япти. Бу қийинчиликлардан қочиб бўлмайди.
- Энг охирги одам бу ердан қачон кетади?
- Ҳеч қачон.
- Тушунмадим.
- Резидент бу ерда қолиш учун норасмий илтимос билан мурожаат қилди. Унга норасмий рухсат берилди. Жамоатчиликка бу ҳақда хабар қилинмайди.
- Бу ерда қолмоқчи? – ҳайратланди Рик. – Бутун Галактика ҳаққи, нега?
- Билмадим, – жавоб берди Салим Жунц, – менимча, бу нарсани ўзингиз Ер ҳақида сўзлаганингизда тушунтирдигиз. Унда ҳам шундай ҳислар бор. “Мен Фло-ринанинг ҳалок бўлишига йўл қўёлмайман”, деяпти у.

Озод МЎМИНОВ таржимаси.